מערך הקליניקות המשפטיות ע"ש אלגה צגלה

סיכום פעילות שנתי – תשפ"ה

מוגש למועצת הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב

ספטמבר 2025

<u>מבוא</u>

התכנית לחינוך משפטי קליני בפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב פעלה בשנת תשפ"ה באמצעות 9 קליניקות, 146 סטודנטים, 11 מנחים אקדמיים (מתוכם 6 חברי סגל אקדמי בכיר של הפקולטה) ו-12 עו"ד (קלינאים) המספקים שירות משפטי לעשרות עמותות ולמאות לקוחות שידם אינה משגת, ובדרך זו מקדמים סדר יום משפטי למען חברה צודקת ושוויונית.

התכנית מעניקה לסטודנטים התנסות מעשית בתחום בו עוסקת הקליניקה בה הם משתתפים: הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי; הקליניקה לזכויות אדם; הקליניקה לזכויות פליטים; הקליניקה לזכויות עובדים; הקליניקה לצדק סביבתי והגנה על זכויות בעלי חיים; הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וא/נשים בזקנה; הקליניקה לתובענות ייצוגיות; קליניקת הכנסת; הקליניקה לפרטיות.

במסגרת עבודתם בקליניקה עוסקים הסטודנטים בכל ההיבטים של ההליך המשפטי, והכל בליווי צמוד של עורכי דין ואנשי אקדמיה מן השורה הראשונה, המומחים בתחום העיסוק של הקליניקה. מבנה הלימודים בקליניקות מקנה לסטודנטים הזדמנות יוצאת דופן לרפלקציה אקדמית על העבודה המעשית שלהם ואילו העבודה המעשית של הקליניקות מהווה כר נרחב לפעילות מחקרית. שיטת עבודה זו, של היזון חוזר בין האקדמיה לפרקטיקה, אפשרה לקליניקות להגיע להישגים מרשימים למען לקוחותיהן ולמען החברה בישראל.

<u>שיטת ההוראה והעבודה בקליניקות</u>

בכל קליניקה מתקיים שיעור עיוני שנתי (2 ש"ש), המועבר בדרך כלל על ידי חבר סגל מהפקולטה, המומחה בתחום שבו עוסקת הקליניקה. השיעור מוקדש ללימוד התיאוריה והדוקטרינה בתחום הידע הרלוונטי, לחשיבה ביקורתית על העשייה של הסטודנטים בפרקטיקה ולדיון בדילמות תיאורטיות, פרקטיות ואתיות. בנוסף, הסטודנטים נדרשים להקדיש 6-8 שעות שבועיות לעבודה המעשית בפיקוח עורך דין מומחה בתחום. עבודה במודל זה מאפשרת לא רק הבנה תיאורטית ופרקטית מעמיקה של תחום הידע הרלוונטי, אלא גם פיתוח אחריות מקצועית וחברתית בקרב הסטודנטים.

<u>מבנה ארגוני ותקציבי</u>

מערך הקליניקות מנוהל על ידי מנהל אקדמי (פרופ' עמרי ידלין), מנהלת מקצועית (גב' נירית פוטרמן – 50% משרה) ורכזת אדמיניסטרטיבית (גב' לאה קסה – 50% משרה). המימון של הפעילות הקלינית נעשה בסיוע של תרומות, אשר בגיוסן מסתייעות הקליניקות במערך גיוס המשאבים של האוניברסיטה ובמערך גיוס המשאבים של הפקולטה (בראשות מר ערן גלובוס, ועומרי טנקמן – 60% משרה). המערך הקליני בשנת תשפ"ה כלל 12 עורכי דין, מהם 8 במשרה מלאה, שתיים ב-75% משרה ושתיים ב-50% משרה. בסוף שנת תשפ"ה מסיימות שלוש קלינאיות את עבודתן.

המערך הקליני בשנה״ל תשפ״ו יכלול 12 עורכי דין (שלושה מהם חדשים), מהם 9 במשרה מלאה, ו-3 ב-50% משרה.

להלן דו״ח סיכום שנה המתאר בהרחבה את הפעילות בכל אחת מן הקליניקות.

הקליניקה לזכויות אדם

<u>מבוא</u>

הקליניקה לזכויות אדם עוסקת במגוון רחב של תחומים הקשורים בהגנה על זכויות אדם אזרחיות ופוליטיות, חברתיות וכלכליות, והגנה על זכויותיהן של קבוצות מיעוט (המיעוט הערבי, קהילת הלהט״ב, אנשים עם מוגבלות ועוד). הקליניקה עוסקת בייצוג במגוון ערכאות - בהליכים חוקתיים, מינהליים ואזרחיים, ומייצגת הן פרטים והן ארגונים לא-ממשלתיים, שבשמם מוגשים הליכים משפטיים.

הפעילות המעשית בקליניקה נעשית בצוותים של סטודנטים.ות בהנחיית המנחים.ות הקליניים.ות. הסטודנטים.ות שותפים.ות בטיפול בתיקים על כל שלביהם והיבטיהם - המפגש עם הלקוחות, עריכת המחקר המשפטי, כתיבת מסמכים המוגשים לבתי-משפט, הכנת טיעונים בעל-פה וכדומה.

בשנת הלימודים תשפ״ה, 2024 – 2025, פעלה הקליניקה בהנחייתה האקדמית של פרופ׳ ליאורה בילסקי, ובהנחייתן הקלינית של עורכות הדין דבי טל שדה וסאוסן זהר.

במהלך פעילות הקליניקה לקחו חלק 17 הסטודנטים והסטודנטיות הבאים (לפי סדר א״ב): ראיה אבו פול, נגם אבו פני, רון אריאס, עמית בניטה, ערין לאפי, עדן לפיד, עדן מחאמיד, ג׳סיקא מנסור, טל מרגלית, גיא נגר, ג׳ונא נופי, נרדין נסר, בשאר עואודה, שניר קנובל, עומר רוזמן, קמיל שוקרון, עמית שניידר.

<u>הפעילות העיונית בקליניקה</u>

בשבוע שלפני פתיחת שנת הלימודים, התקיים בקליניקה יום הכנה מרוכז אשר הכין את הסטודנטים.ות לקראת שנת הפעילות, במסגרתו נערכה בין הסטודנטים והסטודנטיות היכרות מקדימה חיונית לקראת הפעילות המשותפת בקליניקה, והוקנו לסטודנטים ולסטודנטיות הכלים הראשוניים הנדרשים להשתלבות מוצלחת בפעילות הקליניקה, בהם: כללי הפעילות בקליניקה, אתיקה מקצועית, מיומנויות בעבודת צוות ובטיפול בתיקים ועוד. בנוסף, עסק יום ההיערכות בהיבטים של זכויות אדם בסביבת האוניברסיטה והקליניקה השתתפה בסיור קצר, בהנחיית עמותת ״זוכרות״, אשר עסק ברקע ההיסטורי, המשפטי והחברתי של הכפר ״שיח מוניס״ עליו הוקם קמפוס האוניברסיטה.

השיעורים השבועיים לאורך השנה האקדמית עסקו בהיבטים תיאורטיים ומעשיים שונים, שנוגעים לתחום זכויות האדם ולתחום עריכת דין לשינוי חברתי. בתחילת השנה הוקדשו השיעורים בעיקרם להיבטים כלליים שנוגעים לפעילות בקליניקה ולעריכת דין חברתית וקלינית, לדילמות הנוגעות לייצוג והגנה על זכויות אדם במצב של אינטרסים מתנגשים וכן הונחה התשתית התיאורטית לעיסוק המשפטי בתחום זכויות האדם והביקורות כלפיו. בהמשך עברה הקליניקה לעסוק בסוגיות עכשוויות בתחום זכויות האדם, כגון, חופש הביטוי בזמן מלחמה, חוק הלאום, נסיגה דמוקרטית והמחלוקת על השינויים החוקתיים בישראל ועוד.

הקליניקה אירחה מספר מרצים.ות אורחים.ות, אשר חשפו את הסטודנטיות.ים למגוון סוגיות בתחומי זכויות אדם, בהם: עו״ד נטע עמר, בנושא הגנה על זכויות אדם מהפרספקטיבה של פרקטיקה של משרדי עו״ד פרטיים; ד״ר רוני רוטלר, בנושא נגישות ושוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות; ופרופ׳ רונן אברהם, בנושא איסור הפליה במשפט הפרטי.

נוסף על כך, הקליניקה התארחה במספר אירועים משמעותיים בתחום זכויות האדם אשר התקיימו בפקולטה, במסגרתם התאפשר לסטודנטים.ות להיפגש באופן בלתי אמצעי עם מרצים מרכזיים בתחום זכויות האדם

לרבות בינלאומיים: הקליניקה השתתפה במפגש מרכז מינרבה לזכויות אדם ומרכז ספרא אשר אירח את פרופ׳ דיוויד רבן לרגל צאת ספרו העוסק בחופש הביטוי האקדמי, הגבלתו, חשיבותו והדרכים להגן עליו; בהרצאתו של פרופ׳ אריאל דוליצקי, אשר עסקה במאבק המשפטי נגד ״היעלמויות כפויות״ באמריקה הלטינית; ובאירוע של המכון לחקר המשפט הפלילי, במסגרתו הוקרן סרטו של דורון ג׳רסי - ״מוות באום אל חיראן״ והתקיים פאנל דוברים בהשתתפות ד״ר ראויה אבורביעה, עו״ד אורי כרמלי, וד״ר ג׳בר אבו אלקיעאן. סמוך לאחר הפאנל הוקדש שיעור מיוחד להפרות זכויות האדם של האזרחים הבדואים בכפרים מסורבי ההכרה בנגב.

השיעורים הקליניים הוקדשו לפיתוח מיומנויות משפטיות בניהול תיקים ובעבודת צוות, ולהצגה של הסטודנטים עצמם, תוך דיון בתיקים שמתנהלים בקליניקה (לרבות האסטרטגיות בניהול התיק, בדילמות שמעורר התיק, והתייעצויות הנוגעות לתיקים). בנוסף הקליניקה קיימה שני שיעורים שעסקו ב״תיקים יזומים״, אותם הובילו הסטודנטים.ות עצמם.ן בהם הציגו נושאים מתחום זכויות האדם הקרובים לליבם בהם הם רוצים לעסוק, את ניתוחי המקרה והתשתית המשפטית שנוגעת להם, ואת האסטרטגיות המשפטיות בהם ניתן לתקוף את המקרים.

בסמסטר ב׳ קיימה הקליניקה סיור ביפו, בהנחייתו של מר עבד אבו שחאדה, שעסק בסוגיות הנוגעות לזכויות אדם היסטוריות ועכשוויות. הסיור התמקד בנושאי זכויות מקרקעין, נכסי נפקדים, תהליכי ג׳נטריפיקציה וזכויות רווחה ביפו. לאחר הסיור הרגלי השתתפו הסטודנטים בהרצאתה של גב׳ שולמית כהן סקלי, דוקטורנטית לתיאטרון פוליטי, בנושא הקשר בין אומנות וזכויות אדם והפוטנציאל הדיאלוגי בין עולם המשפט ועולם התיאטרון. את הסיור חתמה הקליניקה בצפייה משותפת בהצגה ״מלכת אמבטיה״ בתיאטרון הערבי יהודי ביפו.

<u>הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה</u>

במהלך השנה החולפת, הקליניקה המשיכה להתמקד בייצוג בערכאות משפטיות, בשני נושאים מרכזיים – מקרים של הפליה ומקרים של אלימות או התעמרות משטרתית, שנמצאים בשלבים שונים של טיפול משפטי. נוסף על אלו, הקליניקה עסקה בטיפול בסוגיות עקרוניות, במסגרתן הוציאה ניירות עמדה ומכתבי פנייה עקרוניים בסוגיות מגוונות שעיקרן הפרה של זכויות אדם.

להלן סקירה של חלק מהעניינים שבהם עסקה הקליניקה בשנה החולפת:

א. <u>הפליה על רקע לאום</u>

1. <u>תביעה נגד מתווך על הפליה בדיור והגנה מפני תביעת לשון הרע שכנגד</u>

הסתיים בהצלחה הטיפול בתביעה שהוגשה בשם שלוש צעירות ערביות שהופלו על ידי מתווך, בהשכרת דירה באזור תל-אביב. לאחר שהמתווך הבין שמדובר בערביות, הוא טען שהדירה אינה רלבנטית עוד. אלא שמספר דקות לאחר מכן, כאשר פנתה יהודייה למתווך, הפכה הדירה לפתע לרלבנטית וזמינה להשכרה. דפוס זה חזר על עצמו גם לאחר מספר בדיקות. לאחר שהקליניקה הגישה את התביעה נגד המתווך הוא הוציא הודעת צד ג׳ לבעלי משרד התיווך, וזה הגיש נגד אחת התובעות תביעת לשון הרע בטענה כי בפרסום שנקטה בו ברשת החברתית ״פייסבוק״ בו תיארה שהיא וחברותיה הופלו, הוציאה כביכול את דיבת המשרד רעה.

במסגרת ניהול התיק התקיים במהלך השנה החולפת דיון בפני שופט פישור, אשר בסופו הגיעו הצדדים להסכמה אשר קיבלה תוקף של פסק דין, כי **המתווך ומשרד התיווך יפצו את התובעות בסך 40,000 ₪.**

ת.א. (שלום ת״א) 50359-06-19 **כריים ואח׳ נ׳ אלוביץ ואח׳**

ת.א. (שלום ת״א) 20211-09-20 **כהן נ׳ כריים ואח׳**

לקריאת פסק הדין לחצו כאן.

לסיקור התיק בעיתון "הארץ" לחצו: כאן וכאן.

2. <u>הפלייה על רקע לאום בפרויקט בנייה בקריית אתא</u>

הסתיים בהצלחה הטיפול בתביעה שהוגשה בשם שישה תובעים ערבים, תושבי שפרעם, שהופלו ברכישת דירה על ידי חברת בנייה גדולה בקריית אתא. ההפליה תועדה בהקלטות שנעשו על ידי התובעים וכן על ידי פונה יהודי ששימש כבוחן להוכחת ההפליה. לאחר שתי ישיבות הוכחות בבית המשפט השלום בחיפה והגשת סיכומים ע"י הצדדים, ביהמ"ש השלום פסק כי **החברה הקבלנית התנהגה בחוסר תום לב שהגיע לכדי הפליה על רקע לאום נגד זוג אחד ופסק פיצוי של 30,000 ₪ לשניים מהתובעים, בצירוף שכ"ט עו"ד והוצאות משפט בסך 15,000 ₪.**

על פסק הדין של בית המשפט השלום הגישה הקליניקה ערעור לבית המשפט המחוזי. במסגרת הערעור נטען כי בית משפט קמא טעה כאשר קבע שהמשיבים לא הפלו כנגד התובעים וכי החברה הקבלנית יחד עם חברת השיווק התנהלו באופן חסר תום לב כלפי כל התובעים. לאחר שקילת טענות הצדדים הורה ביהמ"ש המחוזי על **הגדלת הפיצוי לשניים מהתובעים לסך של 60,000 ₪ ולמתן פיצוי בסך של 25,000 ₪ לשני תובעים נוספים, ובנוסף הוצאות משפט לטובת המערערים בסך 10,000 ₪.**

ת"א (שלום-חיפה) 14153-12-18 **דאמוני ואח' שרביב בע"מ ואח'**

ע"א (מחוזי חי') 6228-12-24 **דאמוני ואח' נ' שרביב בע"מ ואח'**

לקריאת פסק הדין בשלום לחצו כאן.

לקריאת פסק הדין במחוזי לחצו כאן.

לסיקור התיק ב-Ynet לחצו כאן.

3. <u>תיוג אתני-לאומי פסול</u>

לקליניקה הגיעו שתי תלונות פרטניות נפרדות שנגעו להתנהלות שהיה בה חשד ממשי לתיוג אתני וגזענות פסולה. המקרה הראשון התרחש במעבר הגבול היבשתי בין ישראל לירדן בו עובדי רשות המכס התנהלו באופן מתייג וגזעני כאשר שינו בקבלה בגין תשלום מכס את שמה של המתלוננת ל"חמאס". במקרה השני התלונה נגעה לחברה פרטית שנטען כי שינתה את שמו של הצרכן מ"אסלאם" ל"לא אסלאם". הקליניקה פעלה במהלך השנה להכנת פניות עקרוניות בדרישה לפיצוי בגין ההתנהלות המשפילה.

4. <u>הפליה על רקע לאום בעקבות העדר הנגשת שפתית לתוכניות שיקום עבור אסירים</u>

הקליניקה החלה לטפל בפנייה עקרונית שעניינה היעדר הנגשה שפתית של תכניות השיקום לאסירים צעירים דוברי ערבית בכלא אופק. בפנייה נדרש הנגשת תוכניות השיקום לשפה הערבית ונטען כי בעוד שתוכניות אלו קיימות רק בשפה העברית, אי הנגשת תוכניות השיקום פוגעת בזכות לשוויון ולכבוד ופוגע ביכולת האסירים הקטינים להשתקם בתוך כותלי בית הכלא באופן שוויוני לאסירים דוברי השפה העברית כשפת אם או שולטים בשפה זו ברמה גבוהה.

5. <u>הפליה על רקע לאום בעקבות העדר הנגשת שילוט בקופת חולים מכבי בערים מעורבות לשפה הערבית</u>

הקליניקה החלה לטפל בפנייה עקרונית המופנית אל הנהלת קופת חולים מכבי בדרישה להנגיש שילוט בתוך הקופות הפועלות בערים מעורבות לשפה הערבית. לצורך הכנת הפנייה, ביצעו הסטודנטים עבודת שטח מעמיקה שבחנה את התשתית העובדתית לרבות פריסת פעילות סניפי קופ"ח מכבי בערים המעורבות, סוג השילוט המונגש ותרגומו לשפה הערבית, שיעור המטופלים הערבים הפוקדים את סניפי הקופה לקבלת שירות רפואי ועוד.

ב. <u>הפליה על בסיס מעמד אזרחי</u>

הקליניקה המשיכה את הטיפול בתובענה ייצוגית, אשר הוגשה בהתאם לחוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו – 2006, ביחד עם משרד גיל רון ושות', כנגד בנק לאומי בע"מ, בשם תושבת מזרח ירושלים, וזאת לאחר שהתברר לתובעת כי בנק לאומי – המנהל מערך חשבונות בנק באמצעות יישומון Pepper – מסרב לפתוח חשבונות ביישומון לבעלי מעמד "תושב קבע". בתביעה נטען כי הסירוב לפתוח חשבון בנק ביישומון Pepper מהווה סירוב בלתי סביר ומנוגד לחובה החוקית המוטלת על הבנק. כמו כן נטען כי הסירוב מוביל במבחן התוצאה להפליה נגד בעלי מעמד "תושב קבע" בישראל, אשר מרבית חברי קבוצה זו נמנים על תושבים פלסטינים ממזרח ירושלים או תושבים ערבים-סורים מרמת הגולן. ביום 11.4.2025 התקיים דיון בבית משפט המחוזי בלוד בעקבותיו סוכם כי בעלי הדין יגישו סיכומים בכתב.

ג. <u>זכויות אנשים עם מוגבלות</u>

1. <u>הנגשת טפסי הזכאות לסל השיקום לשפה הערבית</u>

הקליניקה המשיכה להתכתב עם משרד מנכ"ל משרד הבריאות, בדרישה להורות על הנגשה באמצעות תרגום לערבית של טפסי ההפניה לוועדת השיקום האזורית, הפועלת לפי חוק שיקום נכי נפש בקהילה, תש"ס – 2000. למעשה, טפסים אלו מהווים "טפסי בקשה" להכרה במבקשים כ"נכי נפש" לפי החוק המעניקים להם זכאות ל"סל שיקום" הממומן על ידי המדינה. הקליניקה המשיכה בהתכתבויות ובחודש אפריל 2024 קיבלה מענה ממשרד הבריאות לפיו המשרד פועל לגיבוש תוכנית והקצאת משאבים לצורך תרגום הטפסים. הקליניקה תמשיך לעקוב ותוודא כי התוכנית תאושר ותיושם. ביום 2.9.2025 עודכנה הקליניקה בהחלטת משרד הבריאות לשנות את אופן מילוי הטפסים והגשתן על ידי המבקשים/ות כך שהחל מיום 1.9.2025 מילוי הטפסים יהיה באופן מקוון ואלו ימולאו על ידי הגורם המקצועי המפנה ומכאן טענת משרד הבריאות כי חידוש זה מייתר את הדרישה לתרגום הטפסים.

ההתכתבויות בוצעו בשיתוף עם עמותת "בזכות – המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות".

2. <u>הפליה על רקע לקות שמיעה באמצעות העדר הנגשת קורסי נהיגה לשפת הסימנים</u>

במהלך השנה פעלה הקליניקה להכנת פנייה עקרונית למשרד התחבורה בדרישה להבטיח הנגשה לשפת הסימנים של מבחני התיאוריה, מבחני הנהיגה המונעת וקורסי הרענון עבור אנשים עם לקויות שמיעה. בפנייה נטען כי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998 יחד עם תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמת נגישות לשירות), תשע"ג-2013 מחייבים ביצוע התאמות נגישות לשירות ציבורי – לרבות בשירותי הדרכה, הכשרה ובחינות, כגון אלו המתקיימים באגף הרישוי או מכוח הסמכתו. בפנייה נטען כי על אף פניות פרטניות קודמות מטעם הקליניקה יחד עם נציגות עמותת "מעגלי שמע" שנעשו בשנים האחרונות אל משרד התחבורה, הקורסים טרם הונגשו כך שחובת ההנגשה המעוגנת הן בחוק והן בתקנות טרם יושמה. כך שבנוסף לפגיעה בזכות לשוויון הודגש בפנייה כי אי יישום הדין מהווה פגיעה חמורה בעקרון שלטון החוק במובנו המהותי.

3. <u>הפליה על בסיס גיל בזכאות להקצאת מקום חניה בסמוך למקום מגוריו של נכה – עיריית אופקים</u>

הסתיים בהצלחה הטיפול בעניינו של אדם נכה, המצוי בשנות ה-80 לחייו, הנזקק להקצאת חניה בסמוך למקום מגוריו וסורב לכך ע"י ועדת התנועה בעיריית אופקים אשר טענה כי לצורך אישור הקצאת החניה, על האדם לפנות לקבל אישור של ועדת ניידות של משרד הבריאות. במכתב מטעם הקליניקה הבהירה הקליניקה לרשות כי במקרים שבהם האדם עם המוגבלות בניידות עבר את גיל הפרישה, אין אפשרות מעשית לקבל אישור על המוגבלות בניידות מטעם הביטוח הלאומי או משרד הבריאות, כפי שדרשה הוועדה. עוד הבהירה

הקליניקה כי דרישה זו מהווה הפליה מחמת גיל. בעקבות פניית הקליניקה חזרה בה הרשות מעמדתה ואישרה לפונה את מקום החניה המבוקש, באופן שמגן על זכותו לנגישות ושייתר את הגשת העתירה.

לסיקור המקרה בתוכנית "יהיה בסדר" בגל"צ לחצו כאן.

4. <u>הפליה על בסיס גיל בזכאות להקצאת מקום חניה בסמוך למקום מגוריו של נכה – עיריית רמת גן</u>

הקליניקה החלה לטפל בעניינו של תושב רמת גן, נכה המצוי באמצע שנות ה-80 לחייו שמתמודד מזה קרוב ל-25 שנים עם מגבלת ניידות, המוכר כבעל 62% נכות בביטוח הלאומי. בסוף שנת 2024 קבעה הרשות כי לצורך חידוש הקצאת החניה, על האדם להציג בפני הרשות אישור על כך שבגין מגבלת הניידות (לבדה) הוא מתמודד עם 60% מגבלת ניידות. הקליניקה פנתה במכתב מפורט לרשות והבהירה את הכשלים המשפטיים והמנהלים בהחלטת הרשות. בימים אלו אנו ממתינים להתכנסות ועדת החריגים בעניינו של הפונה, לאחריה יובהר האם קיים צורך בניהול הליך משפטי לצורך העניין.

ד. <u>הפליה על בסיס עבר פלילי</u>

הסתיים בהצלחה הטיפול בעניינו של אדם אשר פוטר שלא כדין מחמת עבר פלילי. זמן קצר לאחר שהאדם החל לעבודה במקום העבודה המנוהל ע"י חברה כלכלית של מועצה אזורית, הוא זומן במפתיע לשיחה עם המעסיק. במהלך השיחה נדרש האדם למסור למעסיק פרטים על עברו הפלילי, ויום למחרת הפגישה הוא פוטר. הקליניקה פנתה אל המעסיק במכתב התראה, והבהירה כי התנהלות המעסיק מפרה, בין היתר, את הוראות חוק המידע הפלילי, פוגעת בזכות לפרטיות, מהווה הפליה ומנוגדת לחובת תום הלב המוטלת על המעסיק. במהלך השנה החולפת הקליניקה נקטה מספר הליכי ביניים הנדרשים לצורך נקיטת הליך אזרחי. בעקבות הליכי מו"מ שהתנהל בין הצדדים אגב טיפול הקליניקה במקרה, הגיעו הצדדים להסכמה על הסכם פשרה במסגרתו **שילמה החברה לאדם פיצוי בסך 20,000 ₪.**

ה. <u>אלימות והתעמרות משטרתית</u>

1. <u>ירי משטרתי כלפי אדם עם מוגבלות נפשית</u>

הקליניקה המשיכה בניהול תביעה אזרחית בשמו של מתמודד נפש, אשר נורה ע"י שוטר כאשר היה בעיצומו של התקף פסיכוטי. הירי בוצע אף שמצבו הרפואי של האדם היה ידוע לשוטרים ולמרות שהיה ניתן לעצור אותו באמצעים אחרים. בנוסף על כך המשטרה החזיקה את האדם אזוק שלא לצורך במהלך קבלת טיפול רפואי בביה"ח בעקבות הירי, וכן החזיקה אותו במעצר שווא לתקופה העולה על הדרוש ובניגוד להחלטת ביהמ"ש. במהלך חודש יולי 2024 התקיים קדם משפט בהליך. במסגרת ההליך אף התקבלה בקשת התובע למינוי מומחה רפואי מטעם ביהמ"ש, על רקע נסיבותיו של התובע. במהלך השנה החולפת המשיך הייצוג בתיק והצדדים ממתינים להחלטת ביהמ"ש בדבר המשך ההליך.

2. <u>אלימות משטרתית נגד אישה עם מוגבלות נפשית אגב מעצר</u>

הקליניקה הגישה תביעה אזרחית נגד משטרת ישראל ושב"ס בעניינה של אישה שמתמודדת עם מוגבלות נפשית, בגין אירוע מעצר שבו ננקטה נגדה אלימות קשה, אשר בין היתר גרמה לחבלות גוף, ולוותה באמירות משפילות ומבזות לרבות על רקע גזעני ואשר הופנו כלפי מיניותה של התובעת. וכן בגין החזקתה במעצר שווא ובתנאים שאינם הולמים. בכתב התביעה טענה התובעת, בין היתר, כי התנהלות המדינה כלפיה כאדם עם מוגבלות נפשית מוכרת למשטרה מהווה הפרה של החובות המוטלות על המשטרה ופגיעה בזכויותיה כאדם.

3. התעמרות משטרתית נגד מתפללות במסגד אל אקצה

הקליניקה מסייעת לשתי נשים אשר סבלו מהתעמרות משטרתית עת הגיעו עם ילדיהן הקטינים אל מסגד אל אקצא. הקליניקה פנתה אל המחלקה לפניות הציבור במשטרה בהתראה טרם נקיטת הליך, והבהירה כי התנהלות המשטרה באותו העניין מהווה פגיעה בזכויות הפונות, לרבות בחופש הפולחן והדת, חופש התנועה, ומהווה שימוש לרעה של בכוח המשרה של השוטרים.

ו. הנגשת הזכות לחינוך לתושבי הכפר הבדואי מסורב ההכרה "אלזרנוק" שבנגב

הקליניקה המשיכה בהכנת פנייה עקרונית למועצה האזרחית נווה מדבר ולמשרד החינוך בדרישה לסלול כביש גישה לגני ילדים בכפר מסורב ההכרה "אלזרנוק" שבנגב. בפנייה נטען כי אי סלילת הכביש גורמת לפגיעה במימוש זכותם לחינוך של כ 120 ילדים בגיל 3-5 הפוקדים את הגנים בכפר. לאחר פנייה מטעם פעילי התושבים בכפר ופעילים במועצת הכפרים הבלתי מוכרים בנגב, יזמה הקליניקה סיור בשטח לשני כפרים בנגב, ביניהם הכפר "אלזרנוק". במהלך הסיור הזדמן לסטודנטיות להתרשם אישית מהגישה הבלתי סלולה אל הגנים ומהנזקים הנגרמים לילדי הגן זאת תוך ביצוע שיחות רקע עם פעילים בתחום החינוך בכפר.

ז. הכרה ברישום מגדר א-בינארי כקבוצת "מין" נפרדת במרשם האוכלוסין

הקליניקה המשיכה בהכנת פנייה עקרונית למרשם האוכלוסין במשרד הפנים בדרישה להכיר ולהוסיף קבוצת מין חדשה "מגדר א-בינארי" במסגרת רישום "המין" בפנקס מרשם האוכלוסין. בהתאם לפנייה נטען כי בשנים האחרונות הולכת וגוברת הנטייה במדינות שונות בעולם להכרה במין "א-בינארי" בקבוצת מין שלישית בנוסף ל"זכר" ו"נקבה" המוכרות עד היום. הכרה זו תאפשר למי שאינו מזדהה עם אחת משתי הקבוצות הנ"ל לבקש שיירם כ"א-בינארי" ובכך להעניק ביטוי לזהות המינית שלהם.

ח. זכויות בדיור הציבורי

1. מניעת זכאות לדיור ציבורי על רקע קושי להשתחרר מקשר נישואין

הסתיים בהצלחה הטיפול בעניינה של אישה אשר נדחתה מקבלת דיור ציבורי על רקע השתייכותה הדתית – הקליניקה סייעה לאישה אשר נאלצה לעזוב את עיר מגוריה, על רקע אלימות במשפחה שחוותה. האישה פנתה אל משרד השיכון בבקשה לקבלת דיור ציבורי אשר יהווה קורת גג, אולם נדחתה בין היתר בטענה כי עליה להראות כי נקטה בהליך משפטי להשתחרר מקשר הנישואין במשך תקופה של לפחות שנתיים, כפי שנדרש בנוהל הזכאות לדיור ציבורי. בבדיקה של הקליניקה התברר כי על רקע השתייכותה הדתית, קיימת מניעה להשתחרר מקשר הנישואין. הקליניקה ליוותה את האישה וסייעה בקבלת אישור הכנסייה בדבר המניעה הדתית. בסופו של דבר אישר משרד הבינוי והשיכון את בקשת האישה לדיור הציבורי באופן שייתר את הגשת העתירה.

2. ליווי תוכנית "ג'סר א-זרקא: מרחב, תכנון ודיור" באונ' ת"א

במהלך השנה החולפת שימשה הקליניקה כגורם מקצועי מלווה לפרויקט ג'סר א-זרקא: מרחב, תכנון ודיור, במסגרתו העמידה הקליניקה ייעוץ משפטי בתחומי דיור ציבורי וסיוע בשכר דירה, ובמיצוי זכויות בתחומים אלו.

הקליניקה לזכויות פליטים

מבוא

בשנת הלימודים תשפ״ה למדו בקליניקה 16 סטודנטים, עו״ד ד״ר יובל לבנת הוא המנחה האקדמי של הקליניקה ועורכות הדין ענת בן-דור ומרים סטרנג הן המנחות הקליניות.

הקליניקה מתמקדת במתן סיוע משפטי לפליטים, למבקשי מקלט, לקורבנות סחר בבני אדם, לאנשים חסרי אזרחות ואחרים במגוון של נושאים הקשורים במעמדם בישראל ובכלל זה הגשת בקשות למקלט או למעמד על בסיס אחר (הליכי זוגיות, הליכים הומניטריים, חוסר אזרחות, היות המבקש קורבן לסחר בבני-אדם או להחזקה בתנאי עבדות ועוד). הייצוג נעשה בדרך-כלל מול רשות האוכלוסין וההגירה ובמגוון ערכאות החל מבית הדין לעררים, המשך בעתירות ובערעורים לבתי המשפט לענייניים מנהליים וכלה בערעורים ובעתירות לבית המשפט העליון. לצד הסיוע הפרטני מבקשת התכנית לקדם מערכת מקלט הוגנת המבוססת על האמנה הבינלאומית בדבר מעמדם של פליטים וזאת בדרך של הגשת עתירות עקרוניות וטיפוח מקצועי של עורכי-דין ופעילים אחרים שעוסקים בתחום.

הסטודנטים שהשתתפו השנה בקליניקה: שירלי ארנון, רנין ותד, דורון פולק, תומה שרייבמן, מייס גנאים, עדן אנגל, לירז שטיינגוס, כארין סכראן, נאשווה חאג׳ יחיא, ראוי חסן, זואי נתיב, אנדרי טוגושב, דוד ניסנוב, רגד ריזק, אלי פסין ואמיר בריצ׳גי דרור.

הפעילות העיונית בקליניקה

טרם תחילת פתיחת שנת הלימודים ערכנו שני ימי הכשרה מרוכזים (27-28.10.2025) שנועדו להקנות כלים בסיסיים לעבודה בקליניקה. בהמשך השנה עסקנו בשיעורים בתיאוריה של הגירה, דיני הגירה בישראל, דיני פליטים ומדיניות המקלט הישראלית. עסקנו בתפקידו של ״עורך הדין החברתי״; באסטרטגיות ודילמות של עורכי דין חברתיים, לרבות שאלות של אתיקה מקצועית; ובהיבטים פסיכולוגיים בליווי אוכלוסיות פגיעות (לרבות טראומה משנית של עורכי-דין). עסקנו בעניינים שונים שהתעוררו במהלך השנה דוגמת שינויים במדיניות ההגירה האמריקאית בעקבות בחירתו של הנשיא טראמפ והצעת חוק היסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל.

התלמידים הגישו מספר ניירות עמדה, בנושאים דוגמת נהלי משרד הפנים להסדרת מעמד בישראל והיחסים ביניהם; הדרה (exclusion) מאמנת הפליטים; ורפלקציה על הלימודים העיוניים והעבודה המעשית בקליניקה (תובנות על מאבקים חוקתיים לקידום זכויות פליטים; ניתוח תיק עליו עבד.ה הסטודנט.ית - קשיים והתלבטויות משפטיות וטקטיות, קשיים אתיים, חוויות רגשיות, אלו מיומנויות נרכשו והצפי להתפתחות התיק בעתיד).

בנוסף ערכו סטודנטים תצפיות בבית-הדין לעררים, הערכאה הראשונה שדנה בהחלטות שנוגעות לכניסה ולשהייה בישראל או בבתי המשפט המינהליים. כל סטודנט נדרש לצפות בחמישה דיונים לפחות והתצפית הונחתה על-ידי שורת שאלות שמטרתה להאיר את הפנים השונות של הדיון ומשתתפיו (למשל מידת ההשתתפות של בעל-הדין, נוכחות ופעילות המתורגמן, האופן שנהגו באי-כוחם של הצדדים, התנהלות הדיין וניהול הדיון, תוצאות הדיון).

בנוסף, ערכה הקליניקה סיור בדרום ת״א בהובלתו של מתכנן ערים מר א. הרשקוביץ ובהשתתפותם של פליטים, פעילי עמותת א.ס.ף ועו״סים מלשכת מסי״ה שמסייעת בין היתר לקורבנות סחר בבני-אדם. הסיור השנה התמקד באתגרים נוכח העדר רשת רווחה בסיסית למבקשי מקלט.

<u>הפעילות הקלינית-משפטית</u>

הפעילות של הקליניקה התמקדה בייצוג של פונים בהליכים פרטניים, בעיקר בסוגיות של מעמד בישראל. נוכח המחדל המתמשך של מערכת המקלט להכריע בבקשות שמוגשות לה, נעשה מאמץ לנקוט בהליכים אחרים שבאמצעותם ניתן להסדיר את מעמדם של הפונים: בקשות על בסיס זוגיות, חסרי אזרחות, קורבנות סחר בבני-אדם ועוד. במקרים רבים, הבעיות הייחודיות למבקשי מקלט (דוגמת העדר מסמכים מזהים) מכבידות על יכולתם לרכוש מעמד מכח הליכים אחרים.

חלק ניכר מעשיית הקליניקה יצא אל הפועל בזכות הסטודנטיות והסטודנטים שהשתתפו בה ולקחו חלק משמעותי בתיקים השונים, הן מול הערכאות השיפוטיות והן מול משרדי הממשלה הרלוונטיים, לרבות בדרך של ליווי בראיונות ושימועים ברשות האוכלוסין. בנוסף, הסטודנטים סייעו בבניית התיקים ואיסוף החומר הרלוונטי להם; ערכו מחקר עצמאי לגבי המשפט הישראלי והמשפט המשווה וכן בנוגע למצב השורר במדינות המוצא של הלקוחות. הסטודנטים השתתפו בהכנת בקשות מקלט וכתבי טענות, וכן בפיתוח האסטרטגיה בתיקים והכנתם לטיעון בעל בפה, הם התלוו לעורכות הדין לדיונים בבתי-המשפט.

להלן פירוט של הפעילות הקלינית המרכזית שבוצעה השנה:

א. <u>קידום סוגיות עקרוניות</u>

1. **זכאותם של עריקים משירות לאומי וצבאי באריתריאה להיות מוכרים כפליטים** – הקליניקה שותפה לייצוג בשאלה עקרונית חשובה והיא: זכאותם של עריקים ומי שהשתמטו משירות צבאי באריתריאה להיות מוכרים כפליטים לפי אמנת הפליטים. בחודש יוני 2024 התקבל ערעור שהגשנו לבית המשפט המחוזי בירושלים ונקבע (ע"י כב' השופט שחם) שאכן קיימת אפשרות סבירה שהיחס החמור לעריקים באריתריאה נובע מעמדה פוליטית של התנגדות לשלטון שהמשטר מייחס להם. בית המשפט קבע שיש להעניק למערער (ולכל מי שנסיבותיו דומות) מעמד פליט. לפסק-הדין עשויה להיות השפעה רחבה על מעמדם של עשרות אלפי אזרחי אריתריאה שנמצאים בישראל. המדינה ערערה על-פסק-הדין והדיון נקבע בפני הרכב מורחב של חמישה שופטים בבית-המשפט העליון ליום 28.9.2025. הליכים משפטיים הנוגעים לבקשות מקלט של אזרחי אריתריאה ואשר עודם תלויים ועומדים בבית-הדין לעררים הוקפאו (ובמספר מקרים נמחקו) לצורך המתנה להכרעת בית-המשפט העליון.

2. **תיקון לנוהל שמגביל את האפשרות להגיש בקשות למעמד מטעמים הומניטריים** – בדצמבר 2023 פרסם משרד הפנים תיקון לנוהל לפיו מוגשות ונדונות בקשות למעמד מטעמים הומניטריים. במסגרת התיקון נקבעו הוראות שונות שעלולות להביא לצמצום או לדחייה של בקשות הומניטריות רבות ובכלל זה: דרישת סף להגשת מסמכים מזהים מקוריים ומאומתים שבלעדיהם לא תידון הבקשה; חיוב מי שבקשתו סורבה בעבר חייב לצאת מישראל כתנאי לדיון בבקשתו; ביטול מיידי של הרישיון בו אוחז המבקש עם דחיית בקשתו, חיוב המבקש להמתין למעלה מחמש שנים בטרם יוכל לבקש שדרוג המעמד שקיבל ועוד.

   הקליניקה חברה לשורה של ארגוני זכויות אדם בפניה מפורטת אל מנכ"ל רשות האוכלוסין וההגירה באשר לתקלות להן יגרום התיקון, והפגיעה באוכלוסייה, שהיא ממילא מוחלשת ופגיעה. בעקבות הפניה נערכו מספר תיקונים בבעיות עליהן הצבענו. כנגד העניינים שלא תוקנו הגשנו עתירה מנהלית שקבועה לדיון ליום 16.10.2025.

3. **היערכות לקראת חקיקת חוק יסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל (חק/1834)** – הצעת חוק היסוד (שהוצעה כבר בכנסת הקודמת) מאיימת למנוע ממספר רב של אנשים את היכולת להסדיר מעמד בישראל. השפעתה של ההצעה חורגת מעניינם של פליטים ועלולה לפגוע (למשל) גם בבני-משפחה של

אזרחים ישראלים. כך למשל קובעת ההצעה מכסות שנתיות מרביות למקבלי מעמד בישראל; מונעת קבלת מעמד ממי שנכנס או שהה בישראל שלא כחוק; מונעת גישה לערכאות בענייני כניסה לישראל; ומבקשת להפוך את פסקי-הדין (שהקליניקה היתה שותפה להם) בעניין איסור כליאה שלא למטרת הרחקה, הפקעת פיקדון משכרם של זרים, הגבלת שהייתם לאיזורים גיאוגרפיים מסויימים ואפילו שלילת שירותים שונים ממי ששוהים שלא כחוק בישראל. למדנו את ההצעה בשיעור בסיועו של עו"ד עודד פלר מן האגודה לזכויות האזרח, השתתפנו בישיבה של ועדת עובדים זרים של לשכת עורכי-הדין שנערכה לקראת גיבוש עמדת הלשכה לגבי ההצעה והתחלנו להיערך להכנת נייר עמדה התוקף את ההצעה לקראת הליכי החקיקה (שהחלו בחודש יולי 2025 אך מתעכבים נוכח פגרת הקיץ של הכנסת).

ב. <u>עררים וערעורים על דחייתן של בקשות מקלט</u>

4. **מבקשת מקלט מדרום סודן שנמלטה מנישואין כפויים** - הקליניקה מייצגת את **א.ס.** שהגיעה לישראל כדין במסגרת תוכנית של הכשרה לחקלאות. א.ס. העידה שנמלטה מפני בני-משפחתה שאיימו להשיא אותה בכפייה לגבר מבוגר ממנה שכבר נשוי למספר נשים. בגין סירובה נכלאה בביתה, ספגה אלימות קשה והמשפחה אף 'גייסה' את המשטרה ללחוץ עליה (והיא נעצרה). בעקבות הייצוג של התכנית הוכרה א.ס. כקורבן לעבירות סחר בבני-אדם אולם בקשת המקלט שלה נדחתה בתואנה שמדובר בבעיה "משפחתית-פלילית". לאחר שבית-הדין לעררים דחה את הערר שהגשנו, ערערנו לבית-המשפט המחוזי וטענו שהרשות שגתה בסיווג עילת המקלט ושא.ס. היא קורבן לרדיפה מגדרית מובהקת. עוד תקפנו את הסקירה העובדתית עליה התבססה יחידת הטיפול במבקשי מקלט, אשר לא בחנה כלל את השאלה האם אישה שנמלטת מפני אלימות במשפחה תקבל הגנה בדר' סודן. ערעורנו התקבל והתיק הוחזר לבחינה אצל יחידת הטיפול במבקשי מקלט. בימים אלה הגשנו טיעון מפורט לקראת הדיון המחודש בבקשה.

5. **מבקש מקלט להט"ב מגאנה** - בקשת המקלט של ק.א., להט"ב מגאנה, נדחתה בטיעון שהוא היה יכול לעבור למקום אחר בגאנה ובכך למנוע את רדיפתו. עררנו לבית הדין נדחה וגם ערעור מנהלי נדחה, ללא דיון. הגשנו בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון בבקשה לדון בערעור וטענו שהוא מעלה שאלה עקרונית" האם אפשר לצפות מהומו להסתיר את נטייתו המינית כדי להימנע מרדיפה? שאלה זו נדונה בערכאות גבוהות ברחבי העולם אך טרם נדונה בישראל. הבקשה לרשות ערעור נדחתה, ללא דיון או הכרעה בשאלה העקרונית שהעלינו.

6. **מבקש מקלט פאלון גונג מסין** – דחיית בקשה למקלט בהליך "מקוצר" 18 שנים לאחר הגשת הבקשה – הבקשה למקלט של ל.ג. הוגשה בשנת 2007 ונדחתה בפעם הראשונה השנה על ידי ראש צוות יחידת ה-RSD, בהליך "מקוצר" בטיעון שלא הוכח פחד מבוסס מרדיפה אם יוחזר למדינתו (סין). הגשנו ערר לבית הדין לעררים בו טענו כי נפלו פגמים רבים ומשמעותיים, בהליך הפרוצדורלי וכן ביישום הדין. בינתיים ניתן צו ארעי המותיר את רישיונו בתוקף וכעת אנו ממתינים לקביעת דיון.

ג. <u>פלסטינים שטוענים לסכנת חיים בגין רדיפה מגדרית או להט"בית</u>

7. מצבם של פלסטינים שנמלטים מרדיפה (בד"כ להט"ב או נשים צעירות שהואשמו בפגיעה ב"כבוד המשפחה") מורכב במיוחד נוכח פרשנותה של מדינת ישראל לאמנת הפליטים, שמדירה אותם ממערכת המקלט, ונוכח הוראות חוק האזרחות והכניסה לישראל. הקליניקה מלווה מספר נשים צעירות ומספר גברים בהליכים לקבלת היתר שהייה מטעמי רווחה נוכח סכנת החיים שצפויה להם בתחום הרשות. בין היתר הגשנו עבור הפונים בקשות הומניטריות, בקשות למעמד על בסיס זוגיות עם בני-זוג ישראלים

ובקשות להכרה בהם כקורבנות סחר בבני-אדם. נוכח העדר פתרון להסדרת מעמדם בישראל לאורך זמן, מוגשות בד"כ גם בקשות ליישוב מחדש כפליטים במדינות מערביות.

8. **"מניעה בטחונית" לא ידועה שמונעת מתן היתר או גורמת לביטולו של היתר קיים** – הקליניקה הגישה בקשה להיתר לצרכי רווחה עבור **ר.ק.,** צעירה שנמלטה לישראל בעקבות איומים לרצח מצד בני-המשפחה המורחבת. הבקשה נענתה בהודעה לפיה לא ניתן להנפיק עבורה היתר בגין "מניעה בטחונית". הרשות לא פירט מהי אותה מניעה בטחונית נטענת ולכן הגשנו עתירה לבית-המשפט המחוזי בירושלים. בעקבות הגשת העתירה חזרה בה הרשות, הודיעה על הסרת המניעה ועל נכונותה לדון בבקשה לגופה. במקרה נוסף של בני-זוג (ישראלי ופלסטיני), בוטל ללא כל אזהרה או הודעה היתר שהייה שהיה לבן-הזוג הפלסטיני. בני-הזוג גילו זאת במקרה וניסיונותינו לברר מדוע בוטל ההיתר לא נענו. משכך עתרנו לבית-המשפט לעניינים מנהליים ובעקבות העתירה הודיעה המדינה על השבת ההיתר על כנו. העותרים ביקשו הבהרה – מדוע לפתע בוטל היתר, ללא כל הסבר או שימוע מקדים. משלא סיפקה המדינה כל הסבר, קבע בית-המשפט שביטול ההיתר נעשה ללא הצדקה וחייב את המדינה בתשלום הוצאות לעותרים.

9. **דחיית הארכת היתר מטעמי רווחה ודחיית צו ארעי המונע גירוש למקום בו נשקפת לצעירה סכנה** – א.א.ג. צעירה פלסטינית שנמלטה לישראל בעקבות אלימות ואיומים קשים מטעם בני-משפחתה על רקע סירובה לנישואים כפויים. לאחר שהונפק לה היתר וחודש מספר פעמים, חדל מתאם הרווחה מלהאריך את ההיתר וקבע שלא הוכיחה שעדיין נשקפת לה סכנה בכל שטחי הרש"פ. הקליניקה הגישה בקשה לעיון מחדש ולאחר מכן עתירה לבית המשפט לעניינים מנהליים. בד בבד עם העתירה הוגשה בקשה לצו ארעי וצו ביניים כדי להגן עליה מגירוש למקום בו נשקפת לה סכנה לחייה. הבקשה לצו ארעי נדחתה על ידי בית-המשפט, הוגש בר"ם בהול לבית המשפט העליון, ובמסגרתו ניתן הצו המבוקש. דיון יתקיים באוקטובר 2025.

10. **יציאתם של שלושה פונים ליישוב מחדש במדינות מערביות** – במהלך השנה זכו שלושה פונים של הקליניקה ליישוב מחדש במדינות מערביות –פונה אחד עזב ביחד עם בן-זוגו הישראלי ופונה אחת עזבה ביחד עם בנה הקטין לאחר שהוכרה בעקבות פניית הקליניקה כקורבן לסחר בבני-אדם והחזקה בתנאי עבדות וניתן לה היתר שהייה. נוכח הוראותיו של חוק האזרחות והכניסה לישראל שמגבילות את האפשרות של פלסטינים לזכות במעמד יציב בישראל, יישוב מחדש במדינה שלישית הוא הדרך היחידה כמעט לפונים לזכות במעמד של אזרחות ושוויון זכויות מלא. אנו ממשיכים לעמוד בקשר עם הפונים גם לאחר הגעתם ליעדם ומנסים לסייע להם בעניינים שונים בקליטתם.

ד. <u>ייצוג צעירים זרים, מבקשי מקלט ופליטים</u>

11. **בקשות לתושבות קבע, צעירות מדרפור** – הקליניקה מייצגת שתי צעירות שמוצאן מדרפור שהובאו לישראל על-ידי משפחותיהן כשהיו קטינות. שתיהן התחנכו במוסדות חינוך ישראליים מילדותן, דוברות עברית שוטפת ומעורות לחלוטין בהוויה הישראלית. בקשתה של א.י. לאזרחות ישראלית על רקע תרומתה הייחודית לחברה הישראלית כמתנדבת שנת שירות בקיבוץ בארי, וכמי שהתנדבה עם ילדי הקהילה לאחר אסון ה-7.10.2023 נדחתה ולכן הגשנו עבורה בקשה לתושבות קבע. חברתה ר.א. מבקשת להתגייס לצה"ל לאחר סיום שנת מכינה. בקשות אלה נדחות כדבר שבשגרה על-ידי הרשות בתואנה שפליטים אינם זכאים למעמד קבע בישראל ומשכך אנו נערכים להתדיינות משפטית.

12. **סיוע לצעירה להתאזרח בישראל** – הקליניקה מסייעת לא.ג. שהגיעה לישראל כקטינה ביחד עם אימה, בבקשתה להתאזרח בישראל (מעמדה כיום הוא של תושבת קבע כדור רביעי ליהודי). בילדותה סבלה א.ג. מקשיי קליטה ומאלימות במשפחה והדרדרה לשימוש בסמים ולביצוען של עבירות שונות. משרד

הפנים סירב לבקשתה להתאזרח בישראל בגין עבירות אלה. הקליניקה עורכת את טענותיה לפיהן העבירות, שבוצעו לפני שנים ארוכות, כבר התיישנו, שהיא עברה הליך שיקומי ארוך ומוצלח ושהאזרחות חשובה כדי להקנות לה תחושה של שייכות ובטחון.

13. **שימור המעמד ההומניטרי של צעירה חסרת עורף משפחתי** – בשנה שעברה צלחה בקשה שהגישה הקליניקה וד.ט זכתה במעמד של תושבת ארעית לראשונה בחייה (הגם שנולדה, גדלה והתחנכה בישראל). יחד עם זאת, רשות האוכלוסין התנתה כל חידוש מעמד בכך שהיא תמציא דרכון ממדינת האזרחות של אימה. הקליניקה עררה על הדרישה וטענה ש-ד.ט. חסרת אזרחות מילדותה ויקשה עליה להשיג דרכון, וודאי שהדבר לא ניתן בתוך שנה שהרי הוא תלוי בהליכים בירוקרטים מורכבים. לקראת סוף השנה, משלא ניתן מענה לערר שהוגש לרשות האוכלוסין, הוגש ערר לבית-הדין לעררים שהוציא צו בינים המשמר את הרישיון שבידה. בעקבות זאת הודיעה הרשות שתחדש את המעמד לשנה נוספת. הקליניקה ממשיכה לסייע לה בניסיון לקבל את אזרחות מדינת אימה.

14. **בקשת תעודת מעבר ארוכת-טווח לספורטאי צעיר** – הקליניקה ממשיכה ללוות את ת.ג., צעיר אריתראי שזכה בשנה שעברה במעמד של תושב ארעי בעקבות התדיינות משפטית ארוכה. במעמד זה זכאי ת.ג. לתעודת מעבר ישראלית, אולם היא מונפקת בכל פעם רק לשנה אחת. ת.ג. הוא אתלט מצטיין שמתחרה לכל אורך השנה בתחרויות ריצה ברחבי העולם. כאשר תעודת המעבר שניתנת לו מוגבלת לשנה בלבד, אין הוא יכול להגיע לתחרויות רבות (שכן רוב המדינות אליהן הוא פונה דורשות תעודה שתוקפה יהיה לשישה חודשים לפחות). בסיועו של הועד האולימפי הישראלי פנתה הקליניקה לראש מינהל האוכלוסין בבקשה לחרוג בעניינו מן הנוהל הרגיל ולהנפיק לו תעודת מעבר ארוכת-טווח.

15. **בקשה הומניטרית לצעירה קורבן לסחר בבני-אדם** – ר.א. הובאה לישראל וננטשה בנסיבות המעלות חשש כי היתה קורבן לסחר בבני-אדם. במהלך השנה סייעה לה התכנית בהגשת בקשה לשנת שיקום ובחידוש רישיונות הישיבה שלה מעת לעת. דא עקא, בחלוף השנה, העידו כל הגורמים המקצועיים שהיא עדין זקוקה לליווי ולתמיכה רבה, שעדין לא הגיעה לבשלות קוגניטיבית מלאה ושנוכח הטראומות שספגה בגיל כה צעיר, החזרתה לארצה עלולה לגרום להחמרה משמעותית במצבה הנפשי. משכך, הוגשה בקשה הומניטרית מטעמה ולצידה בקשה לשימור רישיון העבודה שלה, שכה חיוני לשיקומה. בהעדר מענה מתאים, הוגש ערר לבית-הדין לעררים. אנו עדין ממתינים להחלטה בבקשה לסעד הזמני.

16. **פסק דין הצהרתי על הורותם של שני ההורים לילדה שנולדה בבית חולים בישראל** – ס.א. נולדה בבית חולים בילינסון בניתוח קיסרי לשני הורים מבקשי מקלט מאריתריאה כבת הרביעית למשפחה. בבית חולים סרבו לרשום את שמות ההורים ועל כן היא נרשמה על ידי רשות האוכלוסין ללא שמות הוריה. הדבר פגע ברגשות הוריה והיה עלול לפגוע בזכויות הילדה בעתיד. הקליניקה קיבלה פסק דין הצהרתי מבית המשפט לענייני משפחה הקובע את הורותם של הקטינה.

ה. <u>חסרי אזרחות</u>

17. **תושבות ארעית לחסרת אזרחות שחיה בארץ יותר מ-30 שנה** – י.מ. מיוצגת על ידי הקליניקה יותר מ-12 שנה. בתקופה זו הגישה הקליניקה עבורה בקשה הומניטארית, השגה, עתירה, שני עררים לבית הדין לעררים ושני ערעורים לבית המשפט המחוזי, האחרון בדרישה לשדרג את מעמדה מרישיון של עובדת זרה לתושבת ארעית (המקנה זכויות סוציאליות) כחסרת אזרחות. בפסק דין בבית-הדין לעררים הוחלט לא להתערב בהחלטה בקביעה כי היא לא הצליחה להוכיח שעשתה די מאמצים כדי להשיב את אזרחותה הקודמת. על פסק דין זה ערערנו לבית-המשפט המחוזי שביטל את פסק הדין, קבע כי יש להעניק לה תושבות ארעית וחייב את המדינה בתשלום הוצאות.

ו. <u>מתן מעמד מטעמים הומניטריים</u>

18. **תושבות קבע למי שהיתה מבקשת מקלט וקיבלה מעמד הומניטרי** – בימים אלה נשלם מסעה הארוך של א.מ. שמיוצגת על-ידי הקליניקה כבר כעשרים שנים. בשעתו הקליניקה הגישה עבורה בקשה להיות מוכרת כפליטה על-רקע חששה מפגיעה מצד בני-משפחתה שאיימו לרצוח אותה בגין פגיעה ב"כבוד המשפחה". בעקבות עתירה שהוגשה לבית-המשפט המחוזי בירושלים, הודיע שר הפנים שעניינה יידון על-ידי הועדה ההומניטרית וזו אכן העניקה לה תושבות ארעית מטעמים הומניטריים נוכח התערותה הייחודית בישראל. לימים תוקן הנוהל ההומניטרי כך שניתן לזכות בתושבות קבע לאחר עשר שנים מקבלת המעמד. בחלוף עשר שנים, הגשנו עבור א.מ. בקשה למעמד של קבע והשנה, סוף סוף, זכתה למעמד קבוע בישראל.

19. **ערר בעניינה של אם חד הורית ושני בניה** – לאחר שנים ארוכות בהן המתנו להחלטה בבקשה הומניטרית, החליט משרד הפנים להעניק לאם יחידנית ממערב אפריקה מעמד ב/1 (רישיון עבודה) ולשני בניה ילידי ישראל מעמד א/2 (תלמיד). הגשנו ערר נגד ההחלטה בטענה שהמעמד שאושר לאם ולבן הבוגר אינו עונה על צרכי התא המשפחתי. ביקשנו להעניק תושבות ארעית לשניהם על-מנת שיוכלו להתפרנס בכבוד ויזכו לרשת רווחה בסיסית. בית-הדין אכן מצא פגם פרוצדורלי בהליך והורה למשרד הפנים לשוב ולדון מחדש בבקשה.

20. **ערר בעניינה של אם יחידנית לילדה ישראלית** – הקליניקה מייצגת את א.ל. מאוקראינה שהיא אם לילדה ישראלית שאובחנה על הספקטרום האוטיסטי. בעקבות הבקשה שהגשנו, הכיר משרד הפנים בכך שהשתיים אינן יכולות לשוב לאוקראינה ולפיכך העניק רישיון עבודה (ב/1) לאם. הגשנו ערר נגד ההחלטה בטענה שללא רשת סוציאלית בסיסית, נפגעת יכולתה של האם להבטיח את רווחת בתה. והצבענו על שורה של מקרים בהם ניתן מעמד תושבות ארעית לאימהות בנסיבות דומות. בית-הדין לעררים דחה את הערר וא.ל. החליטה שלא לערער על ההחלטה. בנסיבות אלה אנו מסייעים לא.ל. למצות את הזכויות (המוגבלות) שיש לה במעמדה הנוכחי.

21. **ערעור מנהלי של אם משמורנית שנפלה קורבן לאלימות מינית** – הקליניקה מייצגת את א.ק. מאתיופיה, אם ומשמורנית יחידה לבתה הקטינה, אזרחית ישראלית. הבת בעלת צרכים מיוחדים. אמא של א.ק. נפטרה באתיופיה בצעירותה והיא הגיעה ארצה בעקבות אביה שהוכר כפליט. בתה היא ילדה בעלת צרכים מיוחדים ונולדה מזוגיות של א.ק. עם אזרח ישראלי שנהג באלימות קשה כלפיה. הקליניקה הגישה בקשה הומניטארית וביקשה להעניק לה תושבות ארעית. הטעמים ההומניטאריים הוכרו, אולם הוחלט להעניק לה רק רישיון של עובדת זרה, שאינו מעניק זכויות סוציאליות. נגד החלטה זו עררנו לבית-הדין לעררים בטענה כי העדר רשת סוציאלית לאם פוגע בבת הישראלית ובעקרון טובת הילד וכן בהליך השיקום מהאלימות של האם. בית-הדין החליט לא להתערב בהחלטת הרשות. על פסק דין זה ערערנו לבית-המשפט המחוזי ונקבע דיון לחודש נובמבר 2025.

22. **בקשת מעמד לאזרחית לבנון השוהה בישראל שנים ארוכות** – הקליניקה מייצגת את ס.ג. אזרחית לבנון שנמצאת בישראל כבר למעלה מ-35 שנה ללא מעמד מוסדר. אחיה של ס.ג. שירת בצבא דרום לבנון ונהרג בעת שירותו ולפיכך הוגשה תחילה בקשה בהתאם לחוק אנשי צבא דרום לבנון ובני-משפחותיהם. מאחר שהרשות דרשה ראיות לשירותו של האח, ופניה למשרד הבטחון לא נענתה (עדין), הגשנו עבורה גם בקשה לפי סעיף 9 לחוק האזרחות והכניסה ובמסגרתה טענו שיש עניין מיוחד למדינה להבטיח את שלומה ואת חייה של ס.ג שלא ניתן כיום להחזירה למדינת מוצאה. ביחד עם הבקשה הוגשו חוו"ד מומחה אודות הסכנות שצפויות לה אם תוחזר ללבנון וכן נטען שנסיבות הומניטריות חריגות נכללות אף

הן בגדר הסעיף. לאחר שנדחתה הבקשה הוגש ערר פנימי שטרם נענה ולכן אנו שוקלים להגיש עתירה לבית-המשפט בעניין.

ז. <u>מעמד מכח הליכי זוגיות עם ישראלים</u>

23. **הצלחה בשדרוג מעמדה של בת-זוג זרה מבקשת מקלט** - הקליניקה מייצגת מזה מספר שנים, בני זוג (ישראלי וזרה) שבקשתם להסדרת מעמדם "נתקעה" בגין חוסר יכולתה של בת-הזוג להמציא תעודת יושר מארצה. למרות שהגשנו טיעונים מפורטים ואסמכתאות על הקושי להמציא מסמכים מארץ מוצאה, בעיקר נוכח היותה מבקשת מקלט ונשואה לאזרח ישראלי, עמד משרד הפנים בסירובו. בדלית ברירה הוגש ערר לבית-הדין תוך שהמשכנו לפעול מול השגרירות של מדינת מוצאה כדי לנסות ולקבל את תעודת היושר. לאחר דיון בבית-הדין לעררים, ביקש משרד הפנים שהות כדי לבחון מחדש את עמדתו ואחריה הודיע שינפיק לה מעמד של תושבת ארעית (א/5) במסגרת ההליך שנועד לבחון את כנות הקשר ויציבותו. יחד עם זאת, משרד הפנים כבר הודיע שבעתיד, אם תרצה לשדרג את מעמדה, תצטרך להמציא את התעודה החסרה.

24. **ערר על סירוב משרד הפנים לאפשר למבקש מקלט לסיים את ההליך המדורג** – מ.מ. אזרח סודן מקיים זוגיות אוהבת עם בת-זוגו הישראלית מאז שנת 2008 ולשנים שני ילדים קטינים (אזרחי ישראל). לפי כשש שנים, זכינו בפסק-דין בבית-הדין לעררים שבעקבותיו שודרג מעמדו של מ.מ. לזה של תושב ארעי. יחד עם זאת, כאשר סיימו בני-הזוג את תקופת המבחן והגיע העת לשדרג את מעמדו לזה של תושב קבע, שב משרד הפנים לדרוש את "מסמכי הסף" החסרים (דרכון, תעודת יושר, תעודת לידה ותעודה המעידה על מצב אישי) וקבע שבהעדרם לא ישודרג מעמדו לתושב קבע, אלא ימשיך להיבחן מדי שנה בשנה. עררנו על החלטה זו בטענה שהיא פוגעת בזכות היסוד לחיי משפחה, בבטחון וביציבות התא המשפחתי וכן טענו שהעמידה הדווקנית על מסמכים, שלא ניתן להמציאם, מהווה שימוש לרעה בכח השררה. הערר תלוי ועומד.

25. **ערר על סירוב לשדרג את הרישיון של מבקש מקלט לתושבות ארעית** – ק.ט.ג. - מבקש מקלט מאריתריאה - בזוגיות אוהבת כבר כ-16 שנה עם אזרחית ישראלית. בני הזוג הורים לשתי ילדות אזרחיות ישראליות. בקשת המקלט של ק.ט.ג תלויה ועומדת מאז שנת 2014. במהלך השנים ניסו בני הזוג להסדיר את מעמדו מכוח הזוגיות, אבל בקשותיהם נדחו בשל העדר מסמכים, שאין ביכולתו להביא מאריתריאה. לפני כ-5 שנים הוחלט לאפשר לבני זוג להתחיל את הליך הסדרת מעמדו מכוח הזוגיות והוא קיבל רישיון של עובד זר (ב/1). לאחר כשלוש שנים הגישה הקליניקה בקשה לשדרג את מעמדו לתושבות ארעית והבקשה נדחתה על רקע העדר מסמכים. בשנת 2023 הגשנו ערר על החלטה זו שעדיין תלוי ועומד. בינתיים עודכן נוהל הזוגיות ובו נקבע כי מבקשי מקלט שחסרים להם מסמכים יכולים לשדרג את מעמדם רק אחרי 63 חודשים. מכוון שלאחרונה בני הזוג השלימו תקופה זו הגישה הקליניקה בקשה מחודשת. לאור התפתחויות אלו, המשיבה ביקשה לשקול שוב את החלטתה ואנו ממתינים לעדכון לבית-הדין.

26. **דחייה על הסף להסדרת מעמדה מכוח זוגיות של פלסטינית שמאוימת בשטחי הרש"פ בשל העדר מסמכים** – ד.ד. פלסטינית שנמלטה משטחי הרש"פ על רקע אלימות קשה ואיומים לרצח מבני משפחתה וזאת על רקע כבוד המשפחה. בעבר היא קיבלה היתר מטעמי רווחה שהוארך מעת לעת לאור האיומים עליה. הארכות אלו הופסקו לאחר שהיא נכנסה לזוגיות עם בן זוגה, אזרח ישראלי. נקבע כי עליה להסדיר את מעמדה מכוח הזוגיות. בני הזוג הגישו את בקשתם להסדיר את מעמדה מכוח זוגיותם בשנת 2021 והבקשה וערר פנימי נדחו על רקע העדר מסמכים שאין ביכולתה להביא מרשויות הרש"פ בשל

האיומים עליה. הקליניקה הגישה ערר לבית-הדין שהתקבל (חלקית) בו נקבע כי ניתן להגיש בקשה חדשה לאחר מאמצים נוספים לקבלת המסמכים. בבקשה טענו שיש להתייחס אליה כמו למבקש מקלט שאין ביכולתו להביא מסמכים, זאת כדי למנוע פגיעה חמורה בזכות לחיי משפחה ובעקרון אי-ההחזרה. בינתיים נולדו לבני זוג שני ילדים, אזרחי ישראל, הבכור עם צרכים מיוחדים. לאחר שנדחתה הבקשה החדשה וערר פנימי, הוגש ערר נוסף שעדיין תלוי ועומד.

הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וא/נשים בזקנה

מבוא

בשנת הלימודים תשפ״ה פעלה הקליניקה בהנחייתה האקדמית של פרופ׳ דפנה הקר ובהנחייתן הקלינית של עו״ד מירי נחמיאס ועו״ד ליעד סטרולוב. בקליניקה השתתפו 16 סטודנטים.

בשנה זו המשיכה הקליניקה לעסוק בקידום ומיצוי זכויות של שורדי ושורדות שואה בתחומים רבים. לצד זאת העניקה הקליניקה שירות לא/נשים בזקנה, שורדי שואה וגם כאלה שאינם, במגוון רחב של הליכים וסוגיות.

הקליניקה המשיכה גם השנה לעבוד עם מערכת לניהול פניות. כפי שעולה מנתוני המערכת, מאז חודש נובמבר 2024 טיפלה הקליניקה בכ-150 פניות ייעוץ, למעלה מ-50% מהן של שורדי שואה ובני משפחותיהם. עד לתחילת שנת הלימודים הבאה צפויה הקליניקה לטפל בכ-200 פניות.

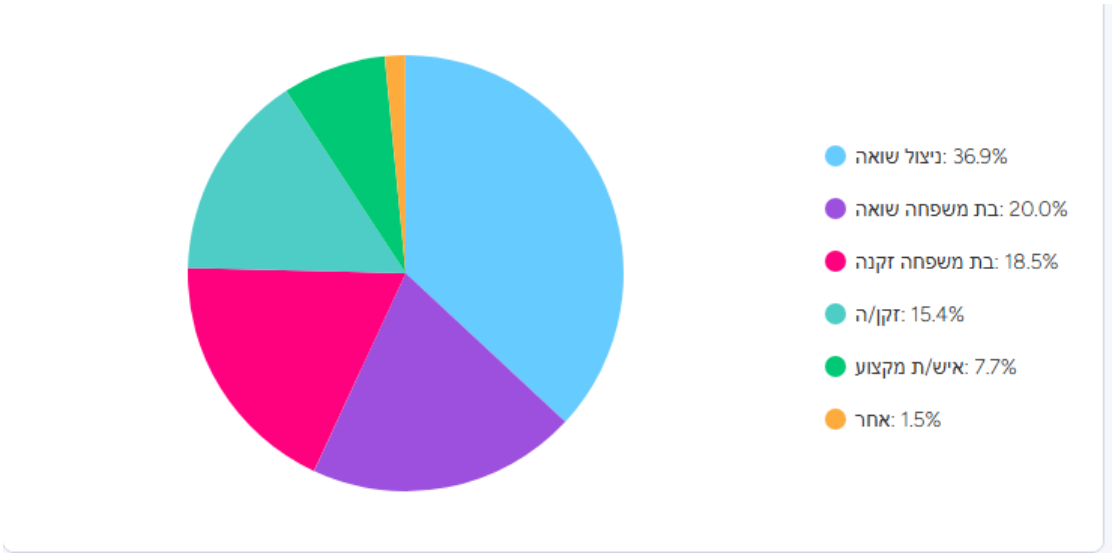

מזה כחמש שנים מפעילה הקליניקה את קו הייעוץ למעסיקים הסיעודיים שהחל את פעילותו בקליניקה לזכויות עובדים לפני כשמונה שנים. קו הייעוץ מופעל על ידי עו״ד ליעד סטרולוב ולוקחים בו חלק כל הסטודנטים והסטודנטיות של הקליניקה. מדובר בשירות ייעוץ במסגרתו זקנות, זקנים ובני משפחותיהם פונים בקשר לשאלה ספציפית, ומקבלים מענה כתוב ומפורט. נכון למועד כתיבת שורות אלה בשנה״ל תשפ״ה טופלו במסגרת הקו כ-120 פניות, כאשר עד סוף השנה צפויות להיות מטופלות כ-150 פניות. שירות זה מתגלה מידי שנה כשירות משמעותי במיוחד לקהל הלקוחות הזקנים ושורדי השואה אשר נעזרים כדבר שבשגרה במטפלות סיעודיות זרות ונאלצים להתמודד ברמה היום-יומית עם הקשיים הבירוקרטיים הכרוכים בהעסקה זו בעיקר סביב חוסר ההבנה של החובות החלים עליהם כמעסיקים, שכן רובם לא היו מעסיקים בעברם והם נעדרים ידע והבנה בתחום.

הקליניקה מאמינה במתן שירות מונגש ככל האפשר לשורדי השואה ולא/נשים בזקנה, ולכן הרוב המוחלט של לקוחות הקליניקה זוכים לביקור בית מקצועי מטעמה. זהו שירות ייחודי שלמיטב ידיעתנו אינו מסופק על ידי גורמים משפטיים אחרים המטפלים באוכלוסיות אלה והוא מתאפשר בשל מבנה העבודה הייחודי של הקליניקה המשלב סטודנטים אשר נתרמים מהמפגש לא פחות מהלקוחות. ביקורי הבית נערכים על ידי אחת מעורכות הדין של הקליניקה ובליווי צוות סטודנטים. הסטודנטים אמונים על המשך הקשר הישיר עם הלקוחות לאחר הביקור וזמינים לכל שאלה.

שיעור הפניות של יוצאי ברית המועצות המשיך להיות משמעותי גם השנה. הקליניקה המשיכה להעניק מלגת הצטיינות לסטודנטית דוברת רוסית, בוגרת הקליניקה, אשר סייעה במתן מענה לפונים אלו.

<u>הקליניקה בכנסת</u>

בכנסת הנוכחית הוקמו שתי ועדות אשר במרכזן נושאים בהם עוסקת הקליניקה - הוועדה המיוחדת לטיפול בשורדי השואה בראש חה"כ מירב כהן, וועדת משנה לוועדת הקליטה בנושא סיוע בדיור ודיור ציבורי לעולים. בנוסף השתתפו עורכות הדין של הקליניקה בדיונים של ועדות הבריאות, הכספים, ביקורת המדינה והקליטה.

הקליניקה הוזמנה לדיוני הוועדות והשתתפה בכ-20 דיונים של ועדות שונות וסיורים של הוועדות במלונות מפונים ומקבצי דיור. הקליניקה הגישה ניירות עמדה והביאה בפני הוועדות את הידע הייחודי של הקליניקה בנושא מקבצי הדיור, רשימות הממתינים לדיור ציבורי, פגיעה במבוטחים בביטוחים הסיעודיים, פגיעה בלקוחות חברת סלייס, דיור קהילתי לאזרחים/ות ותיקים/ות ועוד.

לצפייה בדבריה של עו"ד ליעד סטרולוב בנושא הפגיעה במבוטחים הסיעודיים, לחצו כאן.

לצפייה בדבריה של עו"ד יעל הבסי-אהרוני בנושא קיצוץ תקציבי הסיוע בדיור לעולים, לחצו כאן.

לצפייה בדבריה של עו"ד יעל הבסי-אהרוני בנושא השוואת תנאי שורדי השואה שעלו לאחר שנת 1953, לחצו כאן

לצפייה בדבריה של עו"ד ליעד סטרולוב בנושא בני משפחה מטפלים, לחצו כאן.

<u>שיתופי פעולה של הקליניקה</u>

הקליניקה מאמינה בהגעה כמה שיותר קרוב ללקוחותיה, ועל כן עושה מאמץ רב להגיע באופן יזום לקהל לקוחותיה על מנת להנגיש עבורם את זכויותיהם ואת שירותי הקליניקה. הדבר נכון במיוחד בקרב ניצולי שואה החיים בעוני ועל אחת כמה וכמה אלו שאינם דוברי עברית.

על מנת לקיים מטרה זו פיתחה וטיפחה הקליניקה לאורך השנים קשרים עם ארגוני זקנה ומחלקות רווחה, וכך מתאפשר לה להגדיל את הסיוע הניתן ולהגיע לאוכלוסיות מגוונות יותר, גם באמצעות אלה.

עוד כמידי שנה, ערכה הקליניקה סיור בדרום תל אביב וביפו. הסטודנטים ביקרו במרכז גריאטרי צהלון ביפו, שם אירחה את הקליניקה מנהלת השירות הסוציאלי אשר סקרה את מגוון השירותים הניתנים במקום ואת האתגרים הרבים של הצוות, נערך סיור בין המחלקות השונות במרכז וכן נערכה שיחה עם עובדות סוציאליות. הסיור הסתיים בשיחה משותפת של הסטודנטים וחברי מרכז היום בהנחיית מנהלת המרכז.

ב. <u>הפעילות העיונית בקליניקה</u>

את השיעורים העיוניים בקליניקה הנחתה גם השנה פרופ' דפנה הקר, בשילוב עם עו"ד סטרולוב ועו"ד מירי נחמיאס אשר לקחו חלק פעיל בשיעורים ואף העבירו מספר שיעורים בעצמן.

השיעורים העיוניים עסקו גם השנה בנקודות המפגש הרבות והמרתקות שבין זקנה למשפט. במהלך השיעורים העיוניים עסקה הקליניקה בשאלות סוציו-משפטיות כגון 'מהו אותו תחום של זקנה ומשפט?', 'מה מאפיין אותו ומה מייחד אותו מול תחומי משפט אחרים?'. במסגרת השיעורים העיוניים מתקיימים דיוני עומק הנוגעים בהיבטים האישיים, המשפחתיים, המעמדיים והמגדריים של זקנה בכלל וזקנה ומשפט בפרט. בין הנושאים

שנדונו היו 'זקנה במאה ה- 21', 'כשרות משפטית ואפוטרופסות', 'אתגרי סוף החיים', 'סבתאות במשפט הישראלי', 'צוואות כהזדמנות לאהבה', 'אלימות מינית בזקנה', 'דיור', 'סיעוד' ועוד.

בנוסף, עברו הסטודנטים מסע היסטורי חברתי ופוליטי שתחילתו בהסכמים הבין לאומיים מימיה הראשוניים של המדינה, דרך החקיקה הגרמנית, החקיקה הישראלית, ההתפתחויות הפסיקתיות והמנהליות וכן דרך התמורות החברתיות, שהפכו כולם ביחד את הדיון בזכויות שורדי שואה בישראל – ובעקבות זאת גם את תמונת המציאות – מדיון פרטני, לשיח קהילתי שמכיר ברדיפה על פי השתייכות קהילתית ומקל בנטלי ההוכחה על השורדים והשורדות.

כמדי שנה קיימה הקליניקה שיעור בנושא מקצוע עריכת הדין והשתלבות הסטודנטים בו. השנה התארחו בשיעור עו"ד אבנר מלכיס ממשרד אגמון טולצ'ינסקי, ועו"ד טל שטרית ממחלקת דיני המלחמה במשרד היועמ"ש לממשלה אשר סיפרו כל אחת ואחד על מסלול הקריירה הייחודי שלה ושלו ועל הערכים והעקרונות שהובילו ומובילים אותה ואותו כעו"ד.

במהלך השנה נדרשו הסטודנטיות והסטודנטים להגיש ארבעה ניירות עמדה על חומרים אקדמיים מהסילבוס, ומטלת סוף השנה הייתה לראיין זקנה או זקן החיים בעוני, על המפגש שלו/ה עם המשפט. במסגרת המטלה נדרשים הסטודנטים לאתר את הזקנ/ה, לבנות ראיון איכותני, לבצע את הראיון, לתמללו, להציג אותו מול הכיתה וכן להגיש רפלקציה ביחס אליו.

ג. <u>הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה</u>

הקליניקה ממשיכה לעסוק בזכויותיהם של שורדי שואה, תוך שמירה על נקודת מבט רחבה ובחינה של סוג הסיוע לו זקוקים שורדי השואה כיום, בהיותם אזרחים ותיקים. לצד זאת, ממשיכה הקליניקה לעסוק בקידום סוגיות ובתיקים שיש בהם כדי להשפיע על מעגלים רחבים של א/נשים בזקנה.

ההבנה וההיכרות המעמיקה של הקליניקה עם עולם הפיצויים לשורדי שואה, העניקה לה נקודת מבט ייחודית על סוגיית הפיצויים לנפגעי ה - 7.10. עו"ד ליעד סטרולוב התראיינה בדמוקרטv בעניין, לצפייה יש ללחוץ **כאן**.

בייצוגם של א/נשים בזקנה, הן שורדי שואה והן שאינם שורדי שואה, עסקה הקליניקה במגוון נושאים. כך הגישה הקליניקה ועודנה מנהלת תביעה נוספת בבית המשפט השלום שעניינה פגיעה בזקנים בעקבות הרפורמה בביטוח משנת 2018; המשיכה ללוות זקנות וזקנים סיעודיים מול חברות ביטוח בתחום הסיעוד; ערכה ייפויי כוח מתמשכים לשורדי שואה; הגישה עררים על החלטות רשות האוכלוסין שלא לאפשר למטופלים סיעודיים להמשיך ולסעוד זקנים בצל המחסור בעובדות ועובדי סיעוד בעקבות המלחמה; ייצגה לקוחות בערכאות בסוגיות של כשרות משפטית ואפוטרופסות; פעלה מול משרד התחבורה להשוואת תנאי מיופי כוח מתמשכים לאפוטרופסים ביחס לזכאות להנחות באגרות רישוי. כמו כן הקליניקה משתפת פעולה עם ארגונים רבים ביניהם האגודה לזכויות האזרח בסוגיית הביטוח הסיעודי, ארגון לובי 99 בסוגיית הונאת קופות הגמל הגדולה "סלייס", ועמותת לובי המיליון בסוגיות הדיור הציבורי לזקנים בישראל ; ממשיכה לעסוק בקידום האפשרות למתן הנחיות מקדימות לקבורה.

הקליניקה ממשיכה לעמוד בקשר עם מחלקות לשירותים חברתיים, מרכזי יום, עמותות ופרויקטים התנדבותיים, המפנים לקוחות לקליניקה, לצורך ייעוץ וייצוג.

השנה טיפלה הקליניקה בכ-30 תיקים פרטניים. יודגש שכל תיק פרטני שמגיע לטיפולה של הקליניקה נבחן גם מההיבט העקרוני במטרה לקדם שינוי שיוביל לרווחתם של כלל שורדי השואה והא/נשים בזקנה. במסמך זה מובאים חלק מן התיקים שטופלו בקליניקה בשנת תשפ"ה.

<u>זכויות ניצולי שואה</u>

<u>ח.ק.</u>

ח' הינה ניצולת שואה בת 84 אשר לאחר שעבדה שנים רבות הייתה זכאית לתגמול לפי אחוזי נכות וכן השלמת הכנסה מהרשות לזכויות ניצולי שואה. לאחר פטירת בעלה, נשללה ממנה השלמת ההכנסה שלה בעקבות שיוך שאריות העסק שניהל בעלה המנוח - אליה, ובעקבות טענת הרשות לפיה לאורך השנים היא הונתה את הרשות וטענה שלא הייתה לה הכנסה, בעוד היא קיבלה משכורת מהעסק של בעלה המנוח – עובדה שהייתה שגויה מן היסוד.

הקליניקה פנתה בשמה של ח' וניהלה תכתובת ארוכה ובסופה גם פגישה ברשות לזכויות ניצולי שואה. מהלכיה של הקליניקה הביאו להחזרת התגמול המוגדל לפי הכנסה של ח' כך שכיום היא יכולה להתרכז באבל על בעלה המנוח ולא להיות מוטרדת מהשאלה כיצד תקנה אוכל ותרופות.

סטודנטים שטיפלו בתיק: דניאל סימאני והנריק גלברט

<u>ל.כ.</u>

ל' היא ניצולת שואה בת 95 אשר התקשתה בעבר להסתדר עם מספר מטפלות, עד שפגשה במקרה מתנדבת מצרפת. הבעיה הייתה שלמתנדבת הצרפתייה אין אישור להיות בארץ, מעבר לאשרת התייר שלה וחברות הסיעוד אינן מאפשרות תיווך של עובדות סיעוד מצרפת. המתנדבת הינה אישה שהגיעה בעברה להתנדב בארץ והיא מחוברת למדינה. לאחר אירועי השבת השחורה היא החליטה להגיע שוב לארץ ולחפש היכן היא יכולה לתרום. היא נהנית מפנסיה בשל עבודתה בצרפת, היא אלמנה ויש לה שתי בנות. א' הכירה את ל' ובין השתיים נותר חיבור מיוחד וסימביוזה שקשה להסביר במסגרתה א' טיפלה בל' בהתנדבות והתגוררה איתה ואצלה.

הקליניקה הגיעה לביקור בית אצל ל' כדי להכיר את השתיים ונוכחה לקשר המיוחד השורר ביניהן. לאחר מכן ביצעה בדיקה משפטית וגילתה כי לשר הפנים קיימת סמכות בחוק הכניסה לישראל המאפשרת לו להתיר אשרת התנדבות. הקליניקה פנתה לשר הפנים בבקשה חריגה ולאחר דין ודברים שר הפנים נתן את האישור.

סטודנטיות שטיפלו בתיק: אופיר רביב ושירה שכטר.

<u>פרויקט ייפויי כח מתמשכים לשורדי שואה</u>

במסגרת תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות נפתחה האפשרות לתכנון משפטי לעת זקנה. ייפוי כח מתמשך הינה חלופה המאפשרת לאדם להחליט, כעת ובעודו כשיר, מי יכריע בעניינים האישיים, הרפואיים ו/או הרכושיים שלו, ויקבל החלטות במידה והוא לא יהא כשיר לעשות זאת בעצמו.

גם השנה כמו בשנים קודמות, המשיכה הקליניקה עם פרויקט תכנון משפטי לזקנה לשורדי שואה במסגרתו היא גם עורכת ייפוי כח מתמשכים לשורדות ושורדי שואה וגם מייעצת ומסייעת במקרים שאינם מתאימים לייפוי כח מתמשך אך נדרש בהם ייעוץ.

במסגרת הפרויקט עוברים השורדים ובני משפחותיהם תהליך שמלווה על ידי עו״ד ליעד סטרולוב שהינה מוסמכת בעריכת ייפוי כח מתמשכים וכן מצויה גם בעולם המורכב של זקנה ויחסים בין-דוריים על היבטיו הרבים. התהליך כולל מפגש משפחתי ואישי בו מדוברים הרצונות והצרכים של שורד/ת השואה; ניתן הסבר משפטי על אודות המשמעות המשפטית של הטופס והנחיות פעולה מרגע החתימה; מעובדים הרצונות והחששות של השורדים מול בני המשפחה שעתידים להיות ממונים מטעמו/ה; ולבסוף מנוסחים הרצונות והמשאלות הללו בשפה אישית מחד ומשפטית מאידך, אשר מתייחסת לכל ההיבטים שיש לתת עליהם את הדעת. לסיום חותמים הצדדים על ייפוי הכוח.

סטודנטים שטיפלו בתיקים: עדי מלאך ושיר לירן; איתמר בלזר וחן שריקר.

<u>כשרות משפטית ואפוטרופסות</u>

א.פ.

א׳ היא דיירת מקבץ הדיור הציבורי בבני עייש, כך הגיע עניינה לקליניקה. צוות הקליניקה ביקר אותה בבית החולים השיקומי שם הייתה מאושפזת. א.פ. הגיעה לבית החולים השיקומי לשיקום קצר אך מצאה עצמה מאושפזת שם למשך חודשים ארוכים. כאשר ביקשה א.פ. להשתחרר התברר לה כי מונה לה אפוטרופוס ללא ידיעתה והאפוטרופוס מבקש להעבירה למסגרת סיעודית באופן שעשוי היה לגרום לה לאבד את זכויותיה בדיור הציבורי. כמו כן, כל ניהול חשבונות הבנק שלה הועבר לשליטת האפוטרופוס, כאמור ללא הסכמתה וללא בירור באשר לרצונה, זאת כאשר היא כשירה לחלוטין וכאשר עצם הקביעה הרפואית כי היא זקוקה לאפוטרופוס מוטלת בספק.

הקליניקה, בשיתוף עם עו״ד מתנדב נוסף, ייצגו את א׳ בבית המשפט לענייני משפחה בהליך שעניינו בקשה לביטול האפוטרופוס שמונה לה ללא ידיעתה וללא הצדקה. במסגרת זו הוגשה בעניינה בקשה לבית המשפט לענייני משפחה שיורה להשיבה לביתה. בעקבות הגשת הבקשה, זכתה א׳ לביקור של גורמי רווחה שאישרו את השבתה של א׳ לביתה בדיור הציבורי, ומצבה השתפר מאוד. כמו כן, בעקבות הדיון בבית משפט לענייני משפחה בו ייצגו עו״ד מירי נחמיאס ועו״ד מתנדב נוסף, נקבע כי א׳ כשירה לנהל את כלל עניינה, מינוי האפוטרופסות בטל וחשבון הבנק שלה חזר לרשותה.

סטודנטים שטיפלו בתיק: רומי רוטמן ועמר לאופר

ע.פ.

ע׳, הוא אדם בן 70, אשר חי חיי משפחה מלאים, עבד והיה פעיל עד שבעקבות תאונת עבודה קשה שעבר, נפגע ונחבל באופן שהותיר אותו מוגבל פיזית, ומרותק לכסא גלגלים, עם זאת, יכולותיו הקוגניטיביות נשמרו חרף התאונה. חרף העובדה שמצבו הקוגניטיבי כשיר לחלוטין, לאחר התאונה, מונו לו אפוטרופוסים על גופו ורכושו. ברבות השנים בעקבות בקשה לביטול מינוי האפוטרופוסות הגורף על גופו ורכושו- בוטל המינוי על גופו ורוב רכושו והמינוי צומצם לאפוטרופסות על כספי פיצויים בלבד.

ע׳ פנה לקליניקה וביקש שנגיש עבורו בקשה להסרת מינוי האפוטרופוס על רכושו בבימ״ש לענייני משפחה. במסגרת הטיפול בתיק, הקליניקה הגיעה לביקור בית, פגשה את ע׳ כדי להכיר את עמדתו האישית ואת רצונותיו ביחס לביטול האפוטרופסות. כדי להכין את הבקשה צוות הסטודנטים ערך מחקר משפטי על תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, מתוך רצון להבין האם הסרת האפוטרופוס היא הדרך המתאימה ביותר לסייע לו, והאם קיימות חלופות אחרות שיכולות לתת מענה לצרכיו כמו תומך בקבלת החלטות. צוות הקליניקה

כתב והגיש בקשה לביטול מינוי אפוטרופוס על רכושו של ע' -בעקבותיו קבע בימ"ש כי יש לערוך תסקיר עו"ס לבחינת מצבו של ע' ואף קבע כי עליו להגיע לפגישת מידע וייעוץ באפוטרופוס הכללי כחלק מהליך בחינת מינוי תומך בקבלת החלטות. ההליך מתנהל כעת בבימ"ש בהמתנה לתגובת המשיבים לבקשה.

סטודנטים שטיפלו בתיק: רומי רוטמן ועמר לאופר

<u>סירוב להעניק הנחת נכה למי שרכבו רשום על שם מיופה כוח בייפוי כוח מתמשך</u>

ע.ז.; פ.ל. ;ע.ס. ; מ.פ.

פ.ל.; ע.ס. הנן זקנות ניצולות שואה ומ.פ. וע.ז. הנן זקנות שאינן ניצולות שואה- כל הארבע הפכו בשל מצבים רפואיים -להיות בלתי כשירות. בטרם הפכו בלתי כשירות, חתמו הארבע, כל אחת בנפרד, על ייפוי כוח מתמשכים כדי לאפשר לילדיהן הבוגרים לטפל בענייניהם בבוא העת. בהיותן מוכרות כנכות ע"י משרד התחבורה, הן אף זכאיות להנחה באגרת רישיון הרכב שבבעלותם. ילדיהן הבוגרים, המשמשים כמיופי כוחן פנו למשרד התחבורה על מנת למצות את זכותן להנחה, אך בקשותיהן של כל הארבע נדחו בשל כך שהרכב נמצא בבעלות משותפת שלהן ושל ילדיהן או בבעלות מלאה של ילדיהן, ואלו משמים כמיופי כוח בלבד ולא כאפוטרופוסים כפי שנדרש בתקנות התעבורה. הקליניקה מייצגת את כל הנ"ל באמצעות מיופי כוחן, והיא פנתה למשרד הרישוי במכתבי טרום עתירה בדרישה להעניק להן את זכאות להנחה באגרת הרישיון, בדיוק כשם שזכאים לו אפוטרופוסים.

בנוסף פנתה הקליניקה במכתב לשרת התחבורה בבקשה לתקן את תקנות התעבורה כך שיהלמו את תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, דבר שמשמעותו היא כי גם מיופי כוח, בדומה לאפוטרופוסים, יזכו להנחה באגרת רישוי. הקליניקה ממתינה כרגע לתגובת משרד התחבורה, וככל שלא יקודם שינוי בתקנות המאפשר להם לקבל את ההנחה, הקליניקה תעתור לבית המשפט לעניינים מנהליים בעניינם.

סטודנטים שטיפלו בתיק: רוני פריצקר ופז הלר; עקיבא גולד ודניאל ספרין; אופיר רביב ושירה שכטר.

<u>זקנה ושואת ה- 7.10</u>

מ.ל.

מ' הינו אדם בן 86 אשר עד לשבת השחורה התגורר במושב בשפלה וחי חיים עצמאיים לחלוטין, תוך שהוא פעיל מאוד במשק אותו טיפח לאורך חייו. ביום שבת ה- 7.10.23 פגע בביתו טיל והפך אותו לבלתי ראוי למגורים. מ', שהתחבא ברגע הפגיעה המחסן שבחצר, אמנם ניצל אך נאלץ לעבור ולהתגורר בבית אבות מאחר שמצא עצמו חסר בית. אירוע פגיעת הטיל, לצד הימשכות והתעצמות המלחמה והאזעקות, הכניסו את מ' לחרדה איומה שהובילה להידרדרות מהירה ודרסטית במצבו, עד אשר חודשיים וחצי לאחר אותו היום חווה אירוע מוחי שהפך אותו לסיעודי לחלוטין. מ' הוכר כנפגע פעולות איבה בגין פגיעת חרדה, והקליניקה מסייעת לו בימים אלו בקבלת הכרה על האירוע המוחי אותו חווה, על כל השלכותיו, כקשור לאירוע ה- 7.10. לצורך כך נפגשה הקליניקה עם מ' במוסד הסיעודי בו הוא שוהה כעת, בחנה לעומק בכל המסמכים הרפואיים מלפני אותו היום, כמו גם לאחריו, ופעלה לאתר רופא מומחה שייתן חוות דעת על אודות הקשר הסיבתי בין אירוע ה - 7.10 לבין האירוע המוחי ומצבו הסיעודי. לאחר סיבוב בוועדת הערר בבית המשפט המחוזי, החזירה אותנו השופטת להתדיין מול המוסד לביטוח לאומי באמצעות הגשת בקשה חדשה, אשר הוגשה לאחרונה.

סטודנטיות שטיפלו בתיק: עדי מלאך ושיר לירן.

<u>גילנות במרשמי תרופות</u>

ח.ג.

ח' היא אישה בת 79 אשר סובלת מהשמנה. במשך שנה קיבלה בהמלצת הרופא מרשם לזריקת אוזמביק שמסייעת בהתמודדות עם השמנה, ולאחר שנה הומלץ לה לחדול בשל תופעות לוואי. כעבור מספר שנים היא ביקשה לחדש מרשם והפעם לתרופת "ויגובי" שהחליפה בינתיים את תרופת "אוזמביק" אולם היא סורבה בשל גילה ובטענת קופת החולים כי מערכת המרפאה חוסמת רישום התרופה למי שמעל גיל 75 וזאת בניגוד לעמדת משרד הבריאות שהבהיר, לאחר פניית הקליניקה אליו, כי אין מגבלת גיל לשימוש בתרופה.

הקליניקה ניסחה שני מכתבים לקופת החולים וטענה כי החסימה של מתן המרשם, מקום בו אין סיבה מוצדקת ועל אף שהרופא סבור כי יש להעניק לה אותה, מעלה חשש למדיניות מפלה בניגוד לחוק זכויות החולה, סעיף 4(א). בעקבות פניותיה נפתחה לרופא המשפחה של ח' האפשרות להעניק לה את המרשם ואף התקבלה תשובה ברורה מקופת החולים המאשרת לה את המרשם.

סטודנטים שטיפלו בתיק: הנריק גלברט ודניאל סימאני.

<u>ביטוחים סיעודיים פרטיים</u>

<u>ביטול פוליסה סיעודית</u>

ח.ל.

ח' היא אישה זקנה בת 83 המתגוררת בערד. היא בת לניצולי שואה, סובלת מדמנציה ומוכרת כסיעודית לחלוטין על ידי הביטוח הלאומי – דרגה 6. בעברה עבדה כמורה ורכשה ביטוח סיעודי קבוצתי שהוצע לברי ארגון המורים על ידי חברת הראל. בשנת 2017 הביטוח הסיעודי הסתיים בעקבות רפורמה שהנהיגה המפקחת על הביטוח דאז. חברות הביטוח היו צריכות להודיע על סיום הפוליסה הצפוי ולאפשר למבוטחים להצטרף למסלולים חליפיים. ח' לא קיבלה הודעה על סיום הפוליסה הצפוי וחברת הראל גם לא דאגה להתקשר אליה ולהסביר לה את המצב, ולכן הביטוח שלה הגיעה לסיומו מבלי שהתאפשר לה לעבור למסלול חליפי. ח' למעשה שילמה פרמיה שנים ארוכות על ביטוח שרכשה וזה הסתיים באחת ללא ידיעה שלה.

הקליניקה פנתה בשם ח' לחברת הביטוח בבקשה להחיל עליה את הפוליסה החלופית שהייתה מוחלת עליה לו ידעה בזמן אמת על סיום הפוליסה שלה. לאחר שחברת הראל השיבה כי היא דוחה את בקשתה של ח', הגישה הקליניקה תביעה לבית המשפט השלום בעניין ולאחר דחיות רבות העניין נדון בדיון מקדמי בחודש יולי. טרם התקבלה החלטה בעניין.

סטודנטים שטיפלו בתיק: ניצן פישר ועלמה ידוב.

<u>אי קבלת תגמולי ביטוח סיעודי</u>

ה.ס.

ה' הינה אישה זקנה וסיעודית המתגוררת במוסד סיעודי. ה' הגישה בעבר, באמצעות האפוטרופוסית שלה, תביעה לתגמולי ביטוח סיעודי מאת חברת הפניקס ונדחתה. מאחר שהפניה לקליניקה הגיעה לאחר חלוף תקופת

ההתיישנות, פנתה הקליניקה לחברת הביטוח החדשה המבטחת את חברי קופת חולים מכבי, מנורה, והגישה תביעת סיעוד חדשה. גם חברת מנורה דחתה אותה.

לאחר הדחייה פנתה הקליניקה למפקח על הביטוח בתלונה על שתי חברות הביטוח, בטענה כי אין חולק לגבי היותה של ה' סיעודית באופן מלא, ובכל זאת חברות הביטוח מעבירות אחריות מהאחת לשנייה ואף אחת לא משלמת את תגמולי הביטוח הסיעודי המגיעים לה. הקליניקה הגישה תלונה לרשות ההון נגד שתי חברות הביטוח, וכעת ממתינים להחלטת המפקח על הביטוח.

סטודנטיות שטיפלו בתיק: שיר לירן ועדי מלאך.

ג'.ק.

ג' היא דיירת סיעודית בדיור מוגן של מגדלי הים התיכון אשר החזיקה בפוליסת ביטוח סיעודי של קופת חולים כללית ואף סיימה לקבל את התגמול החודשי במשך 5 שנים. לאורך אותן 5 שנים היא קיבלה גם תגמולי ביטוח סיעודי נוספים שחשבה בתמימותה שמקורם בפוליסה של בעלה המנוח. לאחר שהסתיימו 5 השנים, פנתה אליה חברת הראל בדרישה להחזיר את התגמולים הנוספים בסך 406,000 ₪. לאחר בירור הסתבר כי מגדלי הים התיכון ביטחו את עצמם בפוליסה סיעודית על שמה של ג', ועם הפיכתה לסיעודית, הועברו בטעות תגמולי הביטוח לג' במקום למגדלי הים התיכון.

הקליניקה פנתה במכתב לחברת הראל וטענה כי ג' הינה אישה תמימה והיא לא מקור הטעות והאחריות מוטלת כולה על חברת הראל לבדוק למי היא מעבירה את הכספים ומכל מקום היא כבר עשתה בהם שימוש. לאחר דין ודברים סוכם כי ג' תחזיר מחצית מהסכום.

סטודנטים שטיפלו בתיק: עלמה ידווייב וניצן פישר.

<u>המשבר בביטוח הסיעודי</u>

הביטוח הסיעודי המשווק על ידי קופות החולים וניתן למבוטחים על ידי חברות הביטוח נקלע למשבר משמעותי בשנתיים האחרונות. מקורו של המשבר הינו בעובדה שתוחלת החיים התארכה משמעותית בעשורים האחרונים, והובילה את חברות הביטוח להבין כי ביטוח סיעודי אינו מוצר משתלם עבורם. על מנת למנוע את קריסת המערך, החליט הממונה על רשות ההון לפגוע בתנאי הפוליסה של מבוטחים רבים ששילמו פרמיות גבוהות משך שנים רבות. הפגיעה התרחשה בשתי פעימות, האחת נכנסה לתוקף בחודש ינואר 2024 והפחיתה משמעותית את תגמולי הביטוח הסיעודי, והשנייה נכנסה לתוקף בחודש ינואר 2025 והקשיחה את התנאים להכרה במקרה ביטוח. המשמעות של הפגיעות הללו היא כי אמנם חברות הביטוח נשארו בתמונה, אולם מבוטחים רבים הזקוקים לסיוע סיעודי אינם יכולים לקבלו נכון להיום, וזאת כאמור לאחר ששילמו פרמיות רבות משך שנים ארוכות, ולאחר שהוטעו לחשוב על ידי המדינה כי הביטוח יעמדו להם בתנאים שהובטחו להם, ויהוו עבורם רשת ביטחון. ואם בכך לא די – הרי שההקשחות והפגיעות הרבות אינן מבטיחות את המשכו של הביטוח הסיעודי לאחר ה 31.12.2026.

הקליניקה פוקדת כבר שנתיים את כל ועדות הכנסת הדנות במשבר הקולוסאלי הזה, יצרה קשה עם ארגונים ועורכי דין פרטיים שהנושא מטריד אותם, הגישה ניירות עמדה והערות על טיוטות התקנות שנכנסו לתוקף, ובצוותא עם האגודה לזכויות האזרח פנתה במכתב מיצוי הליכים לרשות ההון ולמשרד הבריאות בדרישה לבטל את התקנות החדשות הפוגעניות וכן להידרש לעניין בצורה רחבה ולמצוא פיתרון לביטוח הסיעודי. רשות ההון

ומשרד הבריאות טרם השיבו למכתבים האחרונים בנושא, ובימים אלו עובדת הקליניקה בשיתוף עם האגודה על עתירה לבג"ץ.

סטודנטים שטיפלו בתיק: איתמר בלזר וחן שריקר.

<u>העסקת עובדת סיעוד</u>

ס.א.

ס' הינו אדם בן 94 סיעודי אשר התגורר כל חייו בחו"ל ולפני כשנה וחצי היגר לישראל כדי להתגורר ליד בנו ולהיות מטופל על ידו.

לס' נמצא מטפל סיעודי שהתגורר איתו וסעד אותו. כשבוע לאחר פרוץ המלחמה, המטפל הודיע כי הוא חוזר לארץ מוצאו וס' נותר ללא טיפול קריטי. בנו עבד ימים כלילות כדי לאתר עבורו מטפל שיסכים לסעוד אותו (שכן בגיל 94 יש קושי אמיתי לאתר מטפלים מאחר שרוב המטפלים מעדיפים לטפל באדם עם אופק לתוחלת חיים ארוכה יותר). לבסוף אותר מטפל שהסכים לטפל בו אולם הוא אינו עומד בתנאי חוק הכניסה לישראל. בדיון שהתקיים בתיק סוכם כי הקליניקה תפנה בבקשה חדשה שכן הטענות הורכבו משתי עילות נפרדות ורשות האוכלוסין הגיבה רק על אחת. הקליניקה ניסחה בקשה חדשה, אולם לאחר הגשתה נפטר ס' בשיבה טובה וכשהוא מוקף בבנו ובמטפל הסיעודי הנפלא שהיה לו והכל התאפשר בשל ההליך הארוך שניהלה עבורו הקליניקה.

סטודנטים שטיפלו בתיק: דניאל סימאני והנריק גלברט.

<u>הפלייה במתן שירותים בדיור הציבורי</u>

הקליניקה ממשיכה להיות הגוף היחיד בישראל העוסק באופן מתמשך ושיטתי בזקנים בדיור הציבורי. הדיור הציבורי לזקנות וזקנים כמעט אינו קיים בשיחה הציבורי וגם בקרב הגופים השונים העוסקים בזכויות הדיירים. הקליניקה בחרה להוביל את התחום הזה בשל העובדה ששורדי שואה רבים מתגוררים בדיור הציבורי לזקנים ולנוכח החשיבות בהסתת הזרקור למצוקתם הקשה של הדיירות והדיירים.

תחום זה מורכב למעשה מ-5 קבוצות של זקנים: זקנות וזקנים המקבלים סיוע בשכר דירה; דיירים המזדקנים בדירות דיור ציבורי בקהילה; דיירים בבתי גיל זהב של משרד השיכון (מבנים ייעודיים לדיור ציבורי בבעלות המדינה ובניהול של חברות ממשלתיות או פרטיות); דיירים במקבצי דיור הפועלים מטעם משרד הקליטה (מבנים ייעודיים לדיור ציבורי בבעלות פרטית המנוהלים על ידי בעלי הנכסים); כמעט 20,000 זכאים הממתינים לדיור הציבורי, כשליש מהם שורדי שואה.

אחרי מספר שנים בהן הקליניקה פעלה בשטח באופן פרטני בייצוג של דיירים, בייצוג קבוצתי של דיירי מקבצים שלמים וכן קידום מדיניות לשיפור מצבם של כלל הדיירים והממתינים, השתתפה בישיבות הכנסת העוסקות בתחום, ניהלה עתירות חופש מידע כדי לקבל ולאגד את המידע בתחום שאינו מפורסם כראוי, נפגשה עם מנכ"ל משרד הקליטה, ועוד. השנה לקחה הקליניקה את כל המידע הרב שאספה ואת המומחיות שפיתחה, חברה עם ארגון לובי המיליון, ופנתה במכתב מיצוי הליכים לשר השיכון ולשר הקליטה וזאת בכדי לקדם עתירה שתכליתה לדרוש שוויון בין 2 קבוצות זכאים לדיור ציבורי המגיעים ממשרד השיכון ומשרד הקליטה ואינם זוכים בפועל למעטפת שירותים זהה.

כך קיימת הפליה חמורה וארוכת שנים בין אוכלוסיית הזכאים לדיור ציבורי המקבלים דיור ציבורי ממשרד השיכון לבין אלה המקבלים את הדיור הציבורי במשרד הקליטה. מעטפת השירותים הניתנת על ידי כל אחד מהמשרדים שונה בתכלית וזאת על אף שמדובר באותה אוכלוסייה בדיוק. במסגרת הפנייה שהוציאה הקליניקה התבקשו המשרדים לאחד את השירותים כך שיינתנו באופן שווה לכל האוכלוסיות ולחדול מההפליה. לאחרונה התקבל מענה מטעם משרד השיכון אולם טרם התקבל מענה ממשרד הקליטה והקליניקה עמלה בימים אלה על ניסוח עתירה לבג״ץ.

לקריאת ניירות עמדה ומכתבים שנשלחו והוגשו בנושא פגיעה בעולים בחוק ההסדרים, הוצאת הפגיעה בסיוע בדיור מחוק התקציב, נייר עמדה בנושא פגיעה בתקציבי הסיוע בדיור לעולים, עדכון נוהל הזכאות לסיוע בדיור לעולים.

סטודנטים שטיפלו בתיק: פז הלר ורוני פריצר; עלמה ידווייב וניתן פישר.

<u>נוהל הדיור הציבורי של משרד הקליטה</u>

נושא נוסף אותו החליטה הקליניקה לקחת צעד אחד קדימה בהמשך לאמור לעיל, הינו נוהל הזכאות לדיור ציבורי לעולים של משרד הקליטה. לפני כשנה וחצי פורסם נוהל חדש בנושא אולם למרבה הצער הנוהל אינו ברור, אינו קוהרנטי, נגוע בשרירותיות, ואף מייצר הפליה בין דיירים מכוחו לבין עצמם. הדברים מקבלים משנה חשיבות לאור העובדה שהזכאות של עולים לדיור ציבורי אינה מוסדרת בחקיקה, וגם לא בתקנות, ולמעשה הנוהל הקיים הינו מה שמקים את הזכויות של הדיירים, הא ותו לא. לאחרונה פנתה הקליניקה, גם כן בשיתוף עמותת לובי המיליון, במכתב מיצוי הליכים למשרד הקליטה ולאחרונה קיבלה מענה לא מספק שבעקבותיו היא תשוב ותפנה. ככל שלא יתקבל מענה מספק, הקליניקה תעתור לבג״ץ גם בעניין הזה.

סטודנטיות שטיפלו בתיק: שיר לירן ועדי מלאך.

<u>פנייה למבקר המדינה ולוועדה לביקורת המדינה באשר לדיור הציבורי</u>

תחום נוסף בדיור הציבורי בו עסקה הקליניקה הוא הפיקוח על מקבצי הדיור של משרד העלייה והקליטה והתנאים התברואתיים והבטיחותיים בהם. הקליניקה פנתה למשרד מבקר המדינה והציגה כי ממצאים עדכניים מצביעים על כשלים חמורים ומתמשכים בטיפול בליקויים הפיזיים, התברואתיים והבטיחותיים במקבצי הדיור הציבורי, בהם מתגוררים האזרחים הוותיקים.

בפנייה התבקש משרד מבקר המדינה לערוך ביקורת חיצונית ובלתי תלויה על אופן הניהול והפיקוח על מקבצי הדיור מצד משרד העלייה והקליטה וחברת עמידר, בשל חוסר פיקוח נאות ואפקטיבי מצדם. בעקבות זאת נענו ע״י משרד מבקר המדינה כי המידע שהובא בפניית הקליניקה יבחן לצורך שימוש בו במסגרת ביקורות שוטפות של המשרד.

בהמשך לכך הקליניקה אף פנתה לוועדה לביקורת המדינה בכנסת, בראשות ח״כ מיקי לוי, בבקשה ליזום דיון בוועדה בנושא הפיקוח על תחזוקת מקבצי הדיור, עליהם אמון משרד הקליטה ובהם מתגוררים אזרחים ותיקים. זאת בשל ליקויי בטיחות ותברואה חמורים ומסוכנים אשר אינם מטופלים לאורך שנים ארוכות, בשל העדר פיקוח נאות מצד משרד הקליטה וחברת עמידר ובהמשך לפנייה למבקר המדינה בנושא.

סטודנטים שטיפלו בתיק: רומי רוטמן ועמר לאופר.

ייצוג חוסכי סלייס

חברת סלייס היא חברה בה השקיעו עשרות אלפי חוסכים את כספם בתכניות חסכון לכל ילד, קופות גמל להשקעה, קרנות פנסיה, קרנות השתלמות ועוד. בשל ליקויים חמורים בניהול החברה מונה לחברה מנהל מורשה מטעם רשות שוק ההון והתברר כי קרוב למיליארד שקלים מכספי החוסכים הועברו לקרנות בחו"ל ולמעשה לא ידוע היכן הם. לבקשת המנהל המורשה הוציא בית המשפט צו המונע את משיכת כספי החוסכים. במהלך השנה הקודמת (שנה"ל תשפ"ד) ייצגה הקליניקה מספר חוסכים זקנים בסלייס ואף התייצבה בבית המשפט והציגה את הצורך לתת מענה לחוסכים המבוגרים. הקליניקה סייעה ללקוחותיה בקבלת מידע על אודות הכספים המצויים בסלייס ובאחד המקרים אף סייעה בבקשה חריגה למשיכת כספים. בעקבות התייצבות הקליניקה בשמו של חוסך בן 75, התקבלה החלטת בית המשפט להחריג חוסכים בני למעלה מ-70 מהמשך הקפאת הכספים וכך הוחרגה קבוצה זו בלבד והותר לה למשוך את כספיה. בעקבות החלטת בית המשפט - הקליניקה סייעה לכמה חוסכים למשוך את כספם בהתאם להחלטת בית המשפט. בנוסף, השתתפה הקליניקה בדיון שהתקיים בנושא בוועדת הכספים.

במהלך השנה החולפת (שנה"ל תשפ"ה) הגישה הקליניקה התנגדות לבקשה לאישור הסדר שהגיש המנהל המורשה לבית המשפט החוזי בעניינן של הקרנות האדומות והלבנות. הקליניקה הגישה את התנגדותה בעניינם של מספר חוסכים מבוגרים לאור ההבנה שהתגלתה מהבקשה לאישור, ולפיה צפויות לעבור שנים רבות עד אשר יוחזר מלוא הכסף אם בכלל. הקליניקה הציגה את עמדת החוסכים המבוגרים וטענה שתי טענות מרכזיות: האחת, כי הכסף אותו חסכו החוסכים הללו ואשר נשדד מהם, היה אמור לשמש להם בערוב ימיהם וכי אין להם זמן להמתין שנים. השנייה, כי אם הם לא יקבלו את כספם בקרוב, הם צפויים ליפול לנטל משמעותי וכבד על המדינה בדמות שלל קצבאות קיום. הקליניקה ביקשה שלא לאשר את ההסדר עד שתוכח פניה רצינית לשר האוצר להפעיל סמכות המוקנית לו, לערוב לכספי החוסכים המבוגרים.

בנוסף, פנתה הקליניקה לשר האוצר בבקשה לערוב לכספיהם של מספר לקוחות ספציפיים, והציגה את אותן הטענות. לאחר שלא התקבל מענה מטעם שר האוצר, חברה הקליניקה לעמותת "לובי 99" ועתירה בנושא הוגשה לאחרונה. לצפייה בכתבה שהתפרסמה בנושא.

סטודנטים שטיפלו בתיק: אופיר רביב ושירה שכטר.

פרויקט מערך הדיגיטל

האגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים עמו יש לקליניקה שיתוף פעולה פורה, חיבר בין הקליניקה למערך הדיגיטל הלאומי אשר עובדים על פרויקט בשיתוף מכון קיימא שעניינו פיתוח אתר ייעודי לאנשים המעוניינים לגבש מראש את רצונם בכל הנוגע לשאלות של תכנון לקראת זקנה וסוף החיים. פן אחד של הפרויקט עוסק בשאלות הנוגעות לאחרי המוות, דוגמת – רצונו של אדם ביחס למה שיעשה עם גופו לאחר המוות, בחירת מקום קבורה, אופי הטקס, וחלופות לקבורה. הפרויקט מבקש להנגיש מידע ולחזק את ההכרה בזכותו של אדם להביע רצון בנוגע לטיפול בו לאחר מותו, כזכות המשכית לכשרות משפטית ולחירות אישית. הקליניקה השתלבה במהלך השנה בפן הזה של הפרויקט, קיימה פגישה עם כלל הגורמים במערך הדיגיטל, וביצעה מחקר משפטי מקיף על אודות המצב הקיים על מנת שצוות מערך הדיגיטל יוכל להנגיש אותו באתר המתגבש.

סטודנטים שטיפלו בתיק: דניאל סימאני והנריק גלברט; דניאל ספרין ועקיבא גולד

<u>סיוע בעניין סעד הצהרתי</u>

א.ק.

א' היא אלמנה כבת 72, אשר בתה התגוררה עמה בביתה בעקבות פרידה של הבת מבעלה. הבת, כבת 43, חיה עם א' במשך כשלוש שנים. א' פנתה לקליניקה עקב חשש כי בשל חובות רבים של בתה בכרטיסי אשראי, ייפתחו נגד א' הליכי הוצאה לפועל, אשר עלולים להוביל לעיקול רכוש מביתה של א' עצמה, למרות שהיא לא החייבת, אלא בתה. זאת בשל העובדה כי בתה מתגוררת אצלה בבית. א' ביקשה את סיוע הקליניקה בקבלת סעד הצהרתי מבית המשפט בנוגע למיטלטלין המצויים בביתה על מנת שלא יעוקל על ידי ההוצאה לפועל.

הקליניקה ערכה מספר פגישות עם א' מחוץ לביתה, בשל המצב הרגיש מול בתה, ונערך מחקר משפטי באשר לאפשרויות הסיוע מול ההוצאה לפועל והכנת בקשה לסעד הצהרתי. בסופו של יום, א' החליטה שאין היא מעוניינת לפתוח בהליך משפטי מול בתה בשל הקושי הכרוך בכך, והיא פנתה להוצאה לפועל שם הצהירה כי היא איננה בעלת החובות. בעקבות זאת ובעקבות עזיבה בתה את ביתה של א', השתנה המצב המשפטי וא' לא נזקקה לסעד הצהרתי מבית המשפט.

הסטודנטים שטיפלו בתיק: רוני פריצקר ופז הלר

הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי

מבוא

בשנת הלימודים תשפ״ה פעלה הקליניקה בהנחייתם האקדמית המשותפת של ד״ר שי ווזנר וד״ר אלקנה לייסט (הסניגור המחוזי של מחוז תל-אביב) ובהנחיה הקלינית של עו״ד משה קשלס. בקליניקה נטלו חלק 16 סטודנטים.

השנה טיפלה הקליניקה בהליכים מגוונים בערכאות השונות כאשר הסטודנטים סייעו גם בהליכים בהם ייצג ד״ר אלקנה לייסט. הסטודנטים לקחו חלק פעיל בכל שלבי התהליכים, ההליכים והתיקים, נכחו בפגישות עם הלקוחות, בדיונים הנוגעים ללקוחות עמם עבדו, בפגישות מו״מ עם התביעה וסייעו בהכנת הטיעון המשפטי.

בשנה זו ראוי להפנות למספר הליכים משמעותיים ובהם ערעורים שהגישה הקליניקה לבית המשפט העליון ולבית המשפט המחוזי והליכים נוספים שהתנהלו בבית משפט השלום.

הפעילות העיונית בקליניקה

במהלך השיעורים בכיתה הסטודנטים הכירו את ההליך הפלילי מזווית הראיה של הסניגור המתמקדת בעמידה על זכויותיהם של חשודים, עצורים, נאשמים ואסירים. קיימנו, בין היתר, דיונים ביקורתיים סביב דילמות אתיות ומקצועיות שעולות מעבודת הסניגור והפרקליט, סביב פרקטיקות והסדרים הקיימים בהליך הפלילי בשלביו השונים והתפתחויות עדכניות במשפט הפלילי. בשיעורים הסטודנטים הציגו את התיקים השונים וקיימנו דיון סביב הסוגיות השונות העולות מהם.

במסגרת השיעורים התארחו אורחים ובעלי תפקידים בהליך הפלילי: עו״ד ז׳ק חן סיפר מנקודת מבטו על עבודת הסניגור הפרטי ועל המלאכה המורכבת של ייצוג חשודים בפרופיל גבוה; כב׳ השופט עלאא מסארווה מבית המשפט המחוזי בתל-אביב דיבר על מלאכת השופט בהליך מעצר הימים; ד״ר חן קוגל, מנהל המכון לרפואה משפטית, סיפר על עבודת המכון בתיקים פליליים.

במהלך השנה קיימנו גם סיור בבית המשפט הקהילתי בתל-אביב.

הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

הליכים בבית המשפט העליון

אסירים יכולים להגיש עתירת אסיר מחוץ לכותלי בית הסוהר ללא ייצוג

בעקבות החלטה של בית המשפט המחוזי אשר מחקה עתירת אסיר מאחר והעתירה הוגשה מבחוץ, שלא בידי עורך דין, ללא תצהיר ומבלי ששולמה אגרה, הגשנו בקשת רשות ערעור. במסגרת הבקשה טענו כי החלטה זו פוגעת בזכות הגישה של אסירים לערכאות וכי ראוי כי בית המשפט העליון יעמיד הלכה על מכונה ויבהיר כי לאסירים יש זכות להגיש עתיר אסיר מחוץ לכותלי בית הסוהר גם כאשר אלה אינם מיוצגים על ידי עורך דין. בקשת רשות הערעור התקבלה ונקבע כי אסיר רשאי להגיש עתירה מבחוץ ללא ייצוג ובלבד שיצרף לעתירתו תצהיר ערוך כדין.

הטלת מגבלות על עבריין מין שסיים לרצות את עונשו

ייצגנו בהליך אשר דן בהיקף הסמכות של בית המשפט להטיל מגבלות על עבריין מין שסיים לרצות את עונשו בגדרו של חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע עבירה. נקבע בדעת רוב כי חוק המגבלות מאפשר להטיל מגבלות ביחס לאזורים שנפגעת העבירה פוקדת באופן תדיר ומהווים "מרכז החיים" שלה. עם זאת, נקבע כי החוק אינו מאפשר להטיל מגבלה כללית ביחס לכל מקום שבו נמצאת נפגעת העבירה ככל שהוא ידוע לעבריין המין.

התיישנות עבירות וערעור על הכרעת הדין

לאחר שהנאשם הורשע בעבירות אינוס, מעשה מגונה והטרדה מינית ונדון לעונש מאסר ממושך הגשנו ערעור שמתמקד בכך שעבירות ההטרדה המינית התיישנו ולכן יש לזכותו מעבירות אלה ולהקל בעונשו. בנוסף טענו כנגד הרשעתו בריבוי עבירות של מעשים מגונים שגויה, מאחר ולא הוכח כי מדובר במעשים מגונים וכי לא הוכח היסוד הנפשי הדרוש להרשעה בעבירה זו. טרם התקיים דיון בערעור.

הליכים בבית המשפט המחוזי

עתירת אסיר עקרונית בסוגית אסיר נזקק

משנת 2014 לא עודכן המענק החודשי שמשולם לאסיר נזקק. בהתאם לפקודת הנציבות של שירות בתי הסוהר אסיר נזקק זוכה למענק חודשי בסך של 110 ₪. הסדר זה נועד להגן על האסירים החלשים ביותר ששוהים במתקני כליאה. אסירים שאין להם מקורות תמיכה מבחוץ, אלה שאינם יכולים לעבוד ואלה שידם אינם משגת. בעתירה שהגשנו השנה נטען כי סכום המענק נשחק עד שהפך לבלתי סביר באופן שמצדיק העלאתו במידה ניכרת. עוד נטען כי סכום זה אינו מבטיח את זכותם של האסירים לקיום מינימלי בכבוד. העתירה הוגשה וכעת ממתינים לדיון.

ערעור שהתקבל בגין אי כיבוד הסדר טיעון

במהלך השנה ייצגנו נאשם שאיים בשיחת טלפון עם חברו בפגיעה שלא כדין בראש הממשלה ובשרים נוספים. הנאשם הודה בכתב אישום מתוקן במסגרת הסדר טיעון סגור אליו הגיעו הצדדים. העונש המוסכם היה מאסר על תנאי, קנס בסך 1,500 ₪ והתחייבות כספית להימנע מהעבירה כאשר הנימוק המרכזי להסדר היה קושי ראייתי ומשפטי ומצבו הרפואי של הנאשם. בית משפט השלום לא כיבד את הסדר הטיעון בין הצדדים והטיל על הנאשם 5 חודשי מאסר לריצוי בעבודות שירות. על החלטה זו הוגש ערעור לבית המשפט המחוזי, ערעור שהתקבל וביטל את עונש המאסר שהוטל על הנאשם.

ערעור על הרשעת נאשם בעבירת איומים

הנאשם הורשע בעבירת איומים במקרה שבו אמר לעובדת סוציאלית לסדרי דין ב-2 הזדמנויות, בטלפון ובפגישה, כי אם תיערך פגישה בינו לבין פרודתו ואם בנם המשותף במרכז הקשר, הוא יפגע בחייה. בית המשפט קבע כי מתקיימים יסודות עבירת האיומים כולל היסוד הנפשי הדרוש וכי הנאשם צפה ברמת הסתברות גבוהה

כי דבריו יפחידו או יקניטו את העובדת הסוציאלית. בערעור שהגשנו טענו כי במקרה חריג זה לא התקיים היסוד הנפשי וכי בנסיבות המקרה כוונתו של הנאשם הייתה להתריע מפני סכנה אפשרית. ערעורו של הנאשם על הכרעת הדין נדחה.

<u>ערעור על הרשעת נאשם בעבירה של פציעה בנסיבות מחמירות</u>

במהלך השנה ניהלנו משפט בעניינו של נאשם אשר הוגש נגדו כתב אישום המייחס לו עבירות של פציעה בנסיבות מחמירות והחזקת סכין שלא כדין. בכתב האישום נטען כי הנאשם דקר את המתלונן בבטנו דקירה אחת. הנאשם טוען להגנתו כי לא היה במקום בזמן האירוע. הנאשם הורשע ונדון ל-14 חודשי מאסר. הגשנו ערעור על הכרעת הדין לבית המשפט המחוזי בו טענו כי ההרשעה שגויה וכי יש לזכות את הנאשם. הנאשם לא התייצב לדיונים בערעור ומטעם זה בית המשפט המחוזי דחה את ערעורו.

<u>ערעור לחריגה ממתחם העונש ההולם משיקולי שיקום</u>

הנאשמה הורשעה ביחד עם אחרים בעבירות חמורות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, הודתה בכתב אישום מתוקן ונדונה לעונש מאסר של 18 חודשים לצד רכיבי ענישה נלווים. בערעור שהגשנו ביקשנו לשכנע כי יש לחרוג ממתחם העונש ההולם מטעמי שיקום ולהשית עליה עונש של עבודות שירות בלבד. זאת בהתבסס על תסקירי שירות המבחן החיוביים בעניינה, הליכי השיקום שעברה, נסיבותיה האישיות והיותה אמא לילדים אשר משמשת כמפרנסת עיקרית במשפחתה. הערעור נקבע לדיון וטרם ניתנה בו הכרעה.

<u>ערעור לחריגה ממתחם העונש ההולם משיקולי שיקום</u>

הנאשם הורשע בעבירות של זיוף וקבלת דבר במרמה, הודה בעבירה שיוחסה לו, הורשע ונדון לעונש של מאסר על תנאי, שירות לתועלת הציבור, פיצוי וצו מבחן. על גזר דין זה הגשנו ערעור בו ביקשנו לאמץ את המלצת שירות המבחן לבטל את הרשעת הנאשם, נוכח השיקום שעבר, גילו הצעיר ונסיבותיו האישיות. ערכאת הערעור מצאה כי מדובר במקרה חמור אשר אינו מצדיק את ביטול הרשעתו של המערער והערעור נדחה.

<u>הליכים בבית משפט השלום</u>

<u>חזרה מכתב אישום בעיינינו של נאשם מתמודד נפש</u>

כנגד הנאשם הוגש כתב אישום בגין עבירות של החזקת סכין ואיומים. נטען כי איים בסכין על עוברי אורח ברחוב וזאת מבלי שיש לו היכרות מוקדמת איתם. הנאשם הלוקה בסכיזופרניה נמצא כשיר לעמוד לדין ואחראי למעשיו בהתאם לחוות דעת מטעם הפסיכיאטר המחוזי. לאחר שהתקבלה חוות דעת הפסיכיאטרית נפגשנו עם התביעה המשטרתית והצלחנו לשכנע את התביעה לחזור מכתב אישום בשל פגמים קשים שנפלו בתשאול הנאשם בשטח ובחקירתו במשטרה.

<u>אי הרשעה בעבירה של מכירת אלכוהול לקטין</u>

לנאשם יוחסה בכתב האישום עבירה של מכירת אלכוהול לקטין. בשל קשיים ראייתיים ולמרות קיומן של הרשעות קודמות בגיליון הרישום הפלילי של הנאשם, התביעה הסכימה להסדר טיעון מקל לפיו הנאשם יודה בכתב האישום, לא יורשע ויחתום על התחייבות להימנע מעבירה.

<u>הסדר מותנה בעבירה של העלבת עובד ציבור</u>

כנגד הנאשם הוגש כתב אישום המייחס לו עבירה של העלבת עובדת ציבור. נטען כי הנאשם שלח אי מיילים בעלי תוכן מעליב לעובדת במרכז לגביית קנסות. לאחר שכתב האישום הוגש בבית המשפט הצלחנו לשכנע את התביעה להעביר את התיק למסלול של הסדר סגירת תיק מותנה. בסופו של יום ההליך הסתיים בהסדר סגירת תיק מותנה שכלל קנס, פיצוי והתחייבות להימנע מעבירה.

<u>עונש מאסר חופף</u>

הנאשם הודה במסגרת הסדר טיעון בעבירה של תקיפה הגורמת חבלה של ממש ונדון ל-5 חודשי עבודות שירות. בעקבות הרשעה וגזירת דין בתיק נוסף בו הנאשם נדון למספר שנות מאסר, הממונה על עבודות השירות הגיש בקשה לבית המשפט לגזירת הדין מחדש מאחר והנאשם אשר נדון לעונש מאסר ממושך בתיק אחר לא יכול לרצות את עונש המאסר בעבודות השירות. במקרה זה התעוררה השאלה האם על הנאשם לרצות את יתרת מאסרו בחופף או במצטבר. לאחר פגישה עם התביעה הצלחנו לשכנע כי חל סעיף 45 לחוק העונשין אשר קובע כי העונש ירוצה בחופף למאסר הממושך ולא במצטבר.

<u>ייצוג של נאשם הסובל מ-ASD (אוטיזם)</u>

כנגד נאשם, צעיר כבן 20, אשר נעדר עבר פלילי, הוגש כתב אישום המייחס לו עבירות של ניסיון להטרדה מינית, ניסיון למעשה מגונה, מעשה מגונה והחזקת חומר תועבה ובו דמותו של קטין. בכתב האישום נטען כי הנאשם התכתב עם קטינה, התכתבות בעלת אופי מיני ובהתכתבות זו בוצעו העבירות המיוחסות. מתחילת ייצוגו של הנאשם שמנו לב לקשיי תקשורת משמעותיים אתו ולכן ביקשנו להפנותו לוועדת אבחון של משרד הרווחה. בוועדת האבחון הנאשם אובחן לראשונה כמי שלוקה ב-ASD, תוך שצוין כי לנאשם קשיי תקשורת משמעותיים עם עורך דינו. עוד צוין בדו״ח האבחון כי אמנם הנאשם מבחין בין טוב לרע ומבין את משמעות מעשיו, אך מתקשה לממש תובנה זו בשל ליקוי בהפנמה של ערכים וכללים חברתיים. בנוסף לדו״ח האבחון נערכה חוות דעת פרטית מטעם ההגנה המטילה ספק של ממש בכשירותו של הנאשם לעמוד לדין ובהבנתו את הפסול שבמעשים. ניהלנו הליך במסגרתו העיד מומחה מטעמנו. בית המשפט קבע שהנאשם כשיר לעמוד לדין ואחראי למעשיו. לאחר קביעה זו הגענו להסדר טיעון במסגרתו הורשע הנאשם בכתב אישום מתוקן ועניינו הופנה למרכז להערכת מסוכנות מינית ולשירות המבחן. הנאשם שולב במרכז טיפולי ונפלט ממנו וכעת נעשה ניסיון למצוא לו מענה שיקומי אחר.

<u>במספר תיקים נוספים הטיפול רק החל ועדכון בדבר תוצאותיהם יימסר בשנה הבאה.</u>

הקליניקה לזכויות בעבודה

מבוא

בשנת הלימודים תשפ״ה פעלה הקליניקה בהנחייתה האקדמית של פרופ׳ הילה שמיר ובהנחייתה הקלינית של עוה״ד מיכל תג׳ר. בקליניקה נטלו חלק 12 סטודנטיות וסטודנטים, שעסקו בסוגיות מגוונות מתחום עולם העבודה. הנושא המנחה השנה, בסינרגיה עם פרויקט המחקר של פרופ׳ שמיר ChainGE Lab, היה שרשראות העסקה ונעשה מאמץ לייצג בנושאים ובתיקים הקשורים לסוגייה הרחבה של שרשראות העסקה והעסקה קבלנית; כמו גם בסוגיות ונושאים הנוגעים למלחמה ולמצב המשבר שנוצר בעטיו בכל הנוגע להעסקת עובדים, בפרט עובדים מוחלשים.

הקליניקה עשתה שימוש בכלים משפטיים שונים: עתירות לבג״ץ, ניהול תביעות פרט בתחום העבודה, קידום מדיניות מול משרדי ממשלה, הגשת עמדות ידיד בית משפט, ניהול תובענה ייצוגית ומיצוי זכויות פרטני. בחירת התיקים והפרויקטים נעשית תוך מתן משקל להיבטים הפדגוגיים ולרכישת ניסיון במיומנויות המשפטיות המגוונות, לנושאים מרכזיים בשוק העבודה, להכרות עם קבוצות מוחלשות ולשיתופי פעולה עם ארגוני החברה האזרחית.

הפעילות העיונית

התמה המרכזית שליוותה את השנה, כפי שצוין לעיל, הייתה **תבניות העסקה משורשרות ועבודה זרה:** שוק העבודה מוסדר סביב ״טיפוס אידיאלי״ של מערכת יחסי עבודה בין עובד.ת למעסיק.ה, במסגרתה העובדים מגיעים לעבודה בחצרי המעסיק, מבלים שם את ימיהם, מצפים להתקדם במקום העבודה הן מבחינה מקצועית והן מבחינת שכר, ולהנות מבטחון תעסוקתי ומערכת יחסים נמשכת. עם זאת חיי העבודה של רבים מהעובדות והעובדים במשק אינם דומים ל״טיפוס האידיאלי״ הזה. כיום, בעקבות חוקר העבודה דיוויד וויל מקובל לדבר על ה Fissured workplace – שוק עבודה שכולל תבניות העסקה רבות ומגוונות ושונות מזו המסורתית. כיום עובדים רבים עובדים באופן זמני, לתקופות קצרות או בחלקיות משרה; או שהם נחשבים ״עצמאים״ ולא עובדים; או שהם מועסקים על ידי מעסיק קבלני (קבלן שירותים, או חברת כוח אדם) ולא באופן ישיר על ידי המעסיק – **שרשור קבלני בסקטור הפרטי או הציבורי**; או שהם עובדים בשרשרת אספקה וייצור במסגרתה המעסיק שלהם הינו רק ספק בשרשרת שנשלטת על ידי תאגיד מוביל שעשוי להתנהל ממדינה אחרת – **שרשרות אספקה גלובליות**; או שהם מועסקים מהבית חלק או כל הזמן בתגמול משתנה ועוד. מבין תבניות העסקה אלה נעסוק השנה בשתי תבניות העסקה משורשרות – שרשור קבלני בשוק הפרטי או הציבורי, ובמישור המקומי או הגלובלי. תבניות העסקה ״מיוחדות״ ומשורשרות כאלה מאפיינות גם את תבניות ההעסקה שהמדינה יוצרת עבור עובדים שאינם ישראלים: עובדים פלשתינים, מבקשי מקלט, ומהגרי עבודה בתכניות עבודה זמניות. לאורך השנה עסקנו בשיעורים העיוניים ובעבודה המעשית בתבניות העסקה משורשרות בשוק העבודה. המרכיב העיוני אפשר העמקה בהבנת הקשיים שתבניות אלה יוצרות לאכיפת זכויות עובדים, להתארגנות עובדים, ואת דינמיקת פערי הכוחות שנוצרת בין עבודה להון בעקבותיהם. פרוייקט זה פועל בשיתוף עם קבוצת המחקר ChainGE Lab (ERC) במימון מועצת המחקר האירופית. לפרטים נוספים על המחקר ראו: www.chaingelab.org

הצוותים חולקו לנושאי התשתית בהם עסקה הקליניקה השנה, והשיעורים האקדמיים חולקו בהתאם לנושאים אלה: הפרטת שירותי רווחה; גיוס והעסקה של מהגרי עבודה; אפליה וביטוי; ושרשראות העסקה. פירוט הנושאים שנלמדו בכל חטיבה מובא בסילבוס.

<u>הפעילות הקלינית-משפטית</u>

<u>תיקים המתנהלים בערכאות משפטיות</u>

עומר אנג'ל נ' פאצה פיצה אווירה בע"מ (סע"ש 39084-07-24): עומר נכח במסיבה ב"נובה", ולאחר שחזר למקום עבודתו, פוטר ללא כל התחשבות במצבו הנפשי הרגיש בו היה מצוי, ולמרות שהוכר כנפגע פעולות איבה וכסובל מהפרעת דחק בעקבות הטראומה שחווה במתקפת הטרור ב-07.10.2023. לצד תביעת פיצויים בגין פיטורין שלא כדין, תבענו זכויות קוגנטיות שהופרו על-ידי מעסיקו לאורך כל תקופת העסקתו, כגון אי תשלום שעות נוספות, תשלום שכר כולל ועוד. הכנו טבלה המסכמת את עילות התביעה והטענות, שכללה גם פסקי דין רלוונטיים שמצאנו, המחזקים את טענותינו. לאחר מכן, הגענו לדיון המקדים שנקבע אצל השופט יפת בבית הדין לעבודה בבת ים, שם הניסיון להתפשר כשל, ונשלחנו להכין תצהיר עדות ראשי של עומר. חבר של עומר, עמית, אשר עבד גם הוא באותה קבוצת מסעדות, חווה והכיר מקרים דומים למקרה של עומר, והסכים להעיד בתיק. הכנו תצהיר עדות ראשית, הכולל גם מידע נוסף שקיבלנו מעומר שלא נכלל בכתב התביעה אך יכול לתמוך בעמדתו. נפגשנו עם עומר ועמית, שמענו את נקודת מבטו של עמית על המקרה (מיכל הכינה איתו את תצהיר העד), והצגנו לעומר את התצהיר שהכנו. לאחר מספר תיקונים שהעלה, סיימנו לכתוב את התצהיר, אשר יוגש לביהמ"ש לקראת דיון ההוכחות שיתקיים בחודש דצמבר 2025.

עבדו על התיק: שיר דרור ואורי אברהם.

חאלד קראקע נ' רשף בטחון (1993) בע"מ (סע"ש 27019-07-23): התובע הוא אדם מבוגר שמתגורר במזרח ירושלים, ושעבד בתור שומר בחברת אבטחה, ופוטר שלא כדין. בנו היה מתמודד נפש, וביום שחרורו ממוסד פסיכיאטרי, נסע ברכבו והתנגש בתחנת אוטובוס, וכתוצאה מכך נהרגו 3 אזרחים. חאלד פוטר מעבודתו, למרות שנקבע שלא הייתה לו מעורבות במעשיו של בנו, בהליך פיטורים לקוי, ללא הודעה מוקדמת וללא שימוע. השנה נערך דיון הוכחות, הוגשו תצהירים, הוכנו עדים, וכן התעורר צורך בהגשת בקשות שונות. לקראת סוף השנה נוהל מו"מ לפשרה והוגש הסכם פשרה בתיק.

עבדו על התיק: רותם אברבנאל ונעם כהן

כוח לעובדים נ' משרד הרווחה (עת"מ 40028-03-24; עע"מ 28234-01-25)**:** נוהלה החל משנה"ל תשפ"ד עתירה נגד מכרז למעונות ממשלתיים בחסות הנוער; מעונות העוסקים בטיפול חוץ ביתי סמכותי כופה בנערים המצויים במצבים של סיכון מוגבר. במסגרת מיקור חוץ של שירות זה, פורסם מכרז מטעם משרד הרווחה ובו נפלו פגמים אשר עלולים בסבירות גבוהה לפגוע בזכויות עובדים. ההוראות במכרז כללו שינויים בתמורה בהשוואה למכרז קודם אשר פגעו בזכויות עובדים וביציבות התעסוקתית בצורה בלתי סבירה ולא מידתית. ביום 11.11.2024 ניתן פסק דין אשר ביטל את המכרז נוכח פגמיו, וקיבל את עתירת כוח לעובדים. ביום 12.1.2025 הגישה המדינה ערעור על פסק הדין של ביהמ"ש המחוזי. לאורך השנה עבדנו על ניסוח תשובה לערעור ועל הכנה לדיון בביהמ"ש העליון ביולי 2025.

עבדו על התיק: יהב הרוש ודור זיידן

התארגנות עובדי אקי"ם ירושלים והגשת בקשת צד בסכסוך קיבוצי (ס"ק 46873-04-25)**:** ליווי התארגנות ראשונית, עד לשלב ניהול מו"מ לקראת הסכם קיבוצי, ועד שהועלתה טענה לאי-יציגות במהלך ניהול מו"מ. הוגשה בקשת צד לחייב את המעסיקה לשוב לשולחן המו"מ בהתאם להלכת צ.ל.פ, והתקיים דיון בבית הדין האזורי בירושלים.

עבדו על התיק: יהב הרוש ודור זיידן

אנה קוזנקוב ואח' נ' כללית ואחרים ת"צ 46563-09-24): ניהול במשותף של תובענה ייצוגית של עובדות המועסקות באמצעות קבלני שירות. למרות שמדובר בעובדות המבצעות בפועל עבודה אינטגרלית ומהותית במסגרת שירותי הבריאות של כללית ובכלל זה עבודה יומיומית וקבועה בסניפים ובבתי החולים של הקופה הן אינן מועסקות ישירות על ידי כללית, אלא באמצעות חברות קבלן. מודל זה של העסקה פיקטיבית שולל מהעובדות זכויות סוציאליות בסיסיות, תנאים נלווים, וכן את האפשרות לייצוג ארגוני כעובדות מן המניין של כללית. מטרת התביעה היא להביא לכך שבית הדין יכיר בכך שבפועל התקיימו יחסי עובד-מעביד בין כללית לעובדות, ויורה על תחולת זכויות ההעסקה של עובדי כללית גם על נוטלות הדם, כולל פיצוי על הפגיעות שנגרמו להן כתוצאה מדפוס ההעסקה הפסול. לאורך השנה הוגשו תשובות המשיבות; עבדנו על תגובה לתשובות; וכל על בקשה לסעדים זמניים מבית הדין. כן ליווינו את המבקשות לשימועים שאליהם נקראו לאחר הגשת הבקשה לאישור, ולטעמנו – בעטיה.

עבדו על התיק: קטרינה רזניק ושחף קרפ

בג"ץ 5879/24 קו לעובד והאגודה לזכויות האזרח בישראל נ' ועדת מנכ"לים לעובדים זרים ואח'; בג"ץ 82469-12-24; בג"צ 82469-12-24: במהלך השנה טופלו שלוש עתירות לבג"ץ בסוגיית גיוס מהגרי עבודה לישראל בעידן שאחרי פרוץ מלחמת "חרבות ברזל". ראשית, השתתפנו בייצוג העותרות, נגד ועדת המנכ"לים שהוקמה בהחלטת ממשלה 1752, וסדרי העבודה של ועדה זו. בין היתר דרשנו בעתירה פרסום סדר יום וכינונו של הליך מוסדר לשיתוף הציבור, בטרם קבלת החלטות על יבוא מהגרי עבודה לשורה של ענפים ותתי ענפים. עבדנו על הכנה לדיון בפני בית המשפט העליון ועל תשובה לתגובה המקדמית. השתתפנו בדיון, אולם העתירה נדחתה בפסק דין.

במקביל הוגשו שתי עתירות על החלטות שקיבלה ועדה זו. האחת, אודות פתיחת ענף "מסחר ושירותים" ליבוא מהגרי עבודה לישראל תוך היתר לגיוס פרטי (גיוס שכרוך בתשלום דמי תיווך גבוהים, המהווים שעבוד-חוב כמשמעו בפסיקה הבינלאומית בנושא סחר בבני אדם; ובאופן שביהמ"ש העליון קרא לו אך ב-2018 "מעין עבדות מודרנית"). טענו גם שהיות שמדובר בענף שמעולם לא הועסקו בו מהגרי עבודה, אין בו כל מנגנוני מעבר בין מעסיקים, או אפשרות ריאלית למעבר כזה, ולכן סופו של יום מדובר יהיה בהסדר של כמעט כבילה, כניגוד להסדר שנפסל בבית המשפט העליון בשנת 2006.

העתירה נגעה להחלטה להתיר הבאה פרטית בתחום החקלאות. בענף החקלאות הוחלט שחלק מהעובדים יובאו במסגרת הסכמים בילטרליים וחלקם בהבאה פרטית. בעתירה טענו כי אין הצדקה להבאה פרטית נוכח קיומם של הסכמים שמאפשרים גיוס מפוקח בענף זה; ותיארנו את פגיעות דמי התיווך שכבר אירעו בענף בהתאם להבאות פרטיות שאושרו בסמוך לפרוץ המלחמה. לאחר הגשת העתירה אכן החליטה המדינה לבטל את ההחלטה מושא העתירה ולפיכך עתירה זו נמחקה.

עבדו על שלושת התיקים: קטרינה רזניק ושחף קרפ

פונגסק נ' אלקיים (סע"ש 18973-06-23): ייצוג בתביעת מהגר עבודה תאילנדי בענף החקלאות, נגד מעסיקו. עבדנו על ניסוח כתב תשובה, לאחר שהוגשו כתבי ההגנה והתביעה וכן נערכו חילופי דברים בין באי הכוח של הצדדים בעניין גלמ"ס, תעודת עובד ציבור ועוד. השנה ניסחנו כתב התשובה, מיפינו את התיק לקראת הוכחות, ולבסוף נערכו לחקירה הנגדית. מיפינו את עיקרי הטענות שעלו בכתב ההגנה, עיינו בספרות מקצועית בנושא ניהול חקירה נגדית והכנה לקראתה, ובחרנו סוגיות מרכזיות שבא כוח הנתבע עשוי להתעקש עליהן במהלך

הדיון, וכך בנינו יחד רשימת שאלות שצפויות להישאל, בתצורה כזו או אחרת, וכמובן הצענו עבורן מענה. לאחר מכן ערכנו סימולציה יסודית יחד עם התובע, תרגלנו תרחישים שונים, הכנו את התובע לקווי החקירה הצפויים של בא כוח הנתבע ושמנו דגש מיוחד על התנהלות נכונה במצבי לחץ. במקביל, הכנו מסמך המנתח את פסיקתו של השופט שעתיד לשפוט בענייננו, אספנו פסקי דין קודמים שלו, סימנו את המגמות הבולטות שמתקשרות לענייננו והעמקנו בהבנת דפוסי החשיבה וההכרעה שלו. הטבלה הזו סייעה לנו למקד את האסטרטגיה לקראת הדיון. בנוסף, הכנו את עצמנו ואת התובע למצב של פשרה. לכן, ערכנו טבלה שכללה את כל העילות שאנו תובעות בגינן, הסכומים המבוקשים ביחס לכל עילה, ולצד כל אחת מהן צירפנו פסיקה רלוונטית לצורך הדיון. דיון ההוכחות נדחה פעמים נוספות, תוך עשיית דין עצמי ע"י בא כוח הנתבע, לכן ניסחנו והגשנו בקשות רלוונטיות, ביניהן בקשות לפסיקת הוצאות וקביעת מועד לדיון על אף אי הגשת תאריכים מוסכמים ע"י בא כוח הנתבע.

עבדו על התיק: פרח חאג' יחיא וירדן ועקנין

ס"ק 24-10-62338 – כוח לעובדים נ' בית לכל ילד ומשרד הרווחה

עם תחילת הסמסטר לקחנו חלק בייצוג ועד עובדי עמותת "בית לכל ילד" המאוגדים ב"כוח לעובדים" בסכסוך עבודה שנושאו היה סגירת פנימייה מופרטת של שירותי הרווחה. הסכסוך פרץ בין ארגון העובדים לבין הנהלת הפנימייה, והגיע עד כדי שלדעת ההנהלה לא היה ניתן להמשיך בהפעלת המרכז, ויש לסגור אותו. במסגרת עבודתנו פעלנו מתוך מטרה למנוע פגיעה הן בילדים והן בעובדים הוותיקים. לקחנו חלק בהליכי גישור שנערכו בין הצדדים, והשתתפנו בדיון שהתקיים בבית הדין האזורי לעבודה. בין השאלות שעמדו על הפרק: האם המעסיק יכול לנצל את ימי החופשה של העובד בתקופת ההודעה המוקדמת; האם עובדים שעתיים זכאים לתשלום עבור שעות עבודה שבוטלו; האם קיימת חובה לשמור על העובדים הוותיקים בעת החלפת זכיין, האם תנאי העבודה נשמרים, והאם ניתן לערער על תוצאות המכרז במקרים שבהם נראה שהוא יפגע באיכות השירות ובזכויות העובדים.

עבדו על התיק: דרור לגזיאל ועדן אבו קטש

<u>קידום ומחקרי מדיניות או פניות לרשויות לפני הליך משפטי</u>

תרגום בערכאות משפטיות – קידום סוגייה בעייתית שהקליניקה החלה ללוות משנת תשפ"ג, של כשלים בתרגום של הליכים משפטיים. השנה הרחבנו את העיסוק לבחינת מצב באופן כללי, ולא רק בבתי הדין לעבודה, בשיתוף פעולה עם גורמים שונים ובתוך כך מומחיות מתחום המתורגמנות. אספנו חומרי בסיס מקצועיים בעניין תרגום בבתי משפט. מיפינו הצעות לפעולה מתוך דו"ח "שפת הם" שנכתב ע"י הקליניקה בתשפ"ג, העמקנו במכרזים ממשלתיים הרלוונטיים לעניין התרגום, ובהסכמים של חברות תרגום מול משרדי ממשלה, כאשר הדגש היה על איתור פערים והצעות לשיפור השירות מתוך הפרקטיקה הנוהגת בגופים דומים. אספנו המלצות ורעיונות, ובעבודה משותפת שילבנו אותם במסמך הסופי תוך הפנייה לכל מקור רלוונטי. במקביל, השווינו בין הסכמי מתן שירות ותעריפי שכר של מתורגמנים, ובנינו תיאור של המצב הקיים. לצורך השלמת התמונה, הגשנו בקשות חופש מידע ממוקדות, לצד אלו שכבר הוגש בעבר, ע"מ לדייק את המענה הנוכחי ולענות על פערים נוספים. לבסוף ניסחנו פנייה למנהל בתי המשפט ולשורה של גורמים נוספים, בשם מערך הקליניקות המשפטיות, קו לעובד, האגודה לזכויות האזרח, וחוקרות שהיו שותפות לחשיבה שלנו ממחלקת התרגום באוניברסיטת בר אילן.

במקביל, יזמנו פניות למשרד המשפטים, בדגש על מחלקת החדשנות וכן לגורמים מקצועיים נוספים, במטרה להציע שילוב פתרונות טכנולוגיים מתקדמים, ובמיוחד לבחון אפשרות להטמעת מערכות בינה מלאכותית שישפרו את הנגשת התרגום, וכן נפגשנו עם חוקרת בתחום זה מאוניברסיטת רייכמן וניסחנו הצעה בנושא.

עבדו על הפרויקט: פרח חאג' יחיא וירדן ועקנין

אכיפה מינהלית של חוקי עבודה

עסקנו ביישום כלי מינהלי של התראות מנהליות שמפעיל משרד העבודה מכוח החוק להגברת האכיפה, כלי שליישומו נוסח נוהל מיוחד, נוהל התראות מינהליות של משרד העבודה. התמקדנו בסעיף 2(א)(4) לנוהל, שמורה על מתן התראה בלבד כשמדובר בהפרה ראשונה, וטענו כי ישנן הפרות כה חמורות שבהן אין להסתפק בהתראה למעסיק, ויש להטיל נגדו עיצום כספי. דרישתנו במסגרת הייתה למחוק את הסעיף הנ"ל בנוהל. בחנו באופן רחב את נושא אכיפה מנהלית – מהותה, חשיבותה ויישומה; ובאופן מיוחד בחוק להגברת האכיפה. התעמקנו בבדיקה ההשוואתית בין נוהל ההתראה המנהלית של משרד העבודה לנוהל זה במשרדים אחרים, והשווינו בין טווחי העיצומים הכספיים בחוקים השונים. ביצענו גם בדיקה אמפירית של גובה העיצומים שמטילים המשרדים בשטח. בחנו את השימוש הנפוץ בהתראות ומנגד השימוש המועט בעיצומים והנטייה להפחיתם, וחיפשנו פסיקה של בתי הדין לעבודה. לאחר שיצרנו תשתית מספקת, החלנו בניסוח פניות, בהכנה להצגת הנושא בפני משרד העבודה וגורמי אכיפה מדינתיים, ולבסוף, בהעמדת שלד לעתירה. כתבנו בצורה השוואתית על השימוש בסעיף המדובר בנוהל לעומת משרדים אחרים – הגנת הצרכן, איכות הסביבה והבריאות. ההשוואה העלתה שנוהל משרד העבודה הוא המקל מכולם. נאספו נתונים אמפיריים על יישום הנוהל, ונבחן יישום במקרה-בוחן אחד בו יושם הנוהל (בענף החקלאות).גיבשנו שתי טענות משפטיות עיקריות: שהנוהל סותר את מטרות החוק, ושיישומו מהווה החלטה בלתי סבירה. במקביל, הגשנו בקשות חופש מידע ממוקדות למשרדי ממשלה שונים, תוך בחינת מספר המפקחים, היקף ביקורות חוזרות ויחס ההתראות לעיצומים. הצגנו את הממצאים העיקריים בתחילה בכתב ואז בפני הוועדה בין-משרדית ב-11.3.2025, והדגשנו את פערי האכיפה וההטיות המבניות. לאחריו, הועלה רצון מצד משתתפי הכנס לקיים שיח המשך בנושא.

עבדו על התיק: שיר דרור ואורי אברהם

מיפוי חקירות הנוגעות למחדלים משטרתיים בטיפול בקורבנות סחר בבני אדם

במהלך השנה עסקנו בניתוח תיקי חקירה שנסגרו, שעניינם עבירות סחר בבני אדם למטרות עבודה. מיפינו את פעולות החקירה שבוצעו הן על ידי המשטרה והן על ידי רשויות שלטון נוספות, כגון משרד הכלכלה או משרד הפנים. במקרים המתאימים, נפגשנו עם עובדים שנפגעו ושמענו מהם על ההליך, בראיית קרבן העבירה. בנוסף, איתרנו כשלים בחקירה והצבענו על פעולות נוספות שהיו עשויות לסייע בגיבוש תשתית עובדתית מלאה. במקרים שבהם מצאנו כי סגירת התיק הייתה בלתי מוצדקת, סייענו בכתיבת ערר לפרקליטות. חיפשנו בהנחיות פרקליט המדינה ובהנחיות המשטרה נהלים רלוונטיים הנוגעים לאופן החקירה בעבירות מסוג זה, והבנו כי יש בעייתיות בכך שאין התייחסות ממוקדת לשאלת האכיפה - ייתכן שדווקא בשל כך עבירות אלה אינן נאכפות באופן מספק. קראנו מאמרים ודוחות של מתאמת המאבק בסחר בבני אדם, במטרה להבין האם מדובר בדפוס שיטתי של אי העמדה לדין. לבסוף, הגשנו בקשות לפי חוק חופש המידע, בניסיון להשלים את התמונה ולברר אילו פעולות חקירה נוספות בוצעו אך לא תועדו בתיק. לאחר מיפוי זה בנינו שלד לדוח / לנייר עמדה, אשר לאחר עיבוד יישלח לגורמים המתאימים במשרד המשפטים ובמשטרה, לטובת הפקת לקחים.

עבדו על הפרויקט: דרור לגזיאל ועדן אבו קטש

מדיניות איסור קיום קשרי זוגיות למהגרות עבודה

במהלך סמסטר ב׳ התחלנו לעסוק, ביחד עם הקליניקה לפרטיות וכן בשיתוף ובייצוג של קו לעובד והאגודה לזכויות האזרח, במדיניות איסור הזוגיות, הנהוגה כלפי מהגרות עבודה ומיושמת לסירוגין מזה שנים ומעוגנת בנהלי רשות האוכלוסין וההגירה. לפי מדיניות פסולה זו, תנאי לתוקפו של רישיון הישיבה שניתן למהגרי ומהגרות עבודה המגיעים לישראל הינו הימנעות מקשירת קשרים זוגיים בעודם בישראל. במסגרת מדיניות זו מתלה הרשות את רישיון עבודתם של מהגרי ומהגרות עבודה בהיעדר קיומו של קשר זוגי. במסגרת יישום המדיניות, הרשות מתנה את הארכת רישיונם של מהגרים ומהגרות שחשודים בקיום קשר זוגי ביציאתו של אחד מבני הזוג את הארץ; שוללת רישיון מעובדים ועובדות שזוגיותם ״נחשפה״; ואף דורשת מהם לספק הצהרות בדבר קשריהם הזוגיים. במטרה לממש נהליה הפסולים, הרשות מערבת לעתים את מעסיקי העובדות באיסוף מידע ובירור ביחס ליחסים האינטימיים שמקיימות העובדות, לצד דרישה שידווחו לה כל הידוע להם על קשריהם הזוגיים של מהגרות העבודה המועסקות על ידם. היות והסעיף קיים רק בנהלי ענף הסיעוד, מדובר במידע אשר יכול להיאסף בקלות יחסית, נוכח מערכת יחסים אינטימית וחיים משותפים תחת אותה קורת גג, שמקיימים מעסיקים עם עובדות ועובדי הסיעוד שלהם. המדיניות האמורה מייצרת שיטה של משטור ופיקוח של חיי המשפחה וקשריהם הרומנטיים או המיניים של מהגרי ומהגרות עבודה, לצד ענישה חסרת תקדים בדמות שלילת היתר למי ש״נתפס״ מנהל קשר זוגי עם אזרח זר אחר. לאורך הסמסטר ניסחנו בשיתוף פעולה ולאחר סקירה של פסיקה, מידעים ומקרים פרטניים, פנייה לשר הפנים בדרישה לביטול מדיניות איסור הזוגיות נוכח פגיעתה החמורה בזכויותיהם היסודיות של מהגרי ומהגרות העבודה: הזכות לכבוד, לחיי משפחה ולפרטיות.

עבדו על הפנייה: נועם כהן ורותם אברבנאל

הקליניקה לצדק סביבתי והגנה על זכויות בעלי חיים

<u>מבוא</u>

כקודמתה, שנת הלימודים תשפ״ה פעלה בצל אירועי המלחמה המתנהלת מאז האירועים הקשים של השבעה באוקטובר. למרות זאת, הקליניקה פעלה פחות או יותר כסדרה - השיעורים נערכו באופן פרונטלי ומרבית הסטודנטים נכחו בכתה. בהתאם להנחיות האוניברסיטה, השיעורים נערכו גם באמצעות יישום הזום והוקלטו עבור הסטודנטים שבמילואים. ההתאמות הנדרשות בוצעו גם בהנחיה הקלינית, כך שהסטודנטים לקחו חלק פעיל בטיפול בתיקים המעשיים. בקליניקה נטלו חלק 24 סטודנטים תחת ההנחיה האקדמית והקלינית של ד״ר עו״ד ערן ציון ובהנחיה הקלינית של עו״ד אמנון קרן.

<u>הפעילות העיונית בקליניקה</u>

השנה נפתחה בהנחלת מושגים תיאורטיים בסיסיים הנוגעים לדיני סביבה ולהגנה על זכויות בעלי החיים. דגש מיוחד הושם על בחינה וניסוח תיאורטיים של החיבור בין תחום הצדק הסביבתי לבין תחום ההגנה על זכויות בעלי החיים, למרות הסתירות המובנות ביניהם. בהמשך השנה התמקדנו בנושאים תיאורטיים המתכתבים עם התיקים המשפטיים בהם עוסקים הסטודנטים. במהלך השנה גם אירחנו מספר מרצים אורחים בתחומים רלבנטיים. במהלך השנה גם נערך סיור באזור ים המלח, שהודרך על ידי מנכ״ל מגמה ירוקה, אלעד הוכמן, ובמהלכו נפגשו הסטודנטים עם נציגים של מפעלי ים המלח וחוקרים מהמכון למחקר ופיתוח ים המלח.

הקליניקה, יחד עם ד״ר ענת בן יונתן מתכנית קולר-מנמון לזכויות ורווחת בעלי חיים בפקולטה, קיימה ב-4.12.24 כנס בנושא מדיניות מזון בשם ״מערכות מזון מקיימות במוסדות וארגונים גדולים: היבטים עיוניים וכלים מעשיים״. לכנס היו שותפים אגף התזונה במשרד הבריאות, מוזיאון הטבע, מיזם האקלים של האוניברסיטה והפורום הישראלי לתזונה בת קיימא. ההרצאה המרכזית הייתה של פרופ׳ נגה קרונפלד-שור, ראשת בית הספר החדש לסביבה באוניברסיטה והמדענית הראשית היוצאת במשרד להגנת הסביבה. בכנס הציגה ד״ר בן יונתן מחקר שערכה עם אמנון קרן אודות מערכות מזון במוסדות להשכלה גבוהה, ובאוניברסיטת ת״א כמקרה מבחן. הכנס עורר עניין רב וכלל כ-200 משתתפים ממגוון תחומי עניין ועיסוק: חקלאים, רשויות מקומיות, משרדי ממשלה, חברות פרטיות, אקדמיה וחברה אזרחית.

הקליניקה שותפה לכנס השנתי ליחסי אדם-חיה שייערך ב-12.11.25, תחת הכותרת ״Entangled in Crisis: Human-Animal Relations in Times of Conflict and Upheaval״. הכנס, שנדחה אשתקד בשל התמשכות המלחמה, יעסוק בהשפעות מצבי סכסוך על בעלי החיים וקידום שינוי משפטי וחברתי בתחום זה. הוא ייערך באופן מקוון בהשתתפות מרצות ומרצים מישראל ומחו״ל, כולל הרצאה מרכזית של ד״ר אירוס ברוורמן מאוניברסיטת באפלו.

<u>הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה</u>

להלן תובא סקירת הנושאים והתיקים המרכזיים שעליהם עבדנו בקליניקה במסגרת שנת הלימודים תשפ״ה:

<u>מפרץ חיפה</u> – הקליניקה, בשיתוף עם משרד עו״ד גיל רון, קינן ושות׳ ועו״ד אסף פינק, מייצגת בבקשה לאישור תביעה ייצוגית, בגין תחלואה במחלות סרטן ריאה ולימפומה שאינה הודג׳קין, שנגרמה לתושבי אזור חיפה כתוצאה מזיהום האוויר החמור באזור. המדובר בבקשה לאישור ראשונה מסוגה בישראל שהוגשה נגד 30 גורמים מזהמים במפרץ חיפה. בשנה שעברה, לאחר דיוני הוכחות ארוכים, הגשנו את סיכום טענותינו. המשיבות הגישו את סיכום טענותיהם בחודש יוני. סיכומים אלה השתרעו על מאות רבות של עמודים. בית המשפט קבע כי סיכומי התגובה שלנו יוגשו עד לחודש ינואר. לאור היקף ומורכבות העבודה, הוקצו מספר סטודנטים לסייע

בבדיקה של סוגיות משפטיות ועובדתיות שונות. עבודתם שולבה בסיכומי התשובה. אנו ממתינים עתה להכרעת בית המשפט.
סטודנטים: ניקולא אולשטיין, אריאל גולדשטיין, שחר מוזס, ולרי מילינץ, שלי קלינה

<u>תחבורה ציבורית</u> – הקליניקה, בשיתוף עם משרד עו"ד גיל רון, קינן ושות', מייצגת בבקשה לאישור תביעה ייצוגית, שהוגשה נגד חברת האוטובוסים דן. על פי נתונים שמפרסם משרד התחבורה, חברת דן חורגת בעשרות ואף מאות אחוזים מרמת השירות המינימאלית לה היא מחויבת. חריגה זו מהווה הפרה חמורה של תקנות התעבורה ופוגעת. חברת דן נדרשת לשלם בגין הנזק שגרמה לנוסעים ולהשיב כספים שהיא חסכה שלא כדין. במהלך השנה הגישה חברת דן את תשובתה לבקשה לאישור. בסיוע הסטודנטים הוגשה סמוך לאחר מכן, התגובה לתשובה. כמו כן הוגשו במהלך השנה בקשה לגילוי מסמכים ונערך קדם משפט. במקביל, הקליניקה פעלה להגשת שתי תביעות ייצוגיות נוספות. למרבה הצער, ועל אף שהסטודנטים כבר כתבו את הבקשות והיינו על סף הגשתן, התביעות הוגשו על ידי משרד עורכי דין פרטיים. המשמעות היא ש"המשבצת נתפסה" ולא ניתן היה להגיש את התביעות שהוכנו.

בנוסף, הגיעה אל הקליניקה פנייה הנוגעת לחוסר זמינות של מוניות נגישות. מאחר והפנייה נגעה למקרה נקודתי והיה צריך לבדוק האם מדובר בסוגיה רחבה ושיטתית המתאימה לתביעה ייצוגית, הסטודנטים ערכו מחקר שטח. בחינה של התאמת התיק לתביעה ייצוגיות לאור המידע שנאסף, העלה כי המקרה אינו בחנו את השאלה המשפטית. נמצא כי בעת זו, המקרה אינו מתאים לתביעה.
סטודנטים: גיא דורון, אליאן כהן, נוגה שרמן

<u>התחנה המרכזית החדשה תל אביב</u> – פעילים נגד זיהום האוויר באזור התחנה המרכזית החדשה בתל אביב פנו לקליניקה וביקשו כי נבחן הגשת תביעה ייצוגית גם בגין מפגע זיהום האוויר באזור זה. בשיתוף עם משרד עו"ד גיל רון, קינן ושות', הקליניקה בוחנת את הנושא המורכב מזה זמן מה. השנה, בין היתר, ביצענו מחקר תיאורטי מקיף על שימוש בדיני הנזיקין במשפט הבינלאומי בסוגיות של זיהום אוויר תחבורתי, נפגשנו עם מומחים מובילים בתחום זיהום האוויר והאפידמיולוגיה ועוד. המסקנה שעלתה היא כי נדרש מחקר אפידמיולוגי עם דגש על מחלות נשימה. לאחרונה הוגשה בקשה למימון מחקר כזה לקרן מטעם חיים וסביבה ועמותת גחלילית.
סטודנט: אריאל גולדשטיין

<u>פסולת פיראטית בישוב ג'דיידה-מכר</u> – השלכת פסולת פיראטית בשטחים פתוחים ושריפות פסולת, הפכו זה מכבר למכת מדינה. הקליניקה ייצגה את עמותת אזרחים למען הסביבה בעתירה נגד המשרד להגנת הסביבה ונגד המועצה המקומית ג'דיידה-מכר, בגין מפגע הפסולת הפיראטית והשריפות בג'דיידה-מכר. בעתירה נטען כי רשות מקומית מוחלשת, כמו מועצת ג'דיידה-מכר, אינה יכולה לשאת לבדה בנטל הטיפול במפגע, וכי על המשרד להגנת הסביבה לקחת אחריות לפתרון ממשי של הנושא. בחודש יוני ניתן פסק הדין בעתירה וניתן צו מוחלט המופנה כלפי הרשות המקומית בלבד. הדעות בפסק הדין היו חלוקות. דעת הרוב בפסק הדין, של כבוד השופטים אלכס שטיין ויוסף אלרון, קובעת כי האחריות לטיפול במפגעי הפסולת הפיראטית מונחת על כתפי הרשות המקומית, ועליה בלבד. לעומת זאת, בדעת מיעוט, כבוד השופט יחיאל כשר קובע כי במקרים המגיעים כדי פגיעה בזכות לקיום מינימלי בכבוד, לא ניתן להותיר את התושבים "לטבוע בזבל", ועל הרשות המרכזית להתערב. על אף ההצלחה בקבלה צו מוחלט, אנו סבורים שדעת הרוב שגויה. לאור זאת, הוגשה עתירה לדיון נוסף. בעתירה נטען כי ההלכה המטילה אחריות בלעדית על הרשות המקומית לטיפול במפגעי הפסולת, סותרת חקיקה מפורשת והלכות קודמות. התוצאה משנה מהיסוד את מערכת היחסים המקובלת בדין הישראלי בין השלטון המרכזי

לשלטון המקומי. הקושי והחידוש בהלכה זו שיצאה מלפני בית-המשפט, כמו גם חשיבותה של השאלה המשפטית שמציגה עצמה להכרעה במקרה זה, מחייבים קיומו של דיון נוסף בפסק-הדין.

<u>ים המלח</u> – ים המלח הוא פלא טבע המהווה בית גידול לצמחים ובעלי חיים ממגוון עשיר, חלקם ייחודיים לאזור. למרות זאת, המדינה העניקה בחוק זיכיון ים המלח, התשכ"א-1961 זכות נרחבת לבעל הזיכיון להפיק מחצבים וכימיקלים מים המלח ולמוכרם. בעל הזיכיון הינה חברת מפעלי ים המלח השייכים לתאגיד ICL. ההשלכות האקולוגיות של הניצול הכלכלי הינן הרות אסון. השנה העמקנו את מיפוי המפגעים האקולוגיים שפעילות המפעלים גרמה. בשנה זו גם פורסם דו"ח מבקר המדינה בנושא, שהוסיף מידע רב ביחס לפגיעה החמורה של המפעלים במרקם האקולוגי השברירי באזור. לאור הממצאים השונים, בחרנו להתמקד באחד מהמפגעים ואנו פועלים בשיתוף עמותת מגמה ירוקה ועמותת גחלילית לאכיפה אזרחית להגשת הליך משפטי תקדימי בנושא.

סטודנטים: ניקולא אולשטיין, שחר מוזס

<u>חוק הנפט</u> – חיפושי נפט וגז בישראל מוסדרים על ידי חוק הנפט. המדובר בחוק ארכאי משנת 1952, שמקנה לשר האנרגיה סמכויות רחבות ביותר להתיר חיפושי גז נפט, ללא שקיפות וללא התייחסות ראויה להיבטים סביבתיים. הקליניקה, בשיתוף עם עמותת גרינפיס, החלה לבחון השנה חוקיות היתרים לקידוחי נפט ביבשה, טיפול במפגעים סביבתיים כתוצאה מקידוחי נפט ועוד. בין היתר, נמצא כי מועצת הנפט, שעל בסיס המלצותיה מאושרים היתרים ורישיונות לביצוע קידוחים, פועלת מזה שנים בהרכב חסר ובמינויים בעייתיים. הקליניקה פנתה בנושא לממונה על הנפט ובוחנת הגשת עתירה לבג"ץ.

סטודנטיות: אלה אלגרבלי, מיה חדד

<u>משבר האקלים</u> - משבר האקלים הינו הבעיה הסביבתית (קיומית) החמורה ביותר בפניה ניצבת האנושות. ישראל מהווה "נקודה-חמה" ועתידה להיות מושפעת באופן ישיר וחמור ממשבר האקלים. סוגיה זו מדגישה את הקשר בין הגנת הסביבה לבין בעלי החיים מאחר וכ-18% מפליטות גזי החממה נובעת מתעשיית המזון מן החי. בנוסף, משבר האקלים מציב איום ממשי על המגוון הביולוגי, עם חשש להכחדה של כשליש מבעלי החיים בחמישים השנים הבאות. לאור מרכזיות הנושא, הקליניקה פועלת בנושא במספר מישורים, כדלקמן:

<u>תביעה אקלימית</u> – לפני כשנתיים הגיש הקליניקה לבג"ץ עתירת אקלים ראשונה מסוגה בישראל, בדרישה שהמדינה תקבע יעדי הפחתת גזי חממה שאפתניים יותר מאלה שקבעה. בעתירה נטען כי למדינת ישראל יש חובה ישירה להגן על חייהם, בריאותם וכבודם של תושבי ישראל וכי יעדי הפחתת גזי החממה הנמוכים שאימצה מהווה הפרה של חובות אלה. בעתירה מייצגת הקליניקה שורה של בני נוער ואוכלוסייה מבוגרת העתידים להיות הנפגעים המרכזיים ממשבר האקלים. במהלך השנה התקבלה תשובת המדינה לעתירה והקליניקה הגישה את תגובתה לתשובה. למרבה הצער ועל אף היערכות לדיון בבית המשפט, נדחו השנה מספר ישיבות בערב הדיון. כעת קבוע דיון לחודש נובמבר 2025. בנוסף, מאחר ומדובר בתחום שזוכה לתשומת לב רבה במדינות רבות, המשכנו במהלך השנה לעקוב אחר פסיקות תקדימיות מרחבי העולם ולבחון את האם וכיצד הן רלבנטיות לעתירה המתנהלת או לתיקים עתידיים. במסגרת זו הקליניקה גם בוחנת תביעה אקלימית בהתבסס על המשפט האזרחי.

סטודנטיות: יובל בוסקילה, מיכל קלסובסקי

<u>אחריות תאגידית</u> – אחריות תאגידית היא התפיסה שתאגידים אינם צריכים להתמקד רק בהשאת רווחים עבור בעלי המניות, אלא גם לשאת באחריות כלפי החברה. בשנים האחרונות הושם דגש על שלושה מישורים של אחריות תאגידית: סביבתית, חברתית וממשל תאגידי (ESG – Environmental, Social, Governance). בהיבט הסביבתי, נבחנים מדדים כמו הפחתת זיהום אוויר, מים וקרקע, צמצום השימוש במשאבי טבע מתכלים, הקטנת הפגיעה ביערות ושטחים פתוחים ושמירה על המגוון הביולוגי. בנוסף, חברות נמדדות גם על אימוץ סטנדרטים של דיווח בנושאי אקלים, התייעלות אנרגטית ומעבר לאנרגיות מתחדשות. הקליניקה התמקדה בהיבט זה

ובבחינה האם דיווחי החברות מעידות על פעילות משמעותית בתחומים אלה, או שמא מדובר בהתיירקקות (Greenwashing). כלומר, יצירת מצג של תאגיד כפועל למען הסביבה, שעה שהמציאות הפוכה לחלוטין. בתחום האקלים נושא זה בולט במיוחד, שעה שתאגידים מבקשים להתמודד עם אסדרה גוברת בתחום, מבלי לערוך שינוי משמעותי בפעילותם. הקליניקה בחנה במהלך השנה דיווחי אחריות תאגידית סביבתית של חברות מובילות בישראל בהקשר של משבר האקלים. ממצאי המחקר גובשו לכדי נייר מדיניות ואנו בוחנים כיצד לפרסם את הממצאים.

סטודנטיות: ולרי מילינץ, שלי קלינה

<u>מדיניות מזון</u> – לצריכת המזון מן החי יש תרומה משמעותית למשבר האקלים. צריכה זו בישראל היא מהגבוהות בעולם לנפש, ותלויה באופן ניכר בייבוא של בשר, בעלי חיים ומזון עבורם. על רקע זה פועלת הקליניקה לקידום מדיניות מזון בת קיימא והבראה של מערכות המזון. הפעילות השנה כללה בין היתר:

השתתפות בבניית התכנית הלאומית לביטחון מזון, במסגרתו מקדמת הקליניקה הפחתה מוסדית של צריכת מזון מהחי, תוך התאמתה דפוסי הייצור והצריכה להמלצות התזונה של משרד הבריאות. המלצות אלה, המבוססות על עקרונות התזונה הים-תיכונית, מחייבות שינויים מבניים במשק, במערך התמיכות והתמריצים לחקלאות, התאמתה לאתגרים הנובעים ממשבר האקלים והנגשה חברתית-כלכלית של מזון בריא מהצומח. הקליניקה לקחה חלק בצוותי עבודה בתחומי סל המזון והרגלי צריכה, חקלאות מקומית וסחר חוץ והגישה ניירות עמדה והערות לטיוטת התכנית. בעת הצגת התכנית הודיע משרד החקלאות כי בכוונת המדינה להפחית את צריכה המזון מהחי ב-50% עד לשנת 2050, תוך הקצאת תקציבים ונקיטת צעדים ליישום מטרות התכנית כבר בטווח הקצר.

בד בבד, משרד החקלאות מקדם תכנית אסטרטגית לחקלאות מים, במסגרתה בכוונתו להכפיל פי חמישה את גידול הדגים למאכל בישראל עד 2050. תכנית זו, הכרוכה בתמיכות ממשלתיות נרחבות, עוצבה על בסיס שיקולים כלכליים בלבד, מבלי ששיקולי הגנת סביבה ובעלי חיים נשקלו או הוסדרו בה. הקליניקה פועלת יחד עם שותפים לשינוי התכנית וקביעת סטנדרטים בטרם יישומה, לעת הזו במסגרת שיח עם גורמי המקצוע במשרד החקלאות ובמשרד להגנת הסביבה.

עמידת תעשיות המזון ברגולציה סביבתית. הקליניקה המשיכה את מחקרה על עמידתן של בריכות דגים ברגולציה סביבתית שעיקרה טיפול במי המדגה המוזרמים לנחלים בתום תהליך הגידול. הממצאים שגובשו על בסיס מספר בקשות חופש מידע, מלמדים כי למרות תמיכות ממשלתיות נדיבות, ישנן הפרות נרחבות של הדין הסטנדרטים המינימליים בתעשייה זו. המחקר מצביע גם על פתרון של שיקום מערכות טבעיות (rewilding) ככזה שבכוחו להפחית מהפגיעה האקולוגית שגורמת התעשייה, למתן את משבר האקלים ולהפחית את סבלם של בעלי החיים.

סטודנטיות: עומר מלכא וג'ואנה קעאדנה

<u>שימוש באנטיביוטיקה בתעשיית המזון מן החי</u> – כ-73% מכל החומר האנטי מיקרוביאליים הנמכרים בעולם משמשים את תעשיית המזון מן החי. שימוש בלתי מושכל באנטיביוטיקה הוא גורם משמעותי בהתפתחות חיידקים עמידים המסכנים את בריאות הציבור, ומאפשר להחזיק את בעלי החיים בתנאים קשים. בישראל קיים שימוש מופרז ובלתי מבוקר באנטיביוטיקה במשקי החי, הגבוה ביותר במדינות ה-OECD (באופן יחסי להיקף התעשייה), שלפי הערכות גורם לתמותה של 125-250 איש בשנה. הקליניקה קיימה מחקר מדעי ומשפטי, שכלל בין היתר התייעצויות עם מומחים, פגישות עם אנשי מקצוע במשרד הבריאות ומשרד החקלאות, והגשת בקשות חופש מידע. על בסיס ממצאי המחקר הקליניקה בוחנת את המשך צעדיה, ובכלל זה היתכנות להגשת תובענה ייצוגית בנושא.

סטודנטים: סמדר זבדי ורוי צוקרמן

<u>הגנה על בעלי חיים במצבי חירום</u> – אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה בעקבותיהם כללו פגיעה נרחבת בבעלי החיים: בבתים בהם נורו למוות או נפצעו יחד עם משפחותיהם, במשקים חקלאיים בהם נהרגו (במישרין ובעקיפין) או נותרו ללא מזון וטיפול, ובשטחים הפתוחים בהם חוו פגיעה קשה ושריפות. לצד זאת החברה האזרחית נרתמה באופן משמעותי להגנת בעלי החיים. במהלך השנה השלמנו את העבודה על פרויקט מחקרי שבחן את השפעות המלחמה על בעלי החיים, ופועל להטמיע עקרונות להגנה עליהם במסגרת תכניות היערכות והטיפול במצבי חירום. הפרויקט נערך יחד עם ד"ר ענת בן יונתן מתכנית קולר-מנמון בפקולטה פרויקט, ובשיתוף קליניקות באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת רייכמן

במהלך המלחמה עם איראן הקליניקה פרסמה חוות דעת משפטית המדגישה את חוקיות הכנסתם של בעלי חיים למקלטים ציבוריים ופרטיים. חוות הדעת הופצה באופן נרחב וקיבלה משוב חיובי בשל צורך ממשי שעלה מהשטח.

סטודנט: דן מרש

<u>אכיפת דיני בעלי החיים</u> - הקליניקה השתתפה והגישה הערות בהליכי חקיקה ומדיניות, הנוגעים לתקנות להובלה של בעלי חיים ולהשלכות של דיג מסחרי בים התיכון על הסביבה ורווחת בעלי החיים. כן לקחה הקליניקה חלק בדיונים הנוגעים להארכת תקופת המעבר ללולים ללא כלובים בתעשיית הביצים, בהם הוחלט להאריך בשלוש שנים את החזקתן של תרנגולות בכלובי סוללה צפופים. הגם שהנימוק לצעד זה היה הקושי בהשלמת המעבר ללולים חדשים ביישובי הצפון בשל השלכות המלחמה, התקנות הוחלו באופן גורף בכל חלקי הארץ. הקליניקה מייצגת את עמותות תנו לחיות לחיות ואנימלס בעתירה לבג"ץ כנגד הארכה זו (ייצוג משותף בהובלת תנו לחיות לחיות).

הקליניקה הגישה עתירה לפי חוק חופש המידע בשם עמותת תנו לחיות לחיות נגד משרד החקלאות, בדרישה לחשוף את שמות בתי המטבחיים והשחיטה בהם תועדו הפרות חוזרות ונשנות של הנהלים והדין, תוך התעללות חמורה בבעלי חיים, וכן מידע הנוגע לפיקוח ואכיפה במקומות אלו. המידע נמסר בהשמטת השמות בעקבות הליך קודם, אולם משרד החקלאות מסרב לגלות את שמות המפעלים בנימוק שהדבר יפגע בהליכי הפיקוח, בשל חשש שהדבר יוביל לאיום מצד הגורמים המפוקחים על הווטרינרים המפקחים, שהם עובדי ציבור, מלבצע את עבודתם נאמנה. בדיון מקדמי בחודש מאי ביהמ"ש ביקר את עמדת משרד החקלאות, ולצד המלצה לצדדים לבוא בדין בדברים קבע מועדים להגשת כתב תשובה ודיון בחודש נובמבר.

הקליניקה פנתה ליועצת המשפטית לממשלה ולשרה להגנת הסביבה בבקשה שאכיפת עבירות התאכזרות כלפי חיות בר, כגון במסגרת ציד וסחר, תכלול כמדיניות עבירות הן לפי חוק צער בעלי חיים והן לפי החוק להגנת חיית הבר. כן נתבקש להסמיך את פקחי רשות הטבע והגנים לחקור ולאכוף עבירות לפי חוק צער בעלי חיים המבוצעות כלפי חיות בר.

הקליניקה בחנה אפשרות להצטרפות כידיד בית משפט בתיק תקדימי בו הגישה רשות הטבע והגנים תביעה אזרחית כנגד אדם שהורשע בציד בלתי חוקי של צביה, בשל הנזק האקולוגי שנגרם מציד זה. בשלב זה הוחלט שלא להגיש בקשת הצטרפות, אולם הנושא ייבחן מחדש לאחר הגשת ראיות הנתבע.

הקליניקה ממשיכה לייעץ לפעילים/ות סביבה ובעלי חיים בנושאי חופש ביטוי ומחאה, ולסייע גם לעמותות קטנות שאין להן מחלקה משפטית או יכולת לשלם על ייעוץ משפטי.

סטודנטים: מתן ג'רבי, שחף דר וסירין שלש

<u>עיר חיה</u> – בעידן שבו ערים הולכות ומתרחבות לעבר השטחים הפתוחים, הולכת וגוברת גם חשיבות ההגנה על חיות הבר בעיר ושילובן בה. מטרתו של פרויקט זה, המתבצע בשיתוף פעולה עם עמותת "חיים וסביבה" וד"ר אריאלה רוזנצוויג, וטרינרית בספארי, היא לבנות מודל לאסטרטגיה עירונית להגנה על חיות הבר והמגוון

הביולוגי בעיר. הפרויקט ממצב את חיות הבר כתושבים שיש להתחשב בזכויותיהם, ושדו-קיום עמם בעיר הוא חיוני גם לשמירה על המגוון הביולוגי בעיר ותפקוד המערכת האקולוגית.

בשנה זו כתבנו "מפת דרכים" למודל עיר חיה, שתניח את התשתית הרעיונית והמעשית להתמודדות עם מגוון גורמי פגיעה בחיות בר בעיר (כגון גינון, תאורה, תכנון ובניה), לצד ליווי פיילוט של הפרויקט בעיריית הרצליה. בנוסף, הקליניקה ניסחה חוות דעת המציגה כלים לקידום זכויות בעלי חיים באמצעות מדיניות וחוקי עזר, תוך בחינת החלת איסור עירוני על שימוש במלכודות דבק כמקרה מבחן.
סטודנטים: ג'ואן סמעאן וחנא שאהין

<u>סחר בחיות בר</u> - הסחר הלא חוקי בחיות הבר הוא אחד מענפי הפשע המאורגן הגדולים בעולם, ועלה לכותרות ביתר שאת בשנה האחרונה בעקבות הברחת ענק של גורי אריות ועשרות קופים. סחר זה כרוך בהתעללות נרחבת בבעלי חיים ובעבירות כלכליות, והוא אחד הגורמים המרכזיים למשבר המגוון הביולוגי. הקליניקה היא חלק מקבוצת מחקר ועבודה הפועלת להפסקת הסחר הלא חוקי בחיות בר, ולשינוי מדיניות בנושא. בין היתר, הקליניקה פנתה למשרד להגנת הסביבה בדרישה לנקיטת צעדים למיגור הסחר הלא חוקי. כן פנתה הקליניקה לשר המשפטים בדרישה להפוך תופעה זו לעבירת מקור לפי חוק איסור הלבנת הון, וסייעה בכתיבת הצעת חוק פרטית למטרה זו. לאחרונה הודיעה רשות הטבע והגנים על קידום המהלך בהסכמת משרד המשפטים.

הקליניקה הגישה חמש בקשות חופש מידע בנושא הסחר הלא חוקי ואכיפתו לרשות הטבע והגנים, משרד החקלאות ורשות המיסים. בעקבות בקשות אלו אנו מצויים שלבים אחרונים של מיצוי הליכים עם רשת הטבע והגנים לחשיפת רשימת הסוחרים המורשים בחיות בר, במטרה להעלות את המודעות הציבורית ולאפשר גישה לסחר חוקי בלבד. הרשות מסרבת למסור את המידע על סוחרים פרטיים, בתואנה לפגיעה בפרטיות. כמו כן, בעקבות תת אכיפה משמעותית שהעלה המידע שנמסר מצד משרד החקלאות, הקליניקה פנתה למשרד ותבחן צעדים משפטיים נוספים. רשות המיסים לא השיבה לבקשה, ועל כן הוגשה עתירה כנגדה.
סטודנטים: איתן אבשלום ומאי כרכוכלי

<u>עתירה להפסקת השימוש בסוסים לפיזור הפגנות</u> – בעקבות פעילות הקליניקה אשתקד להפסקת השימוש בסוסים לפיזור הפגנות נוכח הפגיעה הקיצונית בהם ובמפגינים, בתחילת שנת הלימודים הגישה הקליניקה עתירה לבג"ץ בשם עמותת תנו לחיות נגד משטרת ישראל בנושא זה. בעקבות העתירה, שנתמכת בחוות דעת מומחים ועדויות מפגינים, תוקן הנוהל המשטרתי באופן שקיצר למחצית את משך ההעבדה הרציפה של הסוסים, תוך חובת מתן הפסקה, מזון ומים. עם זאת מדובר במענה חלקי בלבד לטענות ולסעדי העתירה, שנקבעה לדיון במרץ 2026. לאחרונה הוגשה עתירה נוספת בנושא בידי האגודה לזכויות האזרח, שביקשה לאחד את הדיון בעתירות.

בשל מיעוט הפעולות בתיק, שנבע מארכות רבות שביקשה המדינה, ותזמונן בתקופת הבחינות, לא הייתה מעורבות סטודנטים בתיק.

הקליניקה לתובענות ייצוגיות

מבוא

הקליניקה החלה את פעילותה באוקטובר 2011 במרכז הבינתחומי הרצליה, ומזה 13 שנים פועלת בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב. הקליניקה מנוהלת על ידי עו"ד נועה מלצר צ'רנובורודה. עקב יציאתו של ד"ר שי נ. לביא לחצי שבתון במהלך סמסטר א', פרופ' עמרי ידלין שימש כמנחה האקדמי במחצית הראשונה של השנה. בתחילת סמסטר ב' ד"ר שי נ. לביא שב להוראה, ובכלל זאת לתפקיד המנחה האקדמי של הקליניקה. במהלך השנה מר איתמר כהן שימש כרכז הקליניקה. בשנת תשפ"ה הקליניקה מנתה 13 סטודנטים וסטודנטיות, מתוכם סטודנט אחד אשר פרש במהלך סמסטר ב', עקב נסיבות אישיות.

הפעילות האקדמית בקליניקה

יום הכשרה: ביום 27.10.2024, במהלך השבוע האחרון לחופשת הקיץ, הקליניקה קיימה יום הכשרה מרוכז, במהלכו הועבר ארבעה שיעורים עיוניים בנושא מבוא לתובענות ייצוגיות; תנאים לאישור תובענה ייצוגית; ופשרה והסתלקות מתובענות ייצוגיות. הנוכחות ביום ההכשרה הינה חובה, ומטרתו להעניק לסטודנטים את התשתית העיונית הנדרשת לצורך תחילת הפעילות המעשית בראשית סמסטר א'. לקראת יום ההכשרה, הסטודנטים התבקשו להגיש עבודת הכנה, אשר כוללת עיון מודרך בחקיקה הרלוונטית והתנסות במאגרים המשפטיים, לקראת שיעור במחקר משפטי.

שיעורים עיוניים ומעשיים: במהלך השנה הסטודנטים עברו שיעורים עיוניים בנושאים מעשה בית דין, הסדרה עתידית, מעמד התובע הייצוגי ובא כוחו, תביעות ארגונים, תובענות נגזרות ועוד. כמו כן, מנהלת הקליניקה העבירה שיעורים מעשיים בנושא מבנה ההליך הייצוגי, יסודות המחקר המשפטי, ניתוח הסדרי פשרה, בניית נרטיב משפטי ושיעור על כתיבה משפטית.

הרצאות אורח: השנה הקליניקה אירחה שבע הרצאות אורח, במסגרתן עורכי דין מובילים בתחום הציגו בפני הסטודנטים זוויות שונות של ההליך הייצוגי בפרקטיקה. רשימת המרצים כללה את עו"ד אמיר ישראלי, בהרצאה על ייצוג תובעים ייצוגיות; עו"ד ברק טל, בהרצאה על ייצוג נתבעים; עו"ד עדן גוטליב, יועץ משפטי בגוגל ישראל, בהרצאה על התמודדות חברות בינלאומיות עם תובענות ייצוגיות בישראל; עו"ד עינת סולניק מלובי 99, על שימוש הארגון בהליך הייצוגי ככלי להנעת שינוי חברתי; עו"ד לירון חשין ברוש ועו"ד ליאור ששון ממחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים, בהרצאה על נקודת המבט של היועמ"ש. כמו כן, חברי הקליניקה השתתפו בדיון ושיח עם כב' השופטת הדס עובדיה בבית המשפט המחוזי, אשר שיקפה, אגב דיון, את נקודת מבטה על ההליך מכס השיפוט. הרצאה עם עו"ד וקד אלקבץ, על נקודת מבטה כמגשרת, בוטלה עקב המלחמה עם איראן.

פרזנטציות: במהלך סמסטר ב' הסטודנטים הציגו פרזנטציות על הפרויקטים שהם ליוו במסגרת הפעילות המעשית. כל צוות התבקש להתמקד בסוגיה או אתגר משפטי שהתמודד איתו במהלך השנה ולקיים דיון אינטראקטיבי בעניין, עם שאר חברי הקליניקה.

מטלות עיוניות אישית: לאורך השנה כל אחד/ת מהסטודנטים/יות הגיש שני **ניירות עמדה** בסוגיה משפטית לבחירתו/ה, בהתבסס על החלטה או פסק דין בהליכים ייצוגיים, אשר נבחרו מתוך טווח שליפה מוגדר מראש. ניירות העמדה אפשרו לסטודנטים לתרגל, בהנחיית הרכז, הגדרה ומיקוד של שאלה משפטית; עריכת מחקר וניתוח משפטי; חשיפה להלכות ומגמות חדשות בפסיקה; פיתוח חשיבה ביקורתית ושיפור מיומנויות כתיבה. המסמכים הסופיים מועלים לבלוג הקליניקה ונשלחים לפורום של חבריה.

כמו כן, בתום השנה הסטודנטים מתבקשים להגיש דוח מסכם, אשר יכלול תיאור תמציתי של עיקרי העבודה המעשית האישית, תוך התייחסות רפלקטיבית לכל אחת מההתנסויות.

<u>הפעילות המעשית בקליניקה</u>

הסטודנטים/יות בקליניקה חולקו לחמישה צוותים. כל צוות טיפל במספר פרויקטים מתוך הרשימה שלהלן. חלק מהפרויקטים נוגעים לייצוג וליווי הליכים בערכאות המשפטיות וחלקם מתמקדים בקידום הליכי חקיקה, מדיניות ומחקר, לטובת ייעול ופיתוח רוחבי של הליך התובענה הייצוגית. משימות הצוות הותאמו לצרכי הפרויקט הרלוונטי וכללו, בין היתר, עריכת מחקרים משפטיים, גיבוש חוות דעת, סיוע בהכנת כתבי בי דין ומסמכים משפטיים, גיבוש אסטרטגיה של התיק, היערכות לדיונים והשתתפות בפגישות עם ארגונים, מומחים וגורמי מקצוע רלוונטיים.

א. ייצוג בעלי דין בהליכי תובענה ייצוגית

א.1 ת"צ (מחוזי מרכז) 40693-11-16 אברוקין נ' חברת קדישא (גחש"א) פ"ת

בחודש נובמבר 2016 הקליניקה, בשיתוף משרד עוה"ד גיל רון, קינן ושות', הגישה לבית המשפט המחוזי מרכז בקשה לאישור תובענה ייצוגית, כנגד חברת קדישא (פתח-תקווה) ומנהליה, בגין קבורת יוצאי מדינות חבר העמים לשעבר בחלקות נפרדות מיתר הנפטרים, בשני בתי עלמין בפתח תקווה. בחודש יוני 2021 הבקשה אושרה. לאחר הליך גישור שלא נשא פרי, בשנת 2024 התקיימו דיוני הוכחות וסיכומים וביום 20.8.2024 ניתן פסק דין, במסגרתו כב' המשנה לנשיאה השופטת חנה קיציס, קיבלה את התביעה וקבעה כי על הנתבעות לפצות את חברי הקבוצה בסך כולל של כ- 4.2 מיליון ₪. כן נפסק שכר טרחת עורכי דין בסך 912,870 ₪ בצירוף מע"מ, אשר ישולם בשתי פעימות – מחצית תוך 30 יום ממועד פסק הדין והיתרה לאחר השלמת התשלום, על פי פסק דין.

פסק הדין כולל קביעות משמעותיות לעניין הפליה בקבורה והכיר בפגיעה הקשה הגלומה בקבורת יוצאי ברית המועצות בחלקות נפרדות. מדובר בפסק דין ראשון ותקדימי בהליך ייצוגי אשר מכיר בהפרדה בין קבוצות כהפליה ופוסק פיצוי בגינה. סכום הפיצוי, 1,200 שח לחבר קבוצה, חוצה את תקרת הזכוכית המקובלת בפיצוי בגין נזק לא ממוני בהליך ייצוגי כאשר החובה לשלם לחבר קבוצה באופן אישי, תקדימית אף היא. חומרת הפגיעה קיבלה גם ביטוי בהטלת אחריות אישית על מנהלי בית העלמין.

לנוכח חשיבות הציבורית של פסק הדין, התיק קיבל סיקור נרחב בתקשורת וכתבות בעניין התפרסמו בעיתונים מובילים בתחומם, לרבות כלכליסט ו-The Marker. חוות הדעת והסקר נתמכות במימון הקרן למימון תובענות ייצוגיות, עד לסך של 60,000 ש"ח.

חרף ההישגים המרשימים הוחלט להגיש ערעור לבית המשפט העליון, על גובה הפיצוי האישי וכשלים נוספים שנפלו בפסק הדין. במקביל הוגש ערעור שכנגד מטעם הנתבעות, כנגד קבלת התובענה. הדיון בערעורים נקבע ליום 16.2.2026.

הסטודנטים אשר עבדו על התיק ביצעו מחקרים משפטיים לצורך הכנת הערעור, בין היתר בעניין חיוב תובע ייצוגי שזכה בהוצאות וכן התניית פיצוי אישי בדרישות אקטיביות. כמו כן, הסטודנטים ביצעו מגוון בדיקות משפטיות ביחס לערעור שכנגד, ובכלל זאת בדקו ואבחנו פסיקה שאוזכרה בערעור שכנגד. בנוסף, הסטודנטים כתבו פרק בתשובה לערעור שכנגד.

סטודנטים: דניאל בן שושן, עומר ברמן וטום גרישין (בסימסטר א').

א.2 ת"צ 5120-02-23 קו לעובד (ע"ר) נ' יילמזלר אינטרנשיונל, חברה לבניה ותיירות טקסטיל בע"מ

בחודש פברואר 2023 הקליניקה, בשיתוף משרד עוה"ד גיל רון, קינן ושות', הגישו בשם עמותת "קו לעובד", לבית הדין האזורי לעבודה חיפה בקשה לאישור תובענה ייצוגית נגד חברת בניה טורקית, בגין טענות להפרות חמורות ומתמשכות של זכויות עובדים הכוללות, בין היתר, טענות לפגיעה בחירות העובדים לעזוב את מקום עבודתם באמצעות החתמה על שטרי חוב; תשלום בחסר בגין שעות נוספות; העסקה במשמרות לילה ברצף; עריכת תשלומי שכר פגומים; ואי העברת תשלום חלף הפרשות פנסיה ופיצויי פיטורין.

במהלך שנת 2024 התקיימו דיוני הוכחות והוגשו סיכומים בתיק. בתום ההליך הצדדים, בהצעת בית הדין, הגיעו להסכמה בדבר הסתלקות מהטענות בעניין החתמה על שטרי חוב ואי העברת תשלום חלף הפרשות פנסיה ופיצויי פיטורין, כנגד פרסום התחייבות יילמזלר שלא לאכוף שטרי חוב. ביום 20.3.2025 ניתנה החלטה במסגרתה אושרה הגשת תובענה בגין יתר העילות. כן נקבע שכר טרחת עורכי דין בסך 30,000 ₪. המשיבות הגישו בקשת רשות ערעור על ההחלטה בדבר אישור הבקשה. בחודש יוני, המבקשים הגישו תשובה לבקשת רשות הערעור. הדיון בבר"ע צפוי להתקיים ביום 21.10.2025.

הסטודנטים.יות אשר עבדו על התיק ביצעו ערכו מחקרים משפטיים לצורך גיבוש התשובה לבר"ע ובכלל זאת, בדקו עילות התערבות בהחלטות אישור של ערכאה דיונית ואבחון פסיקה מאוזכרת.

סטודנטים/יות: מרים גוטפריד, אוראל גבס וגל גבור.

א.3 ת"צ (מחוזי י-ם) 37161-05-18 רבאח נ' ההסתדרות המדיצינית הדסה ואח'

בחודש מאי 2018 הקליניקה בשיתוף משרד עוה"ד גיל רון, קינן ושות', הגישו בקשה לאישור תובענה לבית המשפט המחוזי בירושלים כנגד ארבעה בתי חולים, בעילה של הפליה בגין שיבוץ יולדות ערביות בחדרי אשפוז נפרדים. לאחר הליך גישור שלא נשא פרי, בחודשים יוני-יולי 2022 התקיימו דיוני הוכחות וסיכומים. ביום 19.1.2025 ניתן פסק דין בדבר דחיית בקשת האישור, במסגרתו נקבע כי מותר להיעתר לבקשות על בסיס לאום, שפה ותרבות, כל עוד אין מדובר בבקשות שאותן הוא כינה "בקשות גזעניות" או בקשות עם "ניחוח גזעני". ביום 19.3.2025 הוגש ערעור על דחיית הבקשה. לעמדת המבקשות. הפרדה, מעצם טיבה, היא בלתי-שווה – "inherently unequal" – ומהווה הפליה. במדינת ישראל אין מקום להתיר הפליה על בסיס לאום, שפה או תרבות. בקשה כזו פסולה. אין להפעיל שום מבחן בדבר אופי הבקשה או הניחוח שלה. כן נטען, כי בניגוד לקביעות בית המשפט הראיות מצביעות על התקיימות פרקטיקה של הפרדה יזומה ולמצער מצדיקות את העברת נטל ההוכחה אל כתפי הדסה וכללית. הדיון בערעור נקבע ליום 25.3.2026.

א.4 ת"צ 46563-09-2024 קוזנצוב ואח' נ' שירותי בריאות כללית ואח'

בחודש ספטמבר 2024 הקליניקה לזכויות עובדים הובילה, בשיתוף הקליניקה לתובענות ייצוגיות, עמותת "למען", עו"ד מורן סבוראי ועו"ד שירה עציוני פנחס, הגישה לבית הדין לדיני עבודה בבאר שבע בקשה לאישור תובענה ייצוגית כנגד קופת חולים כללית, "סל שירותי סיעוד" ו-"אור ועזר שירותי סיעוד ורווחה". עניינו של ההליך בהעסקת עובדים, בתפקיד נוטלי דם, בסניפים של כללית במיקור חוץ, באמצעות חברות שירות. לטענה המבקשות מדובר במודל העסקה פיקטיבי, ויש לראות בכללית כמעסיק הישיר שלהם החל מהיום הראשון. לחילופין, יש לראות בחברות השירות קבלניות כוח אדם ובהתאם לדין הרלוונטי לקבוע כי עובדים אשר עבדו למעלה מ-9 חודשים, צריכים להיקלט כעובדים מן המניין אצל כללית. בגין עילות אלו ועילות נוספות בית המשפט מתבקש לתת סעד הצהרתי ולהורות על פיצוי רטרואקטיבי אשר ישקף את הפערים בין קליטת העובדים במודל של העסקה משולשת לבין התנאים היו זכאים לו הועסקו בהעסקה ישירה.

המשיבות הגישו את תשובותיהן וביום 10.7.2025 הוגשה תגובה לתשובות. בין לבין, המשיבה 2 הזמינה את המבקשות לשימועים באופן שעולה לכדי התנכלות.

התיק נקבע לדיון קדם משפט ביום 3.11.2025.

הסטודנטים.יות סייעו בהכנת התשובה לתגובות, ובכלל זאת ערכו מחקרים משפטיים; סייעו בעריכת הטיוטות; היו שותפים לשיחות עורכי הדין בעניין גיבוש אסטרטגיה ביחס להתנהלות המשיבה 2.

סטודנטיות: עדן גלזר ומרים סיאגה

א.5 בחינת ייתכנות לייצוגית חדשה בעניין הפליה במחירי חוגים

הקליניקה לתובענות ייצוגיות בשיתוף משרד גיל רון נערכת להגשת בקשה לאישור תובענה ייצוגית בגין הפליה המחיר חוגים עירוניים וקביעת מחיר מוזל לחוגים בהפרדה מגדרית או במוסדות תורניים.

הסטודנטים.יות ערכו מיפוי של יסודי של תמחור חוגים בשלוש ערים, אספו תשתית עובדתית רלוונטית, ערכו מחקרים משפטיים בעניין חובת הרשות המנהלית לחלק הטבות בשיוויון וסייעו בניסוח מכתבי פניה מוקדמת. על יסוד תשתית זו, בימים אלו אנו נערכים להגשת בקשת אישור בעניין.

סטודנטיות.ים: מתן רביב, יעל בן דור וגל גבור

א.6 בחינת ייתכנות לייצוגית חדשה בעניין נגישות לקברים בבתי עלמין

הקליניקה לתובענות ייצוגיות בשיתוף משרד גיל רון בחנה ייתכנות להגשת תובענה ייצוגית כנגד חברה קדישא, בגין הפרת התקן בקבורה, תוך הגבלת הנגישות של אוכלוסייה בעלת מוגבלות לקברים.

הסטודנטים.יות ערכו מיפוי יסודי של החקיקה הרלוונטית לעניין נגישות ומעברים בבתי עלמין. בימים אלו נבדקת השאלה האם בית העלמין הרלוונטי מוחרג מהוראות הדין. על יסוד בדיקה זו יוחלט האם תוגש בקשת אישור כנגדו.

סטודנטיות.ים: מתן רביב וגל גבור

א.7 בחינת ייתכנות לייצוגית חדשה בעניין ייעוד כספי עמותות

הקליניקה לתובענות ייצוגיות בשיתוף משרד בחנה ייתכנות להגשת תובענה ייצוגית כנגד עמותות אשר ניצלו את המלחמה לטובת גיוס כספים משמעותיים לשיקום חיילים וייעודו חלק ניכר מהכספים למטרות אחרות. בדיקה זו העלתה קושי מהותי בהגדרת הקבוצה ובאיסוף ראיות קונקרטיות, בין היתר מהטעם שהעוול הלכאורי נגרם, ככל הנראה, בעיקר בשנת 2024 ושטרם התפרסמו דוחות בעניין.

הסטודנטים.יות ערכו מחקר משפטי ועובדתי בעניין, לרבות תיעוד שיחות עם חיילים וגורמים מעורבים נוספים והשתתפות בדיונים אסטרטגים על ניהול ההליך. בשלב זה הוחלט לא להתקדם בפרויקט – ולו בשל החשש לצנן גיוס כספים לטובת מטרות אלו בעת מלחמה.

סטודנטיות.ים: מתן רביב וגל גבור

ב. הגשת התנגדויות להסדרי פשרה

בהעדר הליך אדוורסרי בשלב אישור הסדר פשרה בהליך הייצוגי, הקליניקה רואה חשיבות רבה במעקב שוטף אחר הסדרי פשרה (אשר נערך על ידי רכז הקליניקה וכן על ידי אחד מצוותי הסטודנטים) והגשת התנגדויות מכוח סעיף 18(ד) לחוק, בנסיבות בהן הסדר פשרה אינו ראוי, הוגן וסביר עבור חברי הקבוצה

מיוצגת. לאורך השנים הקליניקה הגישה עשרות התנגדויות להסדרי פשרה, אשר ברובן המכריע השפיעו באופן משמעותי על ההסדר והביאו לתיקונו או ביטולו.

ב.1 ת"צ (אזורי ת"א) 48474-01-20 דנישבסקי נ' מ. יוחננוף ובניו (1998) בע"מ

עניינו של ההליך בבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהוגשה בשם עובדי המשיבה בגין שתי עילות - האחת, פגיעה בזכאות עובדים בעלי הסדר ביטוחי קיים במועד העסקתם, לקבלת תשלומים לפנסיה החל ממועד התחלת העבודה או באופן רטרואקטיבי, לאחר שלושה חודשי העסקה; השנייה, פגיעה בזכאות עובדי המשיבה לתשלום בגין ימי חג אשר אירעו במהלך שלושת חודשי העסקה הראשונים לעבודתם. בטרם השיבה המשיבה לבקשת האישור, הצדדים הגישו בקשה לאישור הסדר פשרה. בחודש יוני 2022 הגישה הקליניקה, בשם עמותת קו לעובד, התנגדות להסדר הפשרה. בעקבות התנגדות הקליניקה הוגשה התנגדות ברוח דומה, מטעם היועמ"ש ובהמשך לכך הצדדים חזרו להליך גישור והגישו הסדר פשרה מתוקן בחודש יולי 2023. הקליניקה הגישה התנגדות נוספת להסדר המתוקן, בין היתר בשל העדר נתונים ומידע לבחינת ההסכמה על הסתלקות מעילת הפנסיה וסבירות הסכום המוסכם ביחס לתשלום בגין דמי חגים. כן נטען כי אין הצדקה לקבוע סכום על דרך האומדנא וכי יש לקבוע מנגנון שיורי לפי יתרת הכספים תועבר לקרן לחלוקת כספים שנפסקו כסעד לפי סעיף 27(א) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006 (ולא לקרן פנימית של המשיבה). כמו כן, התנגדה הקליניקה לכך ששכר טרחת עו"ד המבקש אינו מותנה במימוש ההסכם בפועל, ועמדה על כך כי בכך לא יווצר תמריץ ביחס לאיתור חברי הקבוצה ומימוש ההסדר.

בעקבות הגשת התנגדות הקליניקה הוגשה התנגדות דומה על ידי היועצת המשפטית לממשלה, שחזרה על עיקרי הטענות שהועלו בהתנגדות הקליניקה.

ביום 7.3.2024 ניתנה החלטת בית הדין האזורי לעבודה בבת ים (כב' השופטת אופירה דגן טוכמכר) אשר קיבלה חלק ניכר מהתנגדות הקליניקה. לצדדים ניתנה האפשרות לתקן את הסכם הפשרה בהתאם להסתייגויות והם נתבקשו להשלים מסמכים, על מנת שניתן יהיה לאמור את סבירות ההסדר. בחודש מאי 2024, לאחר המצאת המסמכים, התקיים דיון במסגרתו הקליניקה עמדה על כך שהסדר נעדר תשתית לבחינת סבירותו. בית המשפט הורה למשיבה להמציא נתונים ופרטים נוספים ובחודש ספטמבר 2024 "קו לעובד" הגישה התייחסות לנתונים, תוך הבהרה כי אלו אינם מבססים תשתית כנדרש. בהחלטה מיום 25.5.2025 בית הדין קיבל את עמדת קו לעובד ודחה את הבקשה לאישור הפשרה. ההחלטה כללה אמירות חריגות בבית הדין לדיני עבודה, לפיהן גיבוש הסדר באמצעות מגשר אינה פותרת את בית הדין מבחינה עצמאית וכי לא ניתן לבחון את סבירות הפיצוי, ללא העמדת תשתית עובדתית מלאה ומבוססת ביחס לתחשיב.

ב.2 ת"צ (אזורי ת"א) 722-12-16 Grosu Nadejda נ' מנפאואר קר בע"מ; ת"צ (אזורי ת"א) 37270-04-16 נליה קוטניאקובה נ' דנאל אדיר יהושע בע"מ

מדובר בשתי בקשות לאישור תובענה ייצוגית שהוגשו בטענה לתשלום פדיון חופשה לעובדות סיעוד, מהגרות עבודה, במהלך תקופת העבודה מבלי שהוצאו לחופשה בפועל; ובטענה להפקדת כספים בחסר להסדר הפנסיוני. לאחר שתביעות אלה אושרו כייצוגיות, חברות הסיעוד הגישו בקשות רשות ערעור על החלטות האישור. בהמלצת בית הדין הארצי, הצדדים הגיעו להסדר פשרה שלכאורה קובע הסדרה עתידית, אך ללא כל פיצוי לחברות הקבוצה. הקליניקה הגישה בשם עמותת קו לעובד, התנגדויות להסדרי הפשרה. בעקבות ההתנגדויות ולאחר קיום הדיון בעניינן, ניתנה החלטה הדוחה את הסדרי הפשרה. חברות הסיעוד הגישו בקשות רשות לערער על החלטת בית הדין לדחות את הסדרי הפשרה (**בר"ע 2257-11-21, בר"ע 21168-11-21**), הקליניקה הגישה תגובה ובחודש דצמבר 2021 התקיים דיון, במסגרתו הוחלט בהסכמה, כי בקשות רשות הערעור על ההחלטה הדוחה את הסדר הפשרה ימחקו, וכי הערעורים שהוגשו על החלטות האישור

יוגשו מחדש. בהתאם, בחודשים פברואר ומרץ 2022 הגישו חברות הסיעוד בקשות רשות ערעור (מחודשות) על החלטות האישור (**עת"צ 22-03-22439, בר"ע 64693-02-22**) ונקבע כי אלה ישמעו עם ערעור נוסף באותו עניין, שהוגש נגד חברת הסיעוד מתן חן (**ע"ע 52398-03-18**). לאחר הגשת סיכומים מטעם הצדדים וכן עמדה מטעם העמותה (באמצעות הקליניקה), התקיים דיון בבית הדין הארצי אשר בסופו הצדדים, בהמלצת בית הדין, הודיעו על כוונתם לשוב להליך גישור. הצדדים הגישו הסדר פשרה מתוקן וביום 14.1.2025 הקליניקה הגישה התנגדות להסדר, בין היתר נוכח פערים בין השווי הנחזה של ההסדר לשוויו בפועל וקביעת שכר טרחה בשיעור גבוה מהמקובל. ביום 15.5.2025 התקיים דיון בהתנגדות וביום 5.6.2025 הקליניקה הגישה עיקרי טיעון ביחס להתנגדות. ההליך עודנו ממתין להחלטה.

הסטודנטים.יות ערכו מחקרים משפטיים וסייעו בגיבוש ההתנגדות ועיקרי ההתנגדות. כמו כן, הסטודנטים סייעו בהיערכות לדיון והצטרפו אליו.

סטודנטיות.ים: מרים גוטפריד, יעל בן דורף אוראל גבס וגל גבור

ג. הצטרפות להליכים כידיד בית משפט

ת"צ 50698-07-23 יובל לב נ' ערוץ יהודי ישראלי בע"מ

עניין ההליך בטענות המבקשת בדבר פרסום סמוי, בניגוד לכללי הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו (תוכן פרסומי בטלוויזיה), תשפ"ב – 2021 ולהוראות חוק הגנת הצרכן, התשמ"א- 1981. בירור הטענות נדרש, בין היתר, להכרעה האם המשדרים הרלוונטיים הינם תכניות אשר לא ניתן לשלב בגדרן תוכן פרסומי, לפי כלל 4(א) לכללי הרשות השניה; והבהרה בדבר האופן בו יערך סיווג המשדר. מדובר בפעם הראשונה בה טריבונל שיפוטי נדרש בהליך אזרחי לפרשנות הכללים ואופן יישומם. ההכרעה שתתקבל בעניין צפויה להשפיע באופן ישיר על כלל גופי התקשורת המפוקחים. כמו כן, ההליך מעורר דיון בסוגיה עקרונית-דיונית באשר ליחס שבין רגולציה לבין תובענות ייצוגיות ומעלה שאלה האם ובאיזה אופן העובדה שהמשיבה נתונה לפיקוח הרשות השנייה, משליכה על ניהול הליך ייצוגי כנגדה בגין הפרת הכללים. מדובר בסוגיות החורגות מדל"ת אמותיהם של הצדדים, והינן בעלות נפקות אפשרית על היחס בין כלל הציבור הישראלי לבין כלי התקשורת. אשר על כן, עמותת הצלחה הגישה, באמצעות הקליניקה, בקשה להצטרף להליך הייצוגי מכוח סעיף 15 לחוק תובענות ייצוגיות ולחילופין, כ"ידיד בית משפט".
לאחר הגשת תשובת הצדדים לבקשת ההצטרפות, ולאחר הגשת תגובה לתשובה מטעם הקליניקה, ביום 10.7.2025 ניתנה החלטה הדוחה את בקשת ההצטרפות, בטענה כי להצלחה, אשר פועלת למען מגוון רחב של מטרות, אין התמחות ייחודית בתחום הקונקרטי העומד לדיון וכי אין מדובר בגוף הפועל לטובת פלח בעל עניין ייחודי בהליך.

הסטודנטים ערכו מחקר משפטי – הן לעניין המסגרת הדיוניות לצירוף ארגון והן בנוגע לדין המהותי ובחינת תשתית עובדתית רלוונטית. כמו כן, הסטודנטים סייעו בעריכה וניסוח של בקשת ההצטרפות.

סטודנטים: עומר ברמן, דניאל בן שושן וטום גרישפין.

ד. מעקב אחר מימוש הסדרי פשרה

ד.1 ת"צ (אזורי חי') 42864-07-10 יורשי המנוחה גאולה בויטלר ז"ל נ' שירותי בריאות כללית

הקליניקה ייצגה את המועצה לצרכנות בהתנגדות להסדר פשרה, בתובענה ייצוגית הנוגעת לזכויות ניצולי השואה לפטור מתשלום דמי השתתפות עצמית בגין טיפולים ותרופות אשר נוגעים "למחלות המוכרות". לאחר שהתקבלו חלק ניכר מטענות הקליניקה הוגש ואושר הסדר פשרה מתוקן. מדיווחי הממונה על מימוש ההסדר עלה כי מעל ל- 17,000,000 ש"ח הושבו לחברי קבוצה המבוטחים אצל המשיבה באופן פרטני; וכי לא

נבדקה הזכאות לפיצוי של חברי קבוצה שאינם בין החיים. המבקש הגיש בקשה לבדוק את זכאות חברי קבוצה אלו להחזר, ולאחר שזו נדחתה על ידי בית הדין האזורי, הוגשו בקשת רשות הערעור לבית הדין הארצי וכן עמדה מטעם המועצה (באמצעות הקליניקה), התומכת בקבלתה. בית הדין קיבל את עמדת הקליניקה ובאוגוסט 2020 קיבל את הערעור והורה על החזרת התיק לדיון בבית הדין האזורי, לצורך בחינת הסדר פשרה משלים. הקליניקה, בשם המועצה, הגישה טיעון מפורט ביחס לבדיקת זכאותם של חברי הקבוצה שטרם פוצו והחשיבות במיצוי המאמצים לאיתורם. מנגד, הצדדים הגישו בקשה לאישור הסדר פשרה, לפיו יתרת הכספים תוענק לניצולי השואה מבוטחי כללית באמצעות פטור מהשתתפות עצמית בטיפולי שיניים, עד לשווי של 15 מיליון ש״ח. הקליניקה הגישה התנגדות להסדר ולאחר השלמת נתונים מטעם המשיבה ושלושה דיונים שהתקיימו בעניין, בחודש מרץ 2021 אושר הסדר הפשרה המשלים, לרבות הנחיות להגשת דוחות מימוש מדי חצי שנה. הדוחות הצביעו באופן עקבי על שיעורי מימוש נמוכים מאד. הקליניקה הגישה בשם המועצה תגובות ובקשה למתן הוראות ביחס לאותם דוחות, הקוראת לבית המשפט לסגת מהמתווה ההסדר לטובת מנגנונים אחרים, אשר יבטיחו את ביצוע התשלום במועדים שנקצבו לכך בפסק הדין. במקביל המשיבה הרחיבה את ההטבות המוצעות על ידה, אולם לעמדת הקליניקה מדובר בפתרון חלקי ובלתי מספק. בחודש פברואר 2024 הוגש דוח המימוש החמישי, אשר הצביע לכאורה על עלייה באחוזי המימוש, אך זו עדיין רחוקה משמעותית מסכום המימוש אליו נדרשה כללית להגיע עד לחודש אפריל 2024, המועד אשר נקבע בפסק הדין המשלים למימוש מלא של הסדר הפשרה. הקליניקה עמדה על כך שדוחות המימוש האחרונים של כללית לא נתמכו בנתונים עובדתיים ובאישורים הנדרשים על מנת לאמת את הנתונים הנטענים על ידה. כמו כן, טענה הקליניקה כי לאור העובדה כי אחוזי המימוש עדיין רחוקים מלהיות מספקים, ולאור חלוף הזמן ותוחלת החיים הקצרה ממילא את הקבוצה – יש להורות על העברת כספי המימוש הנותרים לקרן לחלוקת כספים.

בית המשפט הביעה נכונות לשקול את הצעת הקליניקה, ככל שהדבר יידרש, לאור הממצאים של דוח המימוש השישי, לכשיוגש. בחודש יולי 2024 הוגש דו״ח מימוש ובהמשך לכך הוגשה הודעה מטעם כללית. המועצה, באמצעות הקליניקה, הגישה תגובה לדו״ח בספטמבר 2024. היועמ״ש הגיש את תגובתו לעמדת המועצה ובהמשך המשיבה והמועצה הגיבו לתגובת היועמ״ש. כללית השיבה להתייחסות המועצה וכעת התיק עומד לפני החלטה – האם הסדר הגיע לכדי מימוש או שמא נדרשת בדיקה נוספת.

ד.2 ת״צ (מחוזי ת״א) 6658-12-15 פולר נ׳ ש.שלמה החזקות בע״מ

בקשה לאישור תובענה ייצוגיות שהוגשה בגין חיוב ביתר של לקוחות שירותי הליסינג התפעולי בגין פוליסה לביטוח רכב חובה. בחודש מאי 2018 הגישה הקליניקה, בשם המועצה הישראלית לצרכנות, התנגדות להסדר הפשרה. בעקבות ההתנגדות ולאור המלצות חוות דעת הבודקת שמונתה, הסדר הפשרה תוקן, תוך שיפור מנגנוני הפיקוח על מימוש ההסדר. בחודש מאי 2021 ניתן פסק דין המאשר את ההסדר המתוקן ומורה על הוצאות בגובה 75,000 ש״ח לטובת המועצה נוכח תרומתה. לאורך השנים הקליניקה עוקבת אחר דוחות המימוש. בחודש יולי 2023 פורסם דוח מימוש רביעי אשר הצביע על ירידה ניכרת באחוזי המימוש. מגמה זו משכה גם בדיווחים העוקבים.

הקליניקה הגישה בשם המועצה הישראלית לצרכנות את ניירות עמדה ביחס לדוחות ולהודעות שהוגשו בעניין, ועמדה על כך שהירידה הניכרת באחוזי המימוש (אשר עמדו בשנים הראשונות להסדר על מעל ל-50% מימוש) מצביעות על מיצוי פוטנציאל המימוש של ההסדר; על אי התאמה בין ההטבה לצרכים של חברי הקבוצה; ועל גרירת רגליים מצד המשיבה. כמו כן, הקליניקה התנגדה להצעת הבודקת לאפשר מימוש חוזר לחברי קבוצה שכבר מימשו את זכותם, וגרסה כי יש למצות את המאמץ למימוש ההטבות על ידי חברי קבוצה שטרם מימוש את זכאותם.

ביום 12.12.2024 התקיים דיון בתיק. בית המשפט אישר מימוש חוזר עד 120% וקבע ששאלת ההעברה לקרן תיבחן בתום התקופה, ככל שיישארו יתרות. הבודקת נתבקשה להגיש דוח משלים עד ליום 15.11.2025.

הסטודנטים סייעו בהיערכות לדיון (והשתתפו בו) ובכלל זאת, ביצעו ניתוח אנליטי של נתוני המימוש וערכו מחקרים משפטיים, בין היתר לגבי סמכות בית המשפט להקצות את הכספים לקרן לחלוקת כספים, בנסיבות בהן הוסכם על הסדר "קופונים".

סטודנטים/יות: עדי מנור ודניאל מלכה

פרויקטים של מדיניות וחקיקה בטיפול הקליניקה

א. רפורמה לתיקון חוק תובענות ייצוגיות

בחודש מרץ 2023 התפרסם דוח העוסק בגיבוש המלצות לתיקוני חקיקה בחוק, במגוון רחב של נושאים לרבות לעניין חובת פניה מוקדמת, הוספת עילת פרטיות, שכר טרחה וגמול, חובות מגשר בהליכים ייצוגיים ועוד. בחודש אוקטובר 2023 הקליניקה הגישה נייר עמדה מפורט בעניין וכן קיימה שיחות עם צוות ייעוץ וחקיקה. חלק מהמלצות הקליניקה אומצו בתזכיר הצעת חוק שמשרד המשפטים פרסם בחודש אפריל 2024. בחודש יולי 2024 הקליניקה הגישה התייחסות לתזכיר וסמוך לאחר מכן התפרסמה הצעת חוק לתיקון חוק תובענות ייצוגיות (תיקון 16), אשר אימצה חלק מהמלצות הקליניקה. במהלך שנת 2025 התקיימו שבעה דיונים בועדת חוק חוקה ומשפט בהצעת החוק. הקליניקה, בליווי הסטודנטים התייצבה לכל הדיונים בכנסת ונטלה חלק פעיל בשיח – מסביב לשולחן, וכן בשיחות "מסדרון" ופגישות מול גורמי מפתח. לקראת חלק מהדיונים הוגשו ניירות עמדה ונערכו פגישות הכנה. כמו כן, מנהלת הקליניקה, עו"ד נועה מלצר צ'רנובורודה , השתתפה בשני פודקאסטים בנושא התיקון ובפאנל בכנס שלשכת עורכי הדין – מחוז מרכז קיימה בעניין.

הסטודנטים סייעו בהיערכות לדיונים ובכלל זאת ערכו מחקרים משפטיים וכתבו ניירות עמדה.

סטודנטים/ות: רן שגיב, רונה נחם ותאופיק שחאדה.

ב. הקרן לניהול ולחלוקת כספים שנפסקו כסעד בתובענה ייצוגית

הקליניקה מנהלת פיקוח ומעקב אחר פעילות "הקרן לניהול ולחלוקת כספים שנפסקו כסעד בתובענה ייצוגית", ובכלל זאת בוחנת האם כספי הקרן מנוהלים כראוי ומיועדים למטרה קרובה לעילת התובענה. לצורך כך הקליניקה הגישה בשם עמותת הצלחה לקידום חברה הוגנת, בקשות לפי חוק חופש מידע ובמהלך השנה האחרונה הגישה גם הערות לתיקון נוהל הועדה. בעקבות פניותיה, בחודש נובמבר 2022 יו"ר הוועדה הזמין את הקליניקה לפגישה בהשתתפות חלק מחברי הקרן. לקראת הפגישה הסטודנטים/ות ערכו מחקר אמפירי על ייעוד כספי הקרן למטרות קרובות לעילת התובענה וריכזו נקודות לדיון. במסגרת הפגישה הוצגו בפני הקליניקה הליכי העבודה של הקרן, נתונים כספיים ויעדים לשיפור התנהלותה. הקליניקה והקרן הסכימו על המשך שיתוף פעולה עתידי ובהמשך לכך, הקליניקה העלתה על הכתב עקרונות שקיפות אשר ראוי ומצופה לנהל אורם את הדוחות השנתיים. הקליניקה ממשיכה לעקוב אחר פעילות הקרן, ובחודש אפריל 2023 הוציאה לקרן מכתב הנוגע לדו"ח פעילותה לשנת 2022. הסטודנטים בחנו את דוחות 2023 - 2024 וערכו טיוטה לבקשת מידע בעניין לקרן. המכתב צפוי להישלח בהקדם.

סטודנטים/ות: רן שגיב, רונה נחם ותאופיק שחאדה.

ג. פנקס התובענות הייצוגיות

חוק תובענות ייצוגיות קובע הוראות לעניין ניהול פנקס תובענות ייצוגיות ובכלל זאת, מגדיר רשימת מסמכים אותם יש להעמיד לעיון הציבור בפנקס. מבדיקת הסטודנטים עולה כי בפועל הפנקס אינו מנוהל כראוי וכי המידע הנדרש אינו מונגש לציבור, כמתחייב על פי דין. כמו כן, הובא לידיעת הקליניקה כי הליכים המנוהלים על ידי "חסויים" אינם מופיעים בפנקס וכי הדבר פוגע במבקשים ייצוגים ובאי כוחם, אשר לאחר השקעה בהכנת בקשה לאישור תובענה ייצוגית מתבשרים כי קיימת בקשה חסויה, תלויה ועומדת, באותו העניין. הקליניקה ניהלה חילופי תכתובות בעניין מול הנהלת בית המשפט, שהצהירה על כוונתה להוביל פרויקט לעדכון הפנקס וכי הצפי להשלמתו הוא בחודש ינואר 2022. מבדיקה נוספת של הקליניקה עלה כי חרף הצהרות הנהלת בתי המשפט, הפנקס עדיין לא כולל את כל המסמכים החייבים בפרסום בהתאם להוראות הדין. בחודש מאי 2025 הקליניקה, בשיתוף משרד גיל רון ועמותת הצלחה, שלחה להנהלת בתי המשפט מכתב נוסף לבירור סטאטוס הטיפול בהליכים החסויים. במענה לכך, הנהלת בית המשפט השיבה כי בעקבות פניות הקליניקה היא פועלת לתיקון חקיקה בעניין ועד להסדרה בחוק, היא החלה ליישם פתרון ביניים של פרסום בקשות אישור חדשות בעותקים "מותממים". בימים אלו אנו מגבשים טיוטה למכתב תשובה לקבלת הבהרות נוספות ומתן מענה גם להליכים פתוחים.

ד. הקליניקה ברשתות חברתיות

הקליניקה מפעילה עמוד פייסבוק, עמוד לינקדין ובלוג שעוסק בסוגיות עדכניות בתחום התובענות הייצוגיות. מטרת הבלוג, לעורר דיון אקדמי על סוגיות חדשות בתחום התובענות הייצוגיות והנגזרות בארץ ובעולם, בקרב הקהילה הרחבה של האקדמאי/ות, עורכים/ות הדין והשופטים/ות העוסקים/ות בתחום. קישור לבלוג.

קליניקת הכנסת

מבוא

פעילות הקליניקה בפקולטה החלה בשנת הלימודים תשפ״א, בהנחייתו של חבר הכנסת לשעבר ד״ר דב חנין. שנת תשפ״ה היא השנה החמישית לפעולתה של הקליניקה, וסיימו את השנה (ראו להלן) בה 19 סטודנטיות וסטודנטים מהשנים ב׳-ג׳ ללימודים בפקולטה. בתחילת השנה עוה״ד ברק קיבוביץ היה עוזר ההוראה בקליניקה ובסוף השנה עוה״ד מאיה גונן.

הביקוש לקליניקה היה גדול מאד. מהלך הבחירה של הסטודנטים היה, לפיכך, מאתגר וכלל ראיונות אישיים עם המועמדים/ות שעברו את המיון הראשוני. בבחירת הסטודנטים הושם דגש על יצירת קבוצה מגוונת של סטודנטים.

גם השנה מציאות המלחמה הפכה את הקליניקה למאתגרת. במהלך השנה, נמצאו חלק מהסטודנטים במילואים לתקופות ממושכות והתחשבנו בהם ככל שיכולנו. אחד הסטודנטים בקליניקה עבר מהשנה שעברה לאחר שבמהלכה הוא נמצא במילואים לאורך רוב השנה. סטודנט נוסף החליט לפרוש הקליניקה לקראת סוף השנה לאחר שראה שאיננו מסוגל לעמוד במשימות בה.

גם השנה שיתפנו פעולה עם מרכז ההשמה וההתמחויות של אוניברסיטת תל-אביב (בדקאנט הסטודנטים), מול הגב׳ רעות כץ, רכזת מתמחות ומתמחים באוניברסיטה. במסגרת העבודה מול מרכז ההתמחויות, נדרשו הסטודנטיות והסטודנטים שהשתתפו בקליניקה לדווח את שעות ההתמחות המעשית שלהם בכנסת אל תוך מערכת ״אלומה״ של האוניברסיטה ולדאוג לאשרן מול הגורם הרלוונטי בלשכה הפרלמנטרית שבה התמחו, וזאת על מנת לפקח על שעות ההתמחות בפועל של הסטודנטיות והסטודנטים, בזמן אמת.

לימודי הקליניקה מתחלקים לשני ערוצים: בערוץ העיוני מתקיים שיעור שבועי העוסק בניתוח של מהלכי הפעולה בכנסת. בערוץ המעשי הסטודנטים משובצים להתמחויות מעשיות בשלכות של חברי וחברות כנסת שונים.

ב. הפעילות העיונית

השיעורים העיוניים הוקדשו בעיקרם לניתוח של מגוון גדול של תהליכי עבודה בכנסת. עסקנו בכלים הפרלמנטריים השונים העומדים לרשות חבר/ת הכנסת, ניתחנו את עבודת וועדות הכנסת לסוגיהן השונים (ועדות סטטוטוריות, ועדות משותפות, ועדות משנה, ועדות חקירה פרלמנטריות), וניתחנו מהלכי חקיקה שונים – הן מהזווית של קידום חקיקה והן מהזווית של בלימת חקיקה. במסגרת זו, כל חבר/ת קליניקה הציג פרזנטציה או השתתף בדיבייט בנוגע לאחד מנושאים אלו, תוך העמקה בנושאים פרלמנטריים שונים ואירועים פרלמנטריים בולטים מן העבר (הקרוב), כפי שאלה נבחרו על ידי מנחה הקליניקה.

כמו כן, עסקנו בבחינה ביקורתית של התרחשויות אקטואליות בכנסת, תוך ניסיון להבין לעומק את הרציונל הפרלמנטרי שביסוד מהלכים שונים שננקטו, וניתחנו את המהלכים השונים שננקטו על ידי שחקנים שונים בכנסת .

במסגרת הפעילות העיונית, כל זוג סטודנטים בחר/ה תחום מתוך תכנית החוסן שגובשה, אחרי פרוץ המלחמה, על ידי פורום האקלים הישראלי שהוקם ביוזמת נשיא המדינה, והכין/ה תיק של תכניות עבודה פרלמנטארית לקידום התחום. כל אחד מהתיקים כלל גם מהלכי חקיקה נדרשים (הצעות חוק פרטיות) וגם מהלכים פרלמנטריים אחרים שבאמצעותם ניתן לקדם בכנסת את היוזמה. רשימת התיקים מפורטת בסוף מסמך זה.

ג. הפעילות המעשית – התמחות בכנסת

עבודת הקליניקה החלה עוד לפני תחילת שנת הלימודים במפגשים מרוכזים שעשינו להכרת תקנון הכנסת ולהבנה בסיסית של מתכונת הפעולה בה. מטרת ההכנה הייתה להבטיח שהסטודנטים שלנו יגיעו לכנסת עם רמה בסיסית של ידע באופן שיקל על בחירתם/ן ע״י החי״כים ויסייע בהשתלבותם/ן בלשכות השונות.

הקליניקה שלנו איננה היחידה המציעה התמחויות בכנסת. קדמו לנו לא מעט תוכניות התמחות של אוניברסיטאות אחרות ושל מכללות שונות כל מערך ההתמחויות האקדמיות בכנסת מנוהל ע״י מרכז המחקר והמידע של הכנסת והיצע המתמחים הוא גדול יותר מהביקוש להתמחויות בקרב חי״כים. למרות האמור לעיל הצלחנו להשלים במהירות את השתבצות כל הסטודנטים שלנו אצל חברי/ות כנסת. זאת, בין היתר, בזכות המוניטין שיצאו לקליניקה בזכות המתמחים במחזורים הקודמים.

הסטודנטים שלנו התמחו אצל חי״כים ממגוון מפלגות, מהציונות הדתית והליכוד ועד חד״ש-תע״ל, הן מהקואליציה והן מהאופוזיציה.

במסגרת ההתמחות המעשית בכנסת, פעלו הסטודנטים והסטודנטיות במספר מישורים: ראשית, לקידום תיק החקיקה שהכינו במסגרת פעילותם העיונית בקליניקה – הן דרך לשכות חברי/ות הכנסת שאצלם/ן התמחו והן דרך לשכות פרלמנטריות אחרות. שנית, הסטודנטיות/ים פעלו כמתמחים פרלמנטריים לכל דבר, וככאלה פעלו על פי הוראות חבר/ת הכנסת הרלוונטי/ת ועוזריו/ה הפרלמנטריים/יות. טבע העבודה השתנה במידה רבה גם בהתאם לתפקידיו/ה השונים של חבר/ת הכנסת הרלוונטי/ת (למשל, האם הוא/היא יו״ר ועדה), והשאלה האם מדובר בח״כ מהאופוזיציה או מהקואליציה. כך, התמחו חברי וחברות הקליניקה בלשכות שונות בכנסת, ופעלו באספקטים פרלמנטריים שונים בעבודת חבר הכנסת: מענה לפניות ציבור, הכנה לדיוני ועדות, חיפושים משפטיים שונים וקשרים מול הלשכה המשפטית של הכנסת והממ״מ, ניסוח הצעות חוק, ניסוח שאילתות, וכיו״ב.

בהשוואה לשנים קודמות, רמת הליווי המקצועי הניתנת לסטודנטים בכנסת הייתה נמוכה יותר, מה שמטיל נטל כבד הרבה יותר על צוות הקליניקה.

ד. תיקי תוכניות העבודה הפרלמנטריות שהוכנו על ידי הסטודנטים השנה

שם	שם משפחה	אסטרטגיה מ"שינוי כיוון: תוכנית החוסן" של פורום האקלים הישראלי שהנחתה את תוכנית העבודה	הצעות חוק מרכזיות שנוסחו לקידום האסטרטגיה
רז	דוידסון	אסטרטגיה לחוסן תחבורתי – תכנון עירוני שמפחית את התלות בתחבורה ממונעת	1. הצעת חוק סביבת החיים המשולבת 2. הצעת חוק זכויות הולך הרגל 3. הצעת חוק הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית (תיקון – הפחתת התלות בתחבורה ממונעת)
נועה	לשד		
יסמין	בדר	אסטרטגיה לחוסן במערכות המזון – הבטחת הנגישות למזון בריא ברמה המקומית ומתן מענה לאוכלוסיות פגיעות	1. הצעת חוק הבטחת גישה למזון בשעת חירום 2. הצעת חוק סימון מנות בריאות במסעדות 3. הצעת חוק לקידום תזונה בריאה
שלומי	קופמן		
נעה	פפרנו	אסטרטגיה לחוסן מקומי – אימוץ אזוריות כחלק מאסטרטגיה ממשלתית	1. הצעת חוק השלטון האזורי 2. הצעת חוק לתיקון חוק איגודי ערים (הרחבת סמכויות איגוד ערים) 3. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (חיזוק עצמאות השלטון המקומי)
דבורה	אהרוני		
דוד	פליידרביש	אסטרטגיה לחוסן מקומי – חיזוק הקהילתיות והדמוקרטיה העירונית	1. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (רובע עירוני) 2. הצעת חוק לתיקון חוק התכנון והבנייה (הכרה ברובע עירוני לעניין התנגדויות) 3. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (שידור מועצת העיריה וועדותיה) 4. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (שיתוף ציבור בהליכי חקיקה עירוניים) 5. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (שיתוף ושיקוף תכנית האקלים העירונית) 6. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (שימוש במקרקעין לעמותות אזרחיות)
דור	אש		
קרן	אורבך לוין	אסטרטגיה לחוסן במערכות המזון – בניית מעטפת בטחון לייצור מקומי הוגן	1. הצעת חוק המועצה הארצית לעידוד דור המשך בחקלאות 2. הצעת חוק היערכות מערכת המזון המקומית למצבי חירום 3. הצעת חוק ביטוח תוצרת ותשתיות בענף החקלאות
גיל	אייזן		
דילאן	אזברגה	אסטרטגיה לחוסן אנרגטי – מתן מענה לעוני אנרגטי ופגיעויות בקהילה	1. הצעת חוק הנגשת אנרגיה מתחדשת לאוכלוסיות מוחלשות 2. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (חובת הצללה במרחבים ציבוריים) 3. הצעת חוק משק החשמל (תיקון – תעריף
אייה	אבו פול		

			חשמל דיפרנציאלי) 4. הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (מרכזי חוסן ומתקני צינון)
גב	בן דוד	אסטרטגיה לחוסן אנרגטי – גיוון וביזור מערכת החשמל	1. **הצעת חוק מרכזי חוסן אנרגטיים** 2. הצעת חוק רשות לאומית לאנרגיה מתחדשת 3. הצעת חוק התכנון והבנייה (תיקון מס׳ 160 והוראות שעה) (תיקון – פטור קבוע מהיטל שבח להתקנת מתקנים פוטו-וולטאיים) 4. הצעת חוק התכנון והבנייה (תיקון – חיוב הקמת מערכות פוטו-וולטאיות בשטחים בשירות הציבור)
אלון	גרף		
אמיר	ינקוביץ	אסטרטגיה לחוסן אנרגטי – קידום מענה ייעודי לרשויות הערביות	1. הצעת חוק הקמת מערכת מידע על אנרגיה מתחדשת 2. הצעת חוק פטור מהיתר בניה למערכות פוטו-וולטאיות בבתי מגורים ומבני ציבור בנגב 3. הצעת חוק לקידום אנרגיה סולארית ברשויות המקומיות 4. הצעת חוק משק החשמל (תיקון – הקפאת אסדרה מצד חברת החשמל עקב בנייה נוספת ברשויות הערביות) 5. הצעת חוק קרן הלוואות לתושבי הרשויות ולרשויות מוחלשות למימון פרויקטים של אנרגיה סולארית והצללה
אסיל	אבו ניל		
ליאל	מוניר	אסטרטגיה לחוסן תחבורתי – העדפה שיטתית של התחבורה הציבורית בתקצוב ותשתיות	1. הצעת הרשויות המקומיות (מהנדס רשות מקומית)(תיקון – תכנון תחבורה ציבורית) 2. הצעת חוק התכנון והבניה (תיקון – חובת ייצוג משרד התחבורה בוועדות המשנה להתחדשות עירונית) 3. הצעת חוק חובת המכרזים (תיקון – העדפת עסקים המעודדים שימוש בתחבורה ציבורית) 4. הצעת חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (הגדלת נקודות זיכוי עבור נסיעה בתחבורה ציבורית למקום העבודה) 5. הצעת חוק אזור ללא רכבים ותחבורה ציבורית מקיימת
תמיר	נעים		
ולאד	עוז ירמקוביץ׳	אסטרטגיה לחוסן אנרגטי – הפחתת ביקושים	1. הצעת חוק זכויות הדייר בדיור הציבורי (תיקון – התאמה אקלימית) 2. הצעת חוק התכנון והבנייה (תיקון – הוראות מיוחדות לבנייה בעלת יעילות אנרגטית גבוהה בהליך רישוי מקוצר) 3. הצעת חוק התכנון והבנייה (תיקון – שיעור היטל מופחת בתוכניות בעלות תקן בנייה ירוקה מחמיר) 4. הצעת חוק מקורות האנרגיה (תיקון – התייעלות אנרגטית במגזר הציבורי) 5. הצעת חוק משק החשמל (תיקון – תוכנית לאומית להפחתת ביקושים) 6. הצעת חוק משק החשמל (תיקון – תעריפים דיפרנציאליים לפי כמות צריכת החשמל וזמן
אופק	בנימין		

			צריכתו) 7. הצעת חוק משק החשמל (תיקון – התקנת מונים חכמים) 8. הצעת חוק לתיקון פקודת תעריף המכס והפטורים (תיקון – פטור ממס יבוא למוצרי חשמל יעילים אנרגטית)

הקליניקה לפרטיות

<u>מבוא</u>

הקליניקה לפרטיות, בשיתוף מרכז הנשיא מאיר שמגר למשפט דיגיטלי וחדשנות החלה את פעילותה בשנת הלימודים תשפ״ג ומסיימת השנה את שנתה השלישית. בשנת הלימודים תשפ״ה הקליניקה המשיכה לפעול בהנחייתו האקדמית של פרופ׳ מיכאל בירנהק ובהנחייתה הקלינית של עו״ד נועה דיאמונד. בקליניקה השתתפו 12 סטודנטיות וסטודנטים.

הקליניקה עוסקת בזכות לפרטיות על מכלול מישורי הפעולה שלה: בין פרטים, מול תאגידים וארגונים, מול המדינה. הפעילות המעשית בקליניקה מתבצעת בצוותים של סטודנטים בהנחיית המנחה הקלינית. הסטודנטים בקליניקה נחשפים לעבודה משפטית מגוונת, מול ועם רשויות, ארגונים ויחידים; לעבודת הרגולטור וניהול הליכים בבתי משפט. הסטודנטים והסטודנטיות משתתפים בהכנת התיקים, נפגשים עם לקוחות, מסייעים בגיבוש כתבי טענות לבית המשפט לפי העניין, ומעורבים בכתיבת ניירות עמדה, הצעות מדיניות בתחומים שונים ודיונים בכנסת שמשפיעים על הפרטיות.

הקליניקה זכתה בשנה שעברה לתמיכה על ידי מענק 60/2023 של הקרן לתובענות ייצוגיות, במסגרת פרויקט ״פרטיות ברשת״. תמיכת הקרן, ע״ס 415,000 ₪, נפרשת על פני ארבע שנים. כמו כן, הקליניקה זכתה השנה לתמיכה על ידי מענק 88/2024 של הקרן לתובענות ייצוגיות, במסגרת מחקר על היבטי פרטיות בעבודת עמותות ומגזר שלישי. המחקר מתבצע בשיתוף של פרופ׳ בירנהק מהקליניקה ופרופ׳ ערן טוך, ראש בית הספר להנדסת תעשייה ומערכות נבונות, ומתבסס בחלקו על פרויקט הסיוע לעמותות של הקליניקה. מדובר בשיתוף פעולה יוצא דופן שמגשים את תכלית המערך הקליני של שילוב בין פרקטיקה למחקר אקדמי.

<u>הפעילות העיונית בקליניקה</u>

בסמוך לפתיחת שנת הלימודים, קיימה הקליניקה שני ימי לימוד והכנה מרוכזים. במסגרת ימי ההכנה, ניתן מבוא לסוגיות מרכזיות הקשורות לזכות לפרטיות.

השיעורים העיוניים במהלך השנה עסקו בסוגיות שונות של הזכות לפרטיות, והבסיס העיוני שלה. בנוסף, בשיעורים דנו בהיבטים מעשיים של הזכות לפרטיות ועריכת דין חברתית: דילמות, כלים ופרקטיקה של עריכת דין חברתית וסדנה בנושא הנדסת פרטיות לעמותות וארגוני מגזר שלישי.

במפגשים העיוניים שולבו הרצאות אורח של מומחים ומומחיות מהשטח: עו״ד דלית בן-ישראל (משרד נשיץ) על מדיניות פרטיות, עו״ד אור סדן (התנועה לחופש המידע) על חופש מידע ופרטיות; פרופ׳ ערן טוך (הפקולטה להנדסה) על פרטיות וטכנולוגיה; עו״ד חיים רביה (פרל כהן) על ניהול הליך אזרחי נגד המדינה בעילת פגיעה בפרטיות; עו״ד סאני כלב (הרשות להגנת הפרטיות) על פרטיות של קטינים ועו״ד גלית לובצקי ושחר בן-מאיר על ליטיגציה של פרטיות ושינוי חברתי. כמו כן נפגשו הסטודנטים והסטודנטיות עם בכירי הרשות להגנת הפרטיות במשרדי הרשות, והשתתפו בכנס הפרטיות השנים-עשר שהתקיים בפקולטה.

<u>הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה</u>

הקליניקה שאפה לעסוק במגוון פעילויות מעשיות בממשקים שונים של הזכות לפרטיות, תוך עידוד הסטודנטים.ות לשיתוף הדדי בתיקים. בחירת התיקים התבססה על מדיניות הקליניקות לעסוק בנושאים בעלי השפעה חברתית רחבה, לסייע למי שידם אינה משגת, ובתיקים בעלי ערך פדגוגי.

א. <u>פעילות הקליניקה בצל השבעה באוקטובר ומלחמת ״חרבות ברזל״</u>

הקליניקה המשיכה בשנת תשפ״ה לפעול בהיבטי פרטיות שונים של המלחמה אשר למרבה הצער המשיכה וליוותה את כל שנת הלימודים הנוכחית.

1. **ייצוג מטה המשפחות להחזרת החטופים והנעדרים בעמדת ״ידיד בית משפט״ (בג״ץ 2603/24 עמותת הצלחה – לקידום חברה הוגנת נגד משרד ראש הממשלה ואח׳):** בדוח תשפ״ד סיפרנו על עתירה של עמותת ״הצלחה – לקידום חברה הוגנת״ שהוגשה במרץ 2024 כנגד החלטת המדינה, שלא לאפשר גישה מישראל לאתר אינטרנט שהקימו מערך ההסברה ודובר צה״ל ובו תיעודים של מעשי טבח שביצעו מחבלי חמאס בשבעה באוקטובר, וייצוג מטה משפחות החטופים בבקשתו להצטרף כידיד בית משפט לאותו הליך. ביום 10.10.2024 התקיים דיון בעתירה. בית המשפט המליץ לעותרת לחזור בה מהעתירה, תוך שניכר כי עיין בעמדת הידיד. העותרת נענתה להמלצת בית המשפט והעתירה נמחקה. יצוין כי במסגרת ההליך, לאחר הגשת עמדת הידיד, המדינה הודיעה על הסרת חלק מהתמונות באתר ושהיא תפנה למצולמים או למשפחתם לקבלת הסכמה לפרסום.

2. בהמשך להודעת המדינה בעתירת עמותת ״הצלחה״, ניסחה הקליניקה **הצעה לנוהל עבודה עבור המדינה לקבלת הסכמה לשימוש בחומרי תיעוד מה-7.10 לצרכי הסברה.** ההצעה כוללת קווים מנחים שיהוו תשתית לנוהל מסודר לקבלת הסכמה מהמצולמים או משפחותיהם, תוך הקפדה על כבוד האדם ופרטיות המצולמים ומשפחותיהם, שהם קורבנות עבירות מהקשות ביותר. הודגש, כי קבלת ההסכמה היא עיקרון משפטי ומוסרי מהמדרגה הראשונה. ההצעה נכתבה תוך התייעצות עם נשות מקצוע, ביניהן מומחית בויקטימולוגיה ונפגעי.ות עבירה. (בתיק טיפלו הסטודנטים רם קדם ונעם רונן).

3. **ינואר 2025, דיון פיקוח בכנסת בנושא פרטיות נפגעי ה-7.10 ומלחמת חרבות ברזל:** עו״ד דיאמונד השתתפה בדיון פיקוח בוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת בנושא פרסום מידע פרטי של נפגעי אירועי האיבה שתחילתם בשבעה באוקטובר 2023 ובני משפחותיהם. עו״ד דיאמונד התייחסה לחשיבות של שמירה על פרטיות הנפגעים, גם כאשר קיימות תכליות ראויות כגון הסברה, ועל החשיבות של קבלת הסכמה מיודעת וחופשית לפרסום מידע פרטי, באופן מיודע טראומה.

4. הקליניקה המשיכה ללוות השנה את **מיזמי התיעוד של ה-7.10,** ולעבוד בשיתוף פעולה עם פורום מובילי יוזמות התיעוד והספרייה הלאומית. במסגרת שיתוף פעולה זה, הקליניקה השתתפה בתהליך החשיבה והניסוח של הקוד האתי לתיעוד מלחמה. העבודה כללה השתתפות בפגישות בספרייה הלאומית וישיבות צוות בזום, וכן ניסוח מסמכי רקע עבור ניסוח הקוד האתי בנושא היבטי פרטיות בתיעוד קטינים ומבט משווה על קודים אתיים לתיעוד מלחמה, בדגש על היבטי פרטיות. (בתיק טיפלו הסטודנטים רם קדם ונעם רונן).

ב. <u>סיוע בהתאמה לדיני הגנת הפרטיות לעמותות – הטמעת תיקון 13 לחוק הגנת הפרטיות ופרויקט Privacy by Design (הנדסת פרטיות)</u>

עם הקמתה, הקליניקה יזמה פרויקט ייחודי של <u>הנדסת פרטיות</u> לעמותות, ארגונים חברתיים ורשויות ציבוריות, שמחזיקים מידע אישי רב, אך חסרים להם משאבי כוח אדם, זמן וכסף כדי להתאים את עבודתם לדרישות החוק ולשפר את ההגנה על הפרטיות. שנת תשפ״ה עמדה בסימן כניסתו לתוקף של תיקון 13 לחוק הגנת הפרטיות, התיקון המקיף ביותר לחוק מזה עשורים. לתיקון יש משמעות עצומה עבור כלל המשק, והצורך בהיערכות לא פסח גם על עמותות. לכן, במקביל לפרויקט השוטף של ליווי עמותות ספציפיות, פעלה הקליניקה גם באופן רחב יותר במטרה להגיע לתפוצה נרחבת של עמותות ולהעלות מודעות לחובות הנובעות מחוק הגנת הפרטיות בכלל, ולמשמעויות התיקון בפרט.

5. **הטמעת תיקון 13 בעבודת עמותות**: הפרויקט הניב שלושה תוצרים עיקריים: (1) מסמכי עדכון עבור כל העמותות שהקליניקה ליוותה בעבר לגבי השינויים הנדרשים באופן עבודתם, לאור התיקון לחוק; (2) פרסום מסמך כללי אשר סוקר את עקרונות הגנת הפרטיות בעמותות; (3) קיום ווביינר בנושא, בו השתתפו עשרות נציגים מארגוני מגזר שלישי. הווביינר הוקלט והועלה לאתר הקליניקה לשימוש הכלל. (הסטודנטים מאי גרודברג ועומרי לביא טיפלו בתיק)

6. **מענה פרטני לפניות של עמותות**: בהמשך לעדכון של העמותות השונות לגבי תיקון 13, הקליניקה העניקה מענה פרטני לשאלות שעלו וסייעה בניסוח מסמכים רלוונטיים. (בפניות טיפלו הסטודנטים מאי גרודברג ועומרי לביא).

7. **פרויקט ליווי לעמותות**: הפרויקט נחל הצלחה בשנתיים האחרונות, והביקוש בקרב עמותות להשתתף בו השנה היה גדול. הפרויקט מאפשר לקליניקה "לעזור לעוזרים" במעין אפקט גלים. פעילות הסטודנטים בפרויקט כוללת היכרות מעמיקה עם הארגון, מטרותיו ואיסוף המידע בו. לאחר תהליך intake מקיף, עובדים הסטודנטים על ניתוח היבטי המידע והפרטיות בעבודת הארגון ועורכים מסמך עקרונות מעמיק המתייחס לכלל היבטים אלו, לרבות מתן המלצות ופירוט חובות לפעולה על פי דין. כמו כן ניתן סיוע בניסוח מדיניות פרטיות לאתר הארגון והמסמכים הדרושים לניהול מאגר מידע.

השנה ניתן סיוע לארגונים הבאים:
עמותת i-school שפועלת בבתי ספר ברחבי הארץ ומחברת בין מתנדבים לבין תלמידים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית שזקוקים לשיעורים פרטיים. (בתיק טיפלו הסטודנטיות גאיה יהושע וליאן אבו עקסה); עמותת "משקפיים ורודות" שעיקר עשייתה הוא סיוע בהנגשת שירותים רפואיים לשורדי שואה. (בתיק טיפלו הסטודנטים בן לוי דיבנר וניקיטה גרומברג); עמותת "אח.ות בוגר.ת" שמחברת בין "אחים ואחיות בוגרים" לקטינים שזקוקים לליווי, מודל חיקוי ומקור תמיכה וחיזוק. (בתיק טיפלו הסטודנטים ליה להבי ועמוס גויכמן); עמותת עור"ק שפועלת ליצירה וליווי של קהילות עבור א.נשים חסרי עורף קהילתי. (בתיק טיפלו הסטודנטים רם קדם ונעם רונן).

ג. פרטיות ברשת

8. **הזכות להישכח ברשת**: ד' פנתה לקליניקה בעקבות מצוקה גדולה: ברשת מצויים תיעודים חושפניים שלה מהעבר ותוצאות חיפוש שמה במנועי החיפוש העלו תוצאות (כולל תמונות וסרטונים) שחשפו את עברה. ד' הותירה את עברה מאחוריה אך היא חששה מאוד שהמידע המצוי ברשת יוביל לחשיפת סיפורה בסביבתה הקרובה והמקצועית. כמו כן גורמים שונים איימו עליה שיפרסמו תיעודים שלה. הקליניקה סייעה לד' במגוון כלים כדי לצמצם את חשיפת עברה ברשת, מול אתרים שונים וכן גורמים מוסדיים. (בתיק טיפלו הסטודנטים ליה להבי ועמוס גויכמן)

9. **אפליקציית זיהוי פנים של שורדי שואה:** ועידת התביעות לניצולי שואה, אשר אחראית על תשלום רנטות מגרמניה לשורדי שואה הזכאים לכך, החלה לדרוש ב-2025 ששורדי השואה יתקינו וישתמשו באפליקציה לזיהוי פנים (אליה גם נדרשו להעלות סריקה של תעודת זהות) כדי לבצע "אימות חיים" שהוא תנאי לתשלום הרנטה. יחד עם הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וא.נשים בזקנה שפועלת בפקולטה למשפטים, פנתה הקליניקה לפרטיות לוועדה המיוחדת לטיפול בשורדי השואה בכנסת. בפנייה נטען כי איסוף מידע ביומטרי מניצולי שואה באמצעות אפליקציה מבוססת-רשת והעברתו לגורמים לא ידועים, שימוש במידע למטרות שלא הוגדרו, היעדר הסבר נאות וקבלת הסכמה חופשית – מעוררים חששות כבדים בהיבטי פרטיות. בהמשך לפנייה ולדיון שנערך בוועדה בכנסת, הודיעה ועידת התביעות על השעיית השימוש באפליקציה ועל מתן אפשרות לבצע "אימות חיים" בדרכים חלופיות, פוגעניות פחות. (בתיק סייע הסטודנט בן לוי דיבנר).

ד. <u>פרטיות ומשפט העבודה הקיבוצי</u>

ארגון "כוח לעובדים" פנה לקליניקה לפרטיות משום שהוא מתמודד עם אתגרים הקשורים לקבלת מידע אישי על עובדים ממעסיקיהם, אשר מתנגדים למסירת המידע בטענה להגנה על פרטיות העובדים.

במצבי התאגדות, עשוי להתעורר מתח בין הזכות החוקתית לפרטיות לבין הזכות החוקתית להתאגד. בחוות דעת שערכה הקליניקה עבור הארגון, נסקרה עמדת היועץ המשפטי לממשלה בנושא, כפי שהוגשה בהליך שעסק בהעברת מידע מעיריית רהט, נערך דיון במשפט משווה והוצעו מספר כיוונים להתמודדות ופתרון הסוגיה. (בתיק טיפלו הסטודנטיות גאיה יהושע וליאן אבו-עקסה)

ה. <u>פרטיות של מהגרי עבודה</u>

נוהל של רשות האוכלוסין וההגירה, שהרשות חזרה לאכוף בעת האחרונה, קובע איסור על מהגרי עבודה לקיים זוגיות עם מהגר עבודה אחר בתקופת עבודתם בארץ (שמשכה עשוי להיות שנים רבות). אכיפת הנוהל, כמו גם הוראות הנוהל עצמו, כרוכים בפגיעה קשה בזכות לפרטיות, לכבוד, לאוטונומיה ולחיי משפחה. הקליניקה השתתפה, יחד עם הקליניקה לזכויות בעבודה, בהכנת פניית מיצוי הליכים בשם "קו לעובד" והאגודה לזכויות האזרח כנגד הנוהל. (בתיק טיפלו הסטודנטים מאי גרודברג ועומרי לביא).

ו. <u>פרטיות ובריאות</u>

בנובמבר 2024 התברר דרך התקשורת שמשרד הבריאות פרסם חוזר שכותרתו "אמות מידה לצילום בחדרי טראומה וטיפול נמרץ במחלקה לרפואה דחופה". החוזר התיר לבתי חולים להתקין מצלמות במרחבים המוזכרים בכותרתו, אף ללא הסכמת המטופלים המצולמים. פנייה של מספר מומחים/יות לפרטיות, ביניהם מנחי הקליניקה, מדצמבר 2024 לא זכתה למענה מהותי. ביוני 2025 השתתפו נציגי הקליניקה בדיון בוועדת הבריאות של הכנסת בנושא, וביולי 2025 פנו הקליניקה וארגון "רופאים לזכויות אדם" למשרד הבריאות, בפנייה מפורטת בה דרשו את ביטול החוזר, בשל הפגיעה הקשה בזכות החוקתית לפרטיות הגלומה בו, וכיוון שהוא לוקה בפגמים משפטיים מהותיים בפן המנהלי והחוקתי. (בתיק טיפלו הסטודנטים בן לוי דיבנר וניקיטה גרומברג)

ז. <u>פרטיות במאגרי מידע</u>

מאגרי מידע יכולים להכיל כמות רבה מאוד של מידע ולצד זאת גם מגוון רחב של סוגי מידע שונים, במידות רגישות משתנות. החוק מטיל על בעל שליטה במאגר מידע חובות שונות, כמו חובת סודיות, ציות לעקרון צמידות המטרה (מותר להשתמש במידע רק למטרה לשמה הוא נמסר) ועוד. הקליניקה סייעה במקרים שונים בהם נעשה שימוש לרעה בגישה למאגר, בין היתר כאשר קיימים פערי כוח וידע בין בעל השליטה במאגר ל"אדם הפשוט" שפרטיו שמורים במאגר.

1. **שימוש של חברות אוטובוסים בנתוני מסלקת ה"רב קו" לצרכי התגוננות משפטית בתביעות קטנות:** במקרים של איחור של אוטובוס, אי עצירה בתחנה או אי העלאת נוסעים, ניתן להגיש תביעה קטנה נגד חברת האוטובוסים הרלוונטית. אל הקליניקה הגיעו מספר מקרים של תובעים בתביעות קטנות כאלו, אשר גילו שהנתבעת (חברת האוטובוסים) השתמשה במידע הנגיש לה ב"מסלקה" של תשלומי הנוסעים כדי להתגונן בהליך, חרף העובדה שמטרת המסלקה היא סילוק וקיזוז תשלומים בין החברות השונות. הסיוע בפניות התבסס על עמדת הרשות להגנת הפרטיות ומשרד התחבורה שהתקבלה במסגרת בו טיפלה הקליניקה בשנת תשפ"ג, לפיה שימוש כזה נוגד את חוק הגנת הפרטיות. (בתיק טיפלו הסטודנטים מקס שטנברג ו-ווירד מאוויס)

2. **עתירת חברות האוטובוסים נגד משרד התחבורה והרשות להגנת הפרטיות – בקשה להצטרף כ"ידיד בית משפט" בשם ארגון "15 דקות":** כנגד העמדה האמורה של משרד התחבורה והרשות להגנת הפרטיות, הגישו

מספר חברות תחבורה עתירה מינהלית לבית המשפט המחוזי בירושלים (עת"ם 60829-04-25 **אלקטרה אפיקים נ' משרד התחבורה**). העותרות טענו כי השימוש במאגר המסלקה לצרכי התגוננות משפטית הוא חלק ממתן שירות לנוסעים וטיפול בתלונותיהם, ולכן אינו מפר את עקרון צמידות המטרה. ארגון "15 דקות", באמצעות הקליניקה, ביקש להצטרף להליך כידיד בית משפט, כדי לשפוך אור על בסיס מומחיותו על אופן הטיפול של חברות התחבורה בתלונות נוסעים. בית המשפט (כב' סגן הנשיא ארנון דראל) קבע כי בשלב זה הבקשה להצטרפות נדחית, אולם לאחר הגשת התגובה המקדמית של המדינה בתיק, יוכל הארגון להגיש עמדתו אם יסבור שיש בנאמר בתגובה הצדקה לצירופה. (בתיק טיפלו הסטודנטים מקס שטנברג ו-ווירד מאוויס).

3. **שימוש שלא כדין במאגרי מידע משטרתיים** – בהמשך לפנייה של האגודה לזכויות האזרח בנושא מדיניות החקירה והעמדה לדין של שוטרים שניצלו את גישתם למאגרי המידע המשטרתיים למטרות שאינן מטרות המאגר, הקליניקה ערכה מחקר אודות המסגרת המשפטית הרלוונטית וסקירה של פסקי דין מערכאות שונות בהליכים שעוסקים בשימוש של עובדי מדינה במאגרי מידע. הטיפול בתיק הושהה בשל חילופי גברי אצל הלקוח (האגודה לזכויות האזרח). (הסטודנטים מקס שטנברג ו-ווירד מאוויס טיפלו בתיק).

ח. <u>שימוש המשטרה ברוגלות</u>

1. הקליניקה ממשיכה לעסוק בנושא, בו היא מטפלת מאז שנתה הראשונה, בין היתר במסגרת בג"ץ 6604/23 **האגודה לזכויות האזרח נ' מפכ"ל משטרת ישראל**. דיון בעתירה התקיים ביום 14.10.2024 וב-12.8.2025 הורה בית המשפט על קיום דיון המשך בפני ההרכב.

2. **פנייה לוועדת שרים לחקיקה בתגובה להצעת חוק ח"כ פוגל לשימוש ברוגלות לחיפוש סמוי והאזנת סתר (נובמבר 2024):** יחד עם האגודה לזכויות האזרח, הקליניקה פנתה לוועדת שרים לחקיקה בנוגע להצעת חוק חדשה אשר ביקשה להעניק למשטרה סמכויות נרחבות לביצוע חיפוש סמוי במכשירים אלקטרוניים של חשודים, תוך שימוש בתוכנות ריגול (רוגלות). בפנייה, קראו הארגונים להסיר את ההצעה מסדר היום, בשל החששות הכבדים שהיא מעוררת לפגיעה בפרטיות ובזכויות אדם בסיסיות. נכון לעת עתה, ההצעה לא קודמה.

ט. <u>התייחסות לפרסומי ממשלה</u>

במהלך השנה התייחסה הקליניקה לפרסומי ממשלה שונים: בפברואר 2025 הוגשה התייחסות לדוח הצוות הבינמשרדי לבחינת ההסדרים להעברת מידע בין גופים ציבוריים. ביוני 2025 הופיעו מנחי הקליניקה בפני הוועדה לבחינת קידום הנגשת נתונים פיננסיים.